

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN

SVAZEK **49**

Na přední straně obálky:
Kaple s hrobkou rodiny Šustalovy
v Kopřivnici

K šedesátému výročí vlastivědného sborníku Kravařsko

Jan Hanák

V únoru roku 1932 vyšlo první číslo „Kravařska“, vlastivědného sborníku, od roku 1934 „Kravařsko - vlastivědný sborník východní Moravy.“ Vydavatelem byly okresní osvětové sbory v Novém Jičíně a Příboře. Iniciátorem a řadu let vedoucím redaktorem byl František Gregor, profesor gymnázia v Novém Jičíně, který pro sborník získal záhy řadu nadšenců na Příborsku, Fulnecku a Novojicku, jak se označovalo území tehdejšího soudního okresu Nový Jičín.

Co vedlo Františka Gregora a jeho spolupracovnický k založení sborníku, v čem spatřovali jeho potřebu a úlohu? Uvedli to v úvodním článku prvního čísla, kde sdělují čtenářům, že účelem časopisu je budit zájem o minulost a přítomnost Kravařska, o poznání jeho přírody, národnostních a sociálních poměrů, sloužit jeho kulturním potřebám a zachytit mizející národopisné a nářeční zvláštnosti. Má sloužit nejen dospělým občanům, ale především mládeži k upevňování vlastenectví, k lásce k rodnému kraji, národu a státu. Sborník měl odstranit trvalou absenci českého tisku. Češi v té době neměli v okrese novojičínském žádnou novinu ani časopisy. Byli odkázáni na noviny „Lubinu“ vycházející ve Valašském Meziříčí a na „Přehled“, který vydávala Národní jednota v Hranicích. V něm byla sice Novojičínsku vymezena samostatná rubrika pro základní informace, ale vlastivědné práci to nestačilo. Mnohem lépe na tom byli Němci, pro které vycházel již od druhé poloviny 19. století „Das deutsche Volkszeitung“, za první republiky sloužící protičeským a protistátním náladám. Pro vlastivědné účely vycházel v letech 1919 až 1931 sborník „Das Kuhländchen“, který přinášel řadu kvalitních článků a posiloval německé vlastenecké cítění. Je možné, že zakladatelé českého „Kravařska“ na něj chtěli, ale v jiném duchu, navázat. S tím, že bude polemizovat s mnoha pro Čechy zde nepřijatelnými publikovanými názory, ku příkladu o prioritě německého osídlení našich zemí nebo o výlučnosti německé kultury a hospodářství. Vydavatelé českého „Kravařska“ se rozhodli pro periodikum, které bude vycházet každý měsíc, kromě prázdnin, v jednoduché sešitkové formě a bude i obsahově přístupné nejširším vrstvám čtenářů. Sborník vedl užší a širší kolektiv dobrovolných pracovníků. Užší, tříčlenný redakční sbor, tvořili František Gregor, současně vedoucí redaktor, který zastupoval Novojicko, Vilém Hrnčárek, řídící učitel ze Stikovce zastupující Příborsko a Jaroslav Konečný, ředitel měšťanské školy ve Fulneku, který byl zástupcem Fulnecka. Širší redakční kolektiv tvořili členové redakčních kruhů, opět podle soudních okresů. Spolupracovali s příslušným členem užší redakce, pomáhali při zajišťování příspěvků a starali se o propagaci. Příborský okruh měl 17 členů, novojický 11 a fulnecký 3. Postupně se počet členů redakčních kruhů snižoval. Od roku 1936 začala s redakcí spolupracovat v Brně ustavená skupina dopisovatelů. Tvořili ji František Gregor, přeložený v roce 1935 do Brna, dr. Adolf Turek, dr. Josef Šmída, dr. Zdeněk Lázníčka a profesor Karel Dvorský. Dr. Adolf Turek se stal členem užšího redakčního sboru.

Aby se sborník dostal každý měsíc včas do rukou čtenářů a aby i finančně prosperoval, museli se najít obětavci, kteří ve svém volném čase tyto úkoly zajistí. Administraci vedl řadu let Jan Krumplovíč, ředitel dívčí měšťanské školy v Novém Jičíně, o finanční záležitosti se staral odb. učitel Josef Kuběna z Nového Jičína. Sborník začal vycházet v době vrcholící hospodářské krize a částka Kč 1,20 za číslo byla pro mnohé rodiny nezaměstnaných značná. Je to poznat z častých výzev dlužníkům předplatného a volání po získání nových předplatitelů. Později hledali vydavatelé zdroje v inzercích. Autorské honoráře, pokud vůbec byly, byly minimální, výtvarnou stránku zajišťovali učitelé-kreslíři, kteří se tak mohli prezentovat širší veřejnosti. Stejná kresba, ku příkladu Štramberka, starojického hradu, novojičínského náměstí, fulneckého zámku a dalších významných lokalit byla na titulní straně všech deseti čísel příslušného ročníku. „Kravařsko“ se za první republiky tisklo v Pferově u Jaroslava Strojila, i když v Novém Jičíně byla proslulá tiskárna Karla Kryla. Vycházelo tu přes mnohé finanční i personální potíže bez přerušeni od února 1932 až do září 1938. První ročník měl jen pět čísel, druhý až sedmý po 10 číslech vycházejících od září do června. František Gregor ještě rok po odchodu z Nového Jičína redigoval ročník 1935/36. V roce 1936 předal vedení odb. učiteli Jaroslavu Kabeláčovi, ale i ten byl v roce 1937 přeložen do Českého Těšína. Odtud ještě obětavě redigoval sedmý ročník 1937/38. Po něm se vedení ujal Klaudius Bechný, ředitel chlapecké měšťanské školy v Novém Jičíně a spolu s Marií Marsovou vydali ještě v září 1938 první číslo osmého ročníku. Není známo, zda se ještě dostalo čtenářům, neboť 10. října vstoupila do Nového Jičína okupační vojska. Peněžní fond vydavatelů byl zabaven a skladovaná čísla byla na příkaz archiváře dr. Pavla Zieglera uložena v městském archivu. Tak se uzavřela první etapa vydávání „Kravařska“.

Po osvobození se do Nového Jičína, Příbora, Štramberka, Kopřivnice a dalších okupovaných míst vrátila řada předválečných spolupracovníků „Kravařska“. Do osídlovaných míst přišli učitelé, z nichž mnozí projevíli zájem o vlastivědnou práci, a tak se na počátku roku 1946 v Okresní osvětové radě rozhodlo, že se vydávání sborníku obnoví. Do čela redakce byli zvoleni převážně zkušení předváleční vydavatelé - Klaudius Bechný, okresní školní inspektor, Jaroslav Štindl, osvětový inspektor, Jan Havlíček, přeložený na novojičínské gymnázium, učitelé Jan Hrnčárek z Příbora a Karel Špaček z Kopřivnice. Poválečné nadšení se přeneslo i do této práce. Prostřednictvím Okresní osvětové rady a Okresního pedagogického sboru bylo ke spolupráci získáno mnoho dopisovatelů a organizátorů. Vytvořil se početný redakční kruh a zásluhou dr. Turka se ke spolupráci přihlásila opět „brněnská skupina“, bohužel bez Františka Gregora, který zahynul v koncentračním táboře.

Vydavatelé poválečného „Kravařska“ zachovali nejen název, ale i sešitkovou formu, grafickou úpravu i rozsah 10 čísel v každém ročníku. V administraci se postupně vystřídali Stanislav Mrvka, Oldřich Kumorowski, Ludmila Čeplová, pokladníkem byl Vladislav Polách.

Nejdříve bylo třeba uzavřít VIII. ročník, jehož první číslo vyšlo v září 1938. Provedlo se to tak, že v květnu 1946 vyšla v jednom svazku čísla 2 až 4, v červnu 5 – 6 a v červenci 7 – 10. Obsah takto zkompletovaného VIII. ročníku byl zveřejněn až v 10. čísle IX. ročníku roku 1947. V letech 1947–1949 vyšly v plném rozsahu ročníky IX., X., XI. V září 1949 vyšlo první číslo XII. ročníku, ale v prosinci ministerstvo informací a osvěty rozhodlo, že v každém nově ustanoveném kraji může vycházet jen jeden vlastivědný časopis. KNV v Ostravě se přiklonil k vydávání sborníku Slezského studijního ústavu v Opavě. Redakce „Kravařska“ se rozloučila se čtenáři a dopisovateli v prosincovém čísle. Označila ho čísly 5–7, doplnila obsahem a uzavřela tím XII. ročník.

„Kravařsko“ je stále vyhledávaným studijním pramenem. Pro rychlejší orientaci v obsahu dvanácti ročníků by bylo záslužné zpracovat bibliografii podle oborového zaměření a autorů, což je práce dlouhodobá a namáhavá. Od vydavatelů bylo prozíravé, že vždy do posledního čísla příslušného ročníku zařadili obsah všech deseti čísel. Jsou v něm uvedeny názvy článků, autoři, příslušné stránky, samostatně drobné zprávy, seznam fotografií a kreseb. Samostatně je uváděn obsah „Dětského koutku“, „Vlastivědy ve škole“ a rubrika „Literatury“.

Vydavatelé vždy zdůrazňovali, že sborník nemůže a nechce nahrazovat vědecké časopisy. Autoři to respektovali, psali přístupným slohem, vyhýbali se složitým pojmům a cizím slovům. Články byly stručné a jen v závažnějších případech vycházely na pokračování. Byly doplněny kresbami a fotografiemi dnes již neexistujících selských stavení, větrných mlýnů, křížů v polích a před školami, snímků kostelů a kaplí, ale, což je dnes zvláště cenné, i fotografiemi mnoha významných rodáků a osobností, které v tomto kraji delší nebo kratší dobu působily. Některé z nich jsou unikátní.

„Kravařsko“ bylo opravdu všestranným vlastivědným časopisem a splnilo cíle a úkoly, které mu určili zakladatelé v roce 1932. Snad nejvíce článků směřovalo do bohaté a nesmírně zajímavé historie regionu. Bylo to i proto, že se zde střetávaly národnostní spory, které měly kořeny v minulosti. Úroveň historických příspěvků byla rozdílná - od méně náročných navazujících na starší regionální publikace a čerpajících ze vzpomínek a osobních setkání autorů s významnými osobnostmi, až po původní studie vycházející z archivních pramenů doprovázené odkazy na prameny a literaturu. I ty první jsou však cenné pro údaje, které jsou badateli vodítkem pro hledání dalších informací. Předností autorů bylo, že dobře ovládali německý jazyk, a tak mohli využívat bohatých pramenů, které v tomto kraji byly převážně německé. I když snahou redakce bylo historicky popsat všechny části okresu, přece jen autory lákaly nejvíce významné lokality, hrady Starý Jičín, Štramberk, Šostýn, historická města Příbor, Fulnek, Nový Jičín, sídla šlechtý Kunín, Bartošovice, Nová Horka, Sedlnice, Palackého Hodslavice, z vesnic pak ty, které měly etnické a náboženské zvláštnosti. Z autorů zabývajících se historií kraje patří přední místo a pozornost dr. Adolfovi Turkovi, nesporně největšímu znalci minulosti Novojičínska. Narodil se ve Vídni (1911), ale jeho rod pochází z Bernartic, kam od dětských let pravidelně dojížděl. Nejdříve ho upoutala historie blízké zříceniny starojického hradu a pak i celého panství. Postupně se zabýval feudálními poměry na Novojicku a Fulneku, studoval národnostní poměry s cílem vědecky prokázat českou prioritu osídlení v mnoha později z různých příčin poněmčených obcích. Do sborníku začal posílat články již jako student filosofické fakulty Masarykovy university v Brně. Najdeme je již v číslech II. ročníku a pak se objeví snad ve všech dvanácti ročnících. Výčet obsáhlých studií, kratších článků, zpráv, recenzí historických prací vztahujících se k regionu, různých poznámek a vzpomínek na významné krajové osobnosti by přesáhl záměr tohoto příspěvku. Jen velkých studií, některých na pokračování, je dvaadvacet, další příspěvky se dají počítat na desítky. Mezi dopisovatele s historickou tematikou patří i příborský rodák, lékař dr. Mořic Remeš (1867–1959). Působil sice v Olomouci, ale dojížděl pravidelně do rodného města, které ho, stejně jako okolí, přitahovalo svou bohatou historií a kulturou. Kromě něho se minulostí Příbora v „Kravařsku“ zabývali profesori tamního gymnázia dr. Karel Otto a Jan Havlíček, jeho blízkým okolím Jan Hrnčárek, Emil Hanzelka a Karel Špaček. V poválečných číslech se objevuje mnoho článků o Příboře a okolí z pera příborského rodáka profesora Eugena Stoklasa.

O Fulneku a jeho okolí napsal do předválečného „Kravařska“ řadu článků fulnecký lékárník Stanislav V. Oppl (1871–1939), s kterým úzce spolupracoval dr.

A. Turek. Kratšími články přispíval i Jaroslav Konečný, ředitel měšťanské školy ve Fulneku. Po válce se Fulnecko stalo oblastí zájmu Květoslava a Petra Kadlčíků. Šlo jim nejen o přiblížení minulosti města Komenského novým obyvatelům, ale, zvláště Petrovi, o výzvu k pomoci tomuto v okrese nejvíce válkou postiženému městu.

Řada historických článků v „Kravařsku“ pojednává o Novém Jičíně a jeho okolí. V prvních číslech publikoval několik cenných prací schopný, ale bohužel předčasně zemřelý František Sedláček, profesor gymnázia v Novém Jičíně. Zajímavý ho především feudální poměry na panství v Hukovicích a v Novém Jičíně. O minulost okresního města se zajímal i zmíněný dr. Mořic Remeš. Zvláště cenné jsou jeho příspěvky o životě české menšiny v druhé polovině 19. století. Kratšími články o Novém Jičíně přispěli P. Bedřich Hýža, profesor náboženství na gymnáziu v Novém Jičíně, profesor Jan Havlíček, profesor František Gregor a po válce také profesor Eugen Stoklas. V souvislosti s oslavami výročí úmrtí Františka Palackého v roce 1936 se v „Kravařsku“ objevilo několik cenných článků popisujících nejen průběh oslav, ale i zamyšlení nad mládím, které prožil František Palacký v Hodslavicích. Tato tematika a Hodslavice vůbec zajímaly Františka Hanzelku i Františka Gregora. Minulostí Hostašovic a obcí na valašském pomezí se zabýval Vladimír Dušek, řídící učitel v Hostašovicích. O historii Kopřivnice a okolí napsal do poválečných čísel několik článků Emil Hanzelka. Květoslav Kadlčík, Karel Špaček, Jaroslav Štindl a několik dalších zájemců o regionální historii přicházeli s novými náměty nebo navazovali na již dříve rozpracovaná témata.

Mnoho dopisovatelů „Kravařska“ se zajímalo o přírodní poměry. Najdeme zde mnoho cenných článků popisujících nejen floru a faunu, ale i geologické a paleogeografické zvláštnosti a podíl práce člověka na přetváření kraje. Bylo mezi nimi několik odborníků, mezi nimi na prvním místě František Gregor, vynikající znalec blanokřídlého hmyzu, člen několika domácích i zahraničních společností zabývajících se tímto oborem. Vedle něho to byl všestranný lékař dr. M. Remeš, který se ve volném čase věnoval i geologii a paleontologii a do sborníku přispěl mimo jiné i geologickým nástinem Kravařska. Již v druhém ročníku najdeme články mladého Zdeňka Lázníčky, člena „brněnské skupiny“. Postupně se setkáváme s jeho příspěvky takřka ve všech dalších ročnících. Psal o morfologii Poodří, o dopravních poměrech, o zeměpisném vymezení Kravařska a sídelních typech v regionu. Emil Hanzelka se zase zajímal o květenu na Kopřivnicku a řada dalších dopisovatelů v kratších i delších příspěvcích seznamovala čtenáře s klimatickými poměry a jejich dopadem na zdejší floru a faunu. Zemědělstvím na Novojičínsku se zabývali ing. E. Riedel a M. Vašek, ředitel zemědělské školy v Příboře, který napsal obsáhlejší a zajímavou studii o proslulém kravařském skotu.

Značnému zájmu čtenářů se těšily články s národopisnou tematikou. Antonín Turek psal o zvycích a krojích v Libhošti, Zdeněk Bár o folklorním bohatství Štramberka, Františka Duška zajímaly kroje z Mojkova, o lidových zvycích v Bernarticích psal Karel Horák. Místní zvyky v Palačově popsali Maxmilián Heralt a Vladimír Dušek. Posledně jmenovaného zajímalo kašařství v Hostašovicích. Úpravou pohanky se zde zabývala delší dobu značná část obyvatel. Mezi dopisovateli se našli i zájemci o lidovou píseň, mezi nimi především Jan Sýkora. V poválečných ročnících se věnovali národopisné tematice Jaroslav Pavelka a Miloš Hubálek, vývojem jazyka a nářečími Jaroslav Michal a František Váhala, profesori na příborských středních školách.

I v dnešní době patří mezi vyhledávané články, které se týkají významných osobností, rodáků i těch, kteří v kraji působili. A bylo jich zde mnoho. Čtenáři se postupně seznámili s pobytem Komenského ve Fulneku, s Františkem Palackým

a jeho rodem v Hodslavicích, s příborskými rodáky Řehořem Wolným, Sigmundem Freudem, Bonifácem Buzkem, Bertoldem Bretholzem, novojičínskou rodačkou Boženou Benešovou. Najdeme články o buditelích Františku Vratislavu Vahalíkovi z Janovic, Janu Šrámkovi, Ferdinandu Dostálovi - Bystřinovi, Františku Derkovi, z první republiky o insp. Vojtěchovském, Klaudiu Bechném a řadě dalších.

Mnoho článků se týkalo rozvoje českého školství a kultury, církevních a světských památek, knihoven a divadelní aktivity v českých městech a vesnicích Novojičínska.

V „Dětském koutku“ uveřejňovali básničky a povídky starší žáci a studenti. Řadu let se o něj staral odborný učitel Miloš Hubálek. Učitelům, zvláště na základních školách, byla určena rubrika „Vlastivěda ve škole“, přinášející články, které doplňovaly učebnice o názorné příklady z místa školy a jeho okolí. Rubriku redigoval hostašovický řídící učitel Vladimír Dušek. Převážně mládeži měl také sloužit „hádankářský koutek“, který měl na starosti v předválečných ročnících odb. učitel Jaroslav Štindl z Kopřivnice a po válce učitel Oldřich Kumorowski z Nového Jičína.

Od druhého ročníku plnilo „Kravařsko“ i funkci informátora o nejdůležitějších kulturních a společenských událostech, které se udály v okrese v uplynulém měsíci. Šlo především o akce, které chystala Národní jednota a české spolky, o jejich úspěšném i neúspěšném průběhu. Jsou pro studium, zvláště meziválečného období, velmi cenné.

Zamyšlení nad úlohou a významem sborníku „Kravařsko“ lze uzavřít tím, že zvláště před válkou bylo velmi potřebné a že sehrálo důležitou roli v národním životě okresu zmítaného národnostními třenicemi. Byl cennou pomůckou učitelům dějepisu, zeměpisu, přírodopisu a vlastivědy na všech druzích škol. Obdiv si zaslouží obětavost a nadšení desítek dopisovatelů a dobrovolných organizátorů, kteří se nesnížili k tomu, aby zneužili časopis k politickým střetům. Sborník byl oblíben nejen mezi učiteli a žáky, ale i mezi staršími obyvateli a je otázka, zda bylo rozumné jeho vydávání zastavit.

I v současnosti je „Kravařsko“ vyhledávaným studijním pramenem. Využívají ho nejen historii a zájemci o vlastivědnou práci, ale často i studenti vysokých a středních škol při zpracovávání diplomových prací a úkolů v rámci středoškolské odborné činnosti. Patří k základní regionální literatuře a je všem zájemcům o minulost tohoto zajímavého a na historii bohatého kraje k dispozici v okresním archivu v Novém Jičíně.

**Přátelství štramberského lékaře Adolfa Hrstky s Petrem Bezručem
a Leošem Janáčkem**

Milan Palák

Severovýchodní Morava nebyla nikdy význačnou křižovatkou cest české či dokonce světové kultury, nicméně přece jen se k ní pojí osobnosti, jež vytvářely velké duchovní hodnoty, a spolu s nimi osobnosti, které dílům znamenitých tvůrců pomáhaly mezi prosté lidi.

V posledních létech minulého století počalo být jedním z nejnavštěvovanějších míst beskydského předhůří městečko Štramperk. Na jeho přitažlivosti měl hlavní zásluhu MUDr. Adolf Hrstka, zanícený propagátor a organizátor štramberského kulturního života. Mnoho turistů z okolí i z daleka chtělo vidět nejen obnovenou Trábu, ale i výstavy výtvarného umění, jejichž tradici dr. Hrstka založil, Národní sad na Kotouči a koneckonců i lékařovy bohaté sbírky obrazů a lidové tvorby.¹⁾ Vedle turistů zamířili do Štramperka také intelektuálové a umělci, kteří byli hosty Adolfa Hrstky: Oldřich Blažíček, Jaroslav Panuška, T. F. Šimon, dr. Arne Novák, dr. J. Guth — Jarkovský a mnoho jiných. A spolu s nimi rádi zavítali do půvabných míst i Petr Bezruč a Leoš Janáček.

Petr Bezruč byl častým návštěvníkem Štramperka, přicházel sám nebo s přáteli.²⁾ Počátek básnickova vztahu k lékaři Adolfu Hrstkovi není bohužel doložen a uchovaná dokumentace vymezena jen léty 1924 — 1928 není obsáhlá. Básníkův život v těchto létech uplýval bez významnějších událostí, snad vyjma jubilea v roce 1927; v poetické tvorbě ustal už dávno. V Hrstkově pozůstalosti jsou uchovány především čtyři pohlednice zaslané Bezručem do Štramperka.³⁾ Nejstarším dokladem je pravděpodobně nedatovaná pohlednice s kresbou ještěra s dýmkou u stolu. Podle zjištění dr. Jiřího Urbance⁴⁾ rozesílal básník následující čtyřverší svým přátelům 4. srpna 1924:

„Po mustru dávných Fajěčků
čert starý sedí v domu murách:
má sklenku vína, fajěčku
a rheumatismus na pazurách.“

Na líci pohlednice je vedle kresby signované D. Š. pinxit ještě jedno čtyřverší:

„A když ho rheuma pokříví,
čert bývá časem jízlivý
a truchlivý a bručivý —
nech svět se dědku nediví.“

(Pozdrav společně s Bezručem podepisují A. Pírek a O. Bystřina.)

Podle poštovního razítka byl lístek odeslán z Ostravice.⁵⁾

Podle řazení pozdravů v čase následoval pohled ze dne 7. srpna 1924 odeslaný dr. Hrstkovi z Frenštátu pod Radhoštěm. V textu se básník vrací ke své návštěvě ve Štramperku. Petr Bezruč pobýval v Beskydech od 28. července, a to ve Frenštátě a na Ostravici.⁶⁾ Hlavní událostí ve Štramperku uprostřed léta roku 1924 bylo odhalení busty Bedřicha Smetany na Kotouči 20. července a s touto slavností bylo spojeno otevření XII. umělecké výstavy. Je možné, že básník byl právě v té době A. Hrstkou pozván a někdy na přelomu letních měsíců se do Štramperka podíval:

„Vzácný pane doktore, prosím, abyste mi neměl za zlé, že jsem prchl bez rozloučení. Neseděl jsem celý den ve zdravé kůži a lapal stále po vzduchu. Bylo by mi bývalo teskno sedět nad kraslicemi v jizbě, aneb pod Vaším milým dachem. Plul jsem do Veřovic s otevřenými pysky jako rybisko hozené z vody na břeh. O lístku Vám z Ostravice poslaném Vám už Anton Pírek pověděl, od koho jest; od téhož živočicha byly 2 listky Vám loni poslané. Příští rok si dovolím se u Vás zastavit.“

V šetrné úctě (bez podpisu)⁷⁾

K vánocům téhož roku dostal dr. Hrstka od básníka pozdrav z Brna datovaný 22. prosince 1924 s textem, jež rozesílal i jiným svým přátelům:⁸⁾

„Prosinec — den teskný těsný,
prosinec — sníh, ostrý mráz.
Ale sladký úsměv vesny
z jihu jde přes ledu hráz.
Krásný den provázej život,
krásný den provázej Vás.
(Místo podpisu je nalepena kresba ještěra.)⁹⁾

Další pozdrav odeslaný A. Hrstkovi datován není, na poštovním razítku lze vyčíst, že byl doručen z Ostravice. Na líci pohlednice je kresba ještěra v zahradě u úlu a k ní rukou básníkovou připsány verše:

„Čtenáři: Vy sic jste vždýcky potichu,
však časem žert se podaří?

Autor: Mně nikdy není do smíchu,
však Ty se usměj, čtenáři!

D. Š. pinxit“

Na rubu vedle Hrstkovy adresy básník píše:

„Starý ještěr slyšel kdysi,
že med život prodlužuje.
A již med na hřbetě visí,
když z výplazu domů pluje.
Běda! Med se z plecu řítí,
plášť se lepí, dolů suje.
Ještěr dí: Med sotva žití,
jistě však plášť prodlužuje.
(„podepsáno kresbou ještěra“¹⁰⁾

Jak je uvedeno v Bibliografii Petra Bezruče, lze tyto verše datovat rokem 1927, což odpovídá údobí korespondenčních styků básníka se štramberským lékařem.¹¹⁾

Do roku 1927 náleží telegram, který dr. Hrstka zaslal básníkovi k jeho 60. narozeninám. Vtipný text je příznačný srdečné povaze lékařově:

„Stařečkovi ještěru k 60. Hlavu vzhůru a vesele za námi do 70ky.“

Dr. Hrstka od Tráby¹²⁾

Za velmi vzácný dokument lze považovat fotografii pořízenou při jedné z Bezručových návštěv ve Štramperku. Snímek, na němž básník společně s dr. Hrstkou a panem Bárem ze Štramperka sedí u stolu na vyhlídce pod Trábou, není datován; dá se soudit, že byl pořízen po květnu roku 1924, kdy Adolf Hrstka začal nosit brýle po operaci očí.¹³⁾

Zatím nebyl objeven obsažnější dokument pojednávající více o Bezručově přátelství k dr. Hrstkovi. Existují však zmínky v listech, které štramberský lékař psal malíři Bohumíru Jaroňkovi do Rožnova pod Radhoštěm.

(31. ledna 1927)

„... Nemohl jsem se ani pomalu z Kotouče dostat domů. Tak jsem se dal do hledání místa pro Janáčka a pro Bezruč, který bude mít letos 60. narozeniny. Dáme mu do skalní stěny Jurova kamene vytesat nějaký citát z jeho Slezských písní. Tak, myslím, že se samému Bezručovi nejlépe zavděčíme...“¹⁴⁾

Zamýšlený památník k poctě P. Bezruče, jehož autorem měl být Julius Pelikán,¹⁵⁾ však vytvořen nebyl, neboť básník s tím nesouhlasil:

„... Chtěl jsem ještě letos postavit Bezručovi památník, ale dal mi najevo, že to není jeho přáním...“¹⁶⁾

Vzájemné styky však ani poté neustaly, jak dokládá zmínka v Hrstkově dopise z 21. srpna 1928:

„... V pondělí pojedeme do Mor. Ostravy a pak do Opavy a do Branek k Bezručovi...“¹⁷⁾

(V dopise je míněna cesta po kraji s francouzským historikem W. Ritterem.)

Dokumenty o přátelství Adolfa Hrstky s Leošem Janáčkem jsou ve srovnání s doklady lékařova vztahu k Petru Bezručovi bohatší: korespondence, Hrstkovy články, i vzpomínka pamětníka.

Nelze zatím přesně stanovit, od které doby začaly Janáčkovy návštěvy ve Štramberku. V dostupných materiálech je nejbohatěji zaznamenán skladatelův pobyt na jaře roku 1926. V Kronice města Štramberka¹⁸⁾ je psáno, že 15. června 1926 „Mistra provázela dr. Hrstka, jemuž L. Janáček slíbil, že za svého prázdninového pobytu na Hukvaldech přijede na delší dobu do Štramberka“. Zřejmě byli v té době už přáteli. V jednom z Janáčkových zápisníků¹⁹⁾ uchoval se vzácný záznam, a to nápěvek mluvy dr. Hrstky (k němu je připsáno datum 14. 6. 1926): „Měl sem pokoj“. Takže ani štramberský lékař nešel Mistrovu zaujetí pro pozorný poslech „celkového stavu organismu a všech fází činnosti duševní“.²⁰⁾ Radost ze vzácné návštěvy vyjádřil Adolf Hrstka příteli Bohumíru Jaroňkovi v dopise psaném bezprostředně po Janáčkově odjezdu:²¹⁾ „... Včera tu byl Janáček celý skoro den a byl nadšen. Ukázal jsem mu místo, kde za dva roky bude stát i on. Smál se báječně. Jest to roztomilý stařík 73 r. starý. Na slavnost přijde a těšit se, že se s tebou sejde — bude-li Ti zdraví dovolovat. On je jako křen...“

Slavností, o níž se Adolf Hrstka zmínil v dopise Bohumíru Jaroňkovi, byl jistě míněn koncert konaný v červenci v Kopřivnici jako součást obřadu odhalení pamětní desky Leoši Janáčkově na hukvaldské škole dne 11. 7. 1926. O kopřivnické události Hrstka Jaroňkovi napsal:²²⁾ „... Janáčkovy slavnosti byly pěkné, upřímné — ale scházeli při nich ti, co mají plné huby obdivu Janáčka samého. Drželi jsme to zas my, nás několik a museli jsme to držet dnem i nocí. No aspoň jsme s Janáčkem se poznali a k sobě přilnuli. Je to vzácná skromná česká duše upřímná bez afektu. (...) Když jsme vítali Janáčka před koncertem, šel středem obecenstva a šeptal mi do ucha: »Takhle se vítá president a ne takový Valach jako jsem já«, a při banketu řekl toto: »Cítím nyní, že jsem byl daleko od lidu — psal jsem stále něco jiného, cizího — a nyní vidím, že nemám nic, co bych tomu lidu předložil. Polepším se, a budu psát také pro něj.«“

Ještě koncem podzimu pozdravuje Leoš Janáček svého štramberského přítele pohlednicí z Hukvald:²³⁾

„Když už to tak chce tu vypadat, tož třeba již utéci.“

Vzpomíná a pozdravuje Vás Dr. Leoš Janáček
Hukvaldy 30. září 1926“

K vánocům roku 1926 dostává skladatel do Brna Hrstkův pozdrav:²⁴⁾

„Šťastný nový rok z Kozího ráje pod Trúbou přejí
Hrstkovic“

MUDr. Adolf Hrstka byl iniciátorem vytvoření Národního sadu na stráni vrchu Kotouče. Umístil tam několik památníků význačným individualitám českého kulturního a společenského života. Poslední aktivitu vyvinul pro instalování busty Leoše Janáčka. Začátek roku 1927 požádal městskou radu o „podporu finanční a mravní“ pro zřízení památníku skladateli.²⁵⁾

Před odhalením poprsí, jehož autorem je Emil Hlavica, napsal Adolf Hrstka Leoši Janáčkově krásný list:²⁶⁾

„Štramberk 10. 5. 1927

Slovutný a rozmilý Mistře!

Poněvadž, jak mi sdělil p. Emil Hlavica, věci tak daleko pokročily, že Vám již on prozradil, co má být, nezbývá, než abych i já vyšel s barvou ven — a řádně se Vám vyzpovídám. — Jak jsem Vám kdysi na Kotouči napověděl, hodláme již letos dne 2. a 3. července odhalit tam skromný památníček svému milému a vzácnému sousedovi hukvaldskému, a sice asi s následujícím programem:

Dne 2. července večer v sále Sokolovny koncert Sdružení moravských učitelů, jehož první část by byla věnována skladbám Janáčkovým (chtěl bych Maryčku Magdonovou, Bernarda Žára aj. a snad i „Zápisky“, které mi Tauber přislíbil), druhou část koncertu bychom nechali pro lehčí lidové skladby (písně lidové aj.) kvůli našemu publiku domácímu i okoličnímu. Dne 3. července dopoledne bychom otevřeli Uměleckou XV. výstavu promenádním koncertem a odpoledne by byla malá lidová slavnost s odhalením památníčku a koncert, na němž bychom slyšeli Vaše dva Lašské tance a snad jiné lehčí věcičky. —

A tu bych byl rád, kdybyste nám případně poradil, co lehčího bychom do toho koncertu mohli vřadit — a nám noty buď opatřil, zapůjčil aneb poradil, kde bychom je dostali. Naše hudba štramberská je velmi dobrá a kapelník Socha, synek velmi nadaný a pilný — on prý by si to pro svých 40 mužů upravil a také nacvičil. Slavnost by byla jaksí doplňkem a dozvukem lašských slavností hukvaldských, kde jsme zažili tak pěkných intimních chvilí, a proto doufám, že Vy, rozmilý Mistře, dáte k tomu své laskavé svolení, a že zase mezi námi několik chvil se potěšíte. Kdybyste náhodou mluvil s Taubrem a prof. Váchou, přimluvte se laskavě, aby ten program také oni schválili. —

Ostatně budu rád čekat Vašich rad a pokynů. —

Znamenám se Vám s upřímným pozdravem oddaný

Dr. A. Hrstka“

Doklad o tom, zda se skladatel účastnil odhalení památníku jemu věnovanému, uchován není... (Snad jím může být dále přetištěná vzpomínka Cyrila Hyklo.)

Leoš Janáček na dr. Hrstku nezapomněl při své návštěvě Luhačovic v létě téhož roku:²⁷⁾

„Vzpomínám Vás z pěkných Luhačovic

Dr. Leoš Janáček

28. VIII. 1927“

Měsíc nato dostává dr. Hrstka další pozdrav, tentokrát z Berlína, kde se skladatel účastnil Klempererova provedení své Sinfonietty:²⁸⁾

„Vzpomínám Vás a to ostatní poví p. Hlavica.

Vám oddaný Dr. Leoš Janáček

Berlín 29. IX. 1927“

Hudební skladatel dr. Leoš Janáček zemřel v Ostravě 12. srpna 1928. MUDr. Adolf Hrstka reaguje na jeho skon napsáním dvou článků. Prvý byl otištěn 16. srpna 1928 v Lidových novinách s názvem „Znamení“. Tím „znamením“ — zlým znamením — bylo zničení jednoho z cenných talířů z Hrstkovy sbírky; štramber-

skému lékaři se tak vyplnila pověra o pádu cenného předmětu se stěny ve chvíli smrti milovaného člověka. Velmi hezký úvod fejetónu stojí za přetištění:²⁹⁾

„Bylo to ve středu prvního srpna, brzy zrána, kdy Mistr Janáček v obvyklém hukvaldském panském kočáře přijel k nám na Štramberk. Přijel hostům, kteří u něho byli na Hukvaldech návštěvou, ukázati krásy a půvaby Štramberka. Národní park na Kotouči, štramberskou Trábu a také prý moje umělecké sbírky. Byl jim průvodcem nadmíru ochotným a svědomitým — provodil je po celém Kotouči a zavedl nakonec i k Janáčkovu Památníku. Pochvaloval si tu, jak prý jsem mu na tom Kotouči připravil příjemné posedení a jak jsem ho dokonce i šikovně opatřil proti letošnímu nezvykle žhavému a dotěrnému sluníčku.

S Kotouče vedl své hosty na Trábu, sám je doprovázel na rozhlednu a s nadšením ukazoval z ochozu a vysvětloval celý moravský a slezský kraj od Jeseníků s Pradědem až k Beskydům s Radhoštěm. — V Jaroňkově útulně posadil se na podium u vyhlídkového okna, kde on sám nejraději sedával, a zase odtud vysvětloval zajímavosti Štramberka, krásy Kotouče, dálky lesů Libotínských.

„No a kdepak máte dnes doktora?“ vzpomněl si najednou a ptal se hostinského personálu — a když tento sděloval, že neví, co se mnou stalo, že jsem tam ještě dnes nebyl, prohodil žertovně: „Tak my vám ho nejdeme a přivedeme!“

Zastihl jsem mistra už až doma v salonku a poznal jsem hned venku před vrátky podle žlutého kočáru — co mám doma za vzácného hosta.

Bylo to radostné shledání. — Neměli jsme honem ani dost slov, abychom si vyjádřili radost nad nenadálým shledáním a nebylo konce radostným projevům. Mezi tím prohlíželi jsme si i moje umělecké penáty a mistr sám upozorňoval na zvláště zajímavé poklady našeho českého, moravského a slováckého lidového umění. — Občas jsme si přitom i přitukli na naše zdraví a věrné přátelství slováckým vínem a mistr prozradil nám přitom, jak Józsa Úprka už po třikrát napálil Williama Rittera vínkem ze sudu, z něhož pil jen velký mistr Rodin. A když náhodou moje žena v hovoru nějak neopatrně dotkla se našich let a připomínala nám, že v těch letech člověk má už také někdy pomýšlet na smrt — rozohnil se mistr a zvolal resolutně: „Ach, milostpaní, na to jsem já ještě nikdy ani nepomyslel!“

Nikdy, co jsem se s mistrem v posledních letech sešel, neviděl jsem ho tak veselého, rozmarného a rozradostněného. Z očí sálalo mu štěstí a spokojenost — překypoval silou života a životní energií. „Ještě na tom a na tom chci nyní, po dokončení opery Z mrtvého domu pracovat, to a ono dopracovat a přepracovat — neboť cítím se nyní k tomu úplně duševně pružný a tělesně zdrav,“ ujistoval nás mistr a opakoval nám, jako by byl chtěl zapuditi každou sebe menší pochybnost. (:::)

Moravsko-slezský týdeník otiskl 21. září téhož roku jiné Hrstkovo vyprávění: „Po stopách Mistra Leoše Janáčka“³⁰⁾, ve kterém vzpomíná na svou návštěvu Janáčkovu domku na Hukvaldech, kam doprovázel francouzského uměleckého historika Williama Rittera krátce po skladatelově smrti. Ve srovnání se „Znamením“ je tento článek méně zdařilý, není prost sentimentu. Avšak i on dokládá, že vztah Adolfa Hrstky a Leoše Janáčka byl přátelský, srdečný a upřímný.

Věřohodným dokumentem o náklonnosti obou mužů je i vyprávění Cyrila Hykla (1896–1976). Tento štramberský kronikář, znalec mnoha místních zajímavostí, autor několika literárních prací o historii Štramberka a o místním folklóru, uveřejnil v týdeníku Tatrovák v květnu roku 1973 článek „Štramberk a Štramperáci“, v němž se neopomenul zmínit také o jedné z Janáčkových návštěv.³¹⁾

„Častým hostem dr. Hrstky byl i Leoš Janáček. Kdykoliv byl na Hukvaldech, vždycky si zajel k Hrstkovi na Štramberk. Tehdy byl kapelníkem štramberské dechové hudby výborný muzikant Augustin Socha. (...) Na přímělu Hrstkovi svolil Janáček, aby z jeho opery Její pastorkyňa sestavil Socha potpourri. Když

bylo poprvé ve Štramberku hráno na koncertě, hrála je štramberská hudba rozšířená o vybrané hudebníky z Frenštátu, Nového Jičína, Příbora a Rybího. Janáček přijel tehdy k Hrstkovi, aby si poslechl provedení. Vypravili se na náměstí, ale protože bylo ještě dost času, zavedl Hrška Janáčka k nám na desátou: »Jak budu mít z toho ostudu, víckrát mě ve Štramberku nevidíte.« A doktor na to: »Žádný strach, až uslyšíte, poznáte, jací kabrnáci jsou naši muzikanti.«

Začal koncert. Na první číslo se dobře pamatuji. Byl to Pochod gladiátorů od Fučíka. Hrška se tázavě podíval na Janáčka. Ten jen tak zakýval prstem a pravil: »Hrají dobře a čistě.« Janáček spokojeně pokyvoval hlavou a Hrška se usmíval. Najednou uhodily prvé akordy dalšího čísla. Janáčkem to škublo, mimoděk udělal malý krůček vpřed. Začala směs z jeho opery Její pastorkyňa. A jak hudba pokračovala, Janáčka cosi táhlo kupředu. Přešel tak celou šířku tratuáru i cestu kolem náměstí. Když dohrála hudba, byl právě na jejím okraji. Z kola hudebníků vyběhl kapelník Socha a zamířil k Janáčkově. Ten, jak ho zahlédl, šel mu vstříc a podával mu své ruce. My jsme pospíšili za Janáčkem, ale zaslechli jsme už jen poslední slova: »Způsobil jste mi velkou radost. Udělal jste to tak, jak jsem si to i já představoval.« (...)“

Náš článek se připomenutím dochovaných dokumentů snažil doložit přátelství nevěšedních osobností tohoto kraje. Měl by to být zároveň příspěvek zdůrazňující význam díla MUDr. Adolfa Hrstky a nutnost jeho poznání i za hranicemi regionu.

Poznámky:

- 1) Podrobněji o životě a práci dr. Adolfa Hrstky ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín, č. 44, s. 42–49.
- 2) Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, č. 4, s. 57 — 59; Dr. J. Urbanec: Petr Bězruč — Vladimír Vašek 1904 — 1928, Profil Ostrava 1989, s. 105 — 106.
- 3) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost.
- 4) J. Urbanec: Petr Bězruč — Vladimír Vašek 1904–1928, Profil Ostrava 1989, s. 116.
- 5) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost, inv. č. 570 (původně Městské museum Štramberk).
- 6) J. Urbanec; s. 116.
- 7) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost, inv. č. 567.
- 8) Urbanec; s. 118.
- 9) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost, inv. č. 566.
- 10) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost, inv. č. 569.
- 11) A. Kučák, V. Ficek: Bibliografie Petra Bězruče I, SPN Praha 1953, s. 86, odkaz 336.
- 12) Památník Petra Bězruče v Opavě, rukopis telegramu inv. č. PozPB 9138, 1a/XXXIV–6/4.
- 13) Fotografie objevil v létě r. 1989 p. Josef Adamec ze Štramberka.
- 14) Valašské museum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm, korespondence A. Hrstky B. Jaroňkovi, poř. č. 1840.
- 15) Tamtéž, poř. č. 1864.
„... Byl u mě Pelikán — bude nám dělat pro Národní sad Bězruče ...“
(dopis bez data, asi z června 1927).
- 16) Tamtéž, poř. č. 1868, dopis bez data.
- 17) Tamtéž, poř. č. 1805.
- 18) Okresní archiv Nový Jičín, Archiv města Štramberka II/3, Knihy pamětní: 108 — Obecní kronika, I. část textová 1923 — 32, s. 315.
- 19) Moravské zemské museum v Brně, oddělení dějin hudby, Janáčkův archiv, inv. č. 72.577/Z 62, s. 81.
- 20) Leoš Janáček — Hledal jsem proutkem pramenitou vodu, Odeon Praha 1982, s. 82.
- 21) Valašské museum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, korespondence A. Hrstky B. Jaroňkovi, poř. č. 1861, dopis ze 16. 6. 1926.
- 22) Tamtéž, poř. č. 1862, dopis ze 14. 7. 1926.
- 23) Museum Příbor, fond Hrškova pozůstalost, inv. č. 563.

- 24) Moravské zemské museum v Brně, oddělení dějin hudby, Janáčkův archiv, inv. č. 3356.
 25) Museum Příbor, fond Hrstkova pozůstalost.
 26) Moravské zemské museum v Brně, oddělení dějin hudby, Janáčkův archiv, inv. č. 2513.
 27) Museum Příbor, fond Hrstkova pozůstalost, inv. č. 564.
 28) Tamtéž, inv. č. 565.
 29) Lidové noviny roč. 35, Brno 16. 8. 1928, s. 1–2.
 30) Moravsko-slezský týdeník, I. roč., 21. 9. 1928, s. 2–4.
 31) Tatrovák, Kopřivnice 11. 5. 1973.

Rád vyslovuji své upřímné poděkování paní dr. Svatavě Příbáňové z oddělení dějin hudby Moravského zemského musea v Brně za poskytnutí materiálů z Janáčkovy archivu, panu Z. Cviklovi z Valašského musea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm za zapůjčení Hrstkovy korespondence a panu dr. Jiřímu Jurkovi za zpřístupnění Hrstkovy pozůstalosti v příborském museu.

Milan Palák

K oslavám 400. výročí narození Jana Āmose Komenského v novojičínském regionu

Karel Chobot

Čtyřsté výročí narození světoznámého filozofa, theologa, pedagoga, politika, biskupa Jednoty bratrské, Jana Āmose Komenského, se jistě stalo příležitostí mnoha akcí i v našem okrese. V letech 1618–1621 pobýval Komenský jako správce bratrského sboru ve Fulneku a údajně zde prožil svá nejšťastnější léta se svou první ženou, Mandalenou Vizovskou.¹⁾ Právě proto byly oslavy v novojičínském regionu soustředěny především do Fulneku.

Oslavy připravovala okresní komise, vytvořená v roce 1988 a přeorganizovaná v roce 1990.²⁾ Školy a kulturní zařízení připravily dílčí přehledy a plány, na jejichž podkladě, a s ohledem na celostátní dění, byl vypracován návrh akcí ke 400. výročí narození J. Ā. Komenského v okrese Nový Jičín v letech 1991–1992. V letošním roce pak komise připravila a v dostatečném množství vydala Kalendář akcí ke Komenského oslavám, který spolu s poutavým plakátem³⁾ se stal dobrým informátorem pro veřejnost.

Vše začalo již 4. února 1992 v Beskydském divadle v Novém Jičíně, jehož velký sál se čtyřikrát zaplnil školní mládeží při pořadu Alfréda Strejčka „Vivat Comenius“. Občanská veřejnost se Strejčkovu mistrovství a stále živým myšlenkám Komenského dílo obdivovala večer v sále základní umělecké školy. Akce pak pokračovaly podle výše uvedeného programu. Zde pochopitelně vzpomeneme pouze nejvýznamnější.

K těm bezesporu patřily oslavy 300. výročí narození zakladatele Moravských bratří Kristiána Davida, uspořádané ve dnech 14.–16. února 1992 v Ženkla-
 12 Kristián David se zde 17. února 1692 narodil, jak potvrzovaly záznamy matriky na

malé výstavce archivních dokumentů. Ve spolupráci s obecním úřadem, Zemským archívem v Opavě a Státním okresním archívem v Novém Jičíně ji realizovaly pracovnice novojičínského okresního vlastivědného muzea. Mohli jsme se tedy seznámit s údaji v matrikách o narození nejen Kristiána Davida, nýbrž i jeho sourozenců, byla zde vystavena kupní smlouva jeho otce z 15. 11. 1686 na domek v Ženkla-
 vě, kam se přestěhoval z Bernartic poté, co se oženil. Záznamy výsledků podda-
 ných z Kunvaldského panství v letech 1724 – 1726 vydávaly svědectví o zdejších
 náboženských poměrech.⁶⁾ Návštěvníci rovněž zhlédli kroniky obce Ženkla-
 vy,⁷⁾ fotografie, tisky a literaturu z osady Moravských bratří Ochranova (Herrnhutu)
 v Sasku v Německu a Bethlehenu v Pensylvanii v USA.⁸⁾ Zároveň se tu připomí-
 nala další významná osobnost, rodák ze Suchdolu nad Odrou, biskup Moravských
 bratří David Nitschmann.⁹⁾ Z bohatého programu obou dnů zaujala mimo jiné
 přednáška doc. dr. Michla CSc. z filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně
 o životě a díle Kristiána Davida.¹⁰⁾ Na rodném domku byla odhalena pamětní des-
 ka s opraveným datem narození.¹¹⁾ Obecní úřad v Ženkla-
 vě vydal u příležitosti oslav dvě brožurky: Z historie kostela a obce Ženkla-
 vy (s německým a anglickým textem)¹²⁾ a 300. výročí narození Kristiána Davida.¹³⁾ Zde zaujme Davidův krátký
 životopis Vojtěcha N. Dubena z Washingtonu, výše citovaný článek Stanislava
 Drkala¹⁴⁾ a stručný historický přehled událostí obce Ženkla-
 va až do současnosti bez udání autora. Jako příloha je v této brožurce otištěna v rámci příprav oslav
 část organizační korespondence Obecního úřadu v Ženkla-
 vě se zahraničními hosty, ministerstvem kultury České republiky, jakož i pozvání presidenta republiky ČSFR
 p. Václava Havla. Oslavy měly zdařilý a důstojný průběh, na čemž se hlavní mí-
 rou podílel obecní úřad v Ženkla-
 vě na čele se starostou obce p. Josefem Juroškou
 a pomohly v hledání identity zdejších občanů. Oslav se účastnily zahraniční dele-
 gace, především z Ochranova v Německu.

V Novém Jičíně se ve dnech 20. března až 6. dubna 1992 seznamovala ob-
 čanská veřejnost i školní mládež s historií novojičínského školství. Výstava stá-
 tního okresního archivu a městského kulturního střediska ve výstavních prostorách
 na „Staré poště“ dokumentovala určité historické mezníky vývoje škol v Novém
 Jičíně a okolí. Proto jsme tu mohli nalézt zmínky o fulnecké škole J. Ā. Komenského
 při bratrském sboru, o piaristickém školství v Příboře od roku 1694, které mělo
 bezesporu velký vliv na duchovní a kulturní rozvoj a vzdělání celého regionu, či
 o pokrokovém výchovném ústavu osvícenské hraběnky Truchsess-Zeihlové v Kun-
 valdě. Ten mimo jiné navštěvoval náš přední historik a hodslavský rodák František
 Palacký a jako pedagog zde působil německý spisovatel a vydavatel vlastivědných
 kalendářů Karl Josef Jurende. Zhlédli jsme rovněž vystavené stavební plány hlavní
 školy při farním kostele na Kostelním náměstí v Novém Jičíně¹⁵⁾, chlapecké obec-
 né a měšťanské,¹⁶⁾ německého reálného gymnázia,¹⁷⁾ dívčí obecné a měšťanské,¹⁸⁾
 jubilejní chlapecké a dívčí obecné a měšťanské školy,¹⁹⁾ dále ukázky školních
 katalogů, učebnic, též kroniky a fotografie české obecné školy a českého gymná-
 zia v Novém Jičíně a některých škol v okolí.²⁰⁾ Výstava byla doplněna výběrem
 literatury, tj. brožur, článků ve Vlastivědném sborníku Nový Jičín, diplomních pra-
 cí, zabývajících se tématem historie novojičínského školství. Na slavnostní verní-
 sáži výstavy 20. března za účasti domácí veřejnosti i hostů ze zahraničí se zamý-
 šlel nad problémy současného školství, výchovy mládeže, jakož i nad postavením
 pedagogů ve společnosti ředitel novojičínského školského úřadu pan dr. Tomáš
 Bouda.

Hlavní oslava v našem okrese se realizovala 31. března 1992 ve Fulneku za
 účasti náměstků ministrů školství a kultury České republiky, pana Petra Oslzlého
 z Kanceláře presidenta ČSFR, některých poslanců Federálního shromáždění a Čes-
 13

ké národní rady za náš region, hostů ze zahraničí, přednosta Okresního úřadu v Novém Jičíně, starostů měst a obcí okresu a dalších míst, které mají k pobytu Komenského blízko (Uherský Brod, Přerov, Nivnice), členů pěveckého sboru Ondráš z Nového Jičína na čele s uměleckým vedoucím Ervínem Bártekem, který tu byl zároveň jako člen a tajemník přípravné komise a pochopitelně široké veřejnosti občanské i školní mládeže, jimž ani vytrvalý déšť nevadil. Oslavy důstojně zahájil proslovem universitní profesor PhDr. Josef Polišenský, DrSc. z University Karlovy v Praze. Po uvítání starostou města Fulneku Janem Pazderou přestřihli oba náměstci ministrů s panem Oslzlým slavnostní pásku a tím otevřeli novou historickou expozici v prostorách bratrského sboru. V renovované Komenského kapli pak vykonali Dr. Josef Hromádka a diakon Tadeáš Staniek evangelickou bohoslužbu slova. Hlavním garantem expozice bylo Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně.²¹⁾ Výstava působí uceleným a přehledným dojmem ve srovnání s podobnou, místy předimenzovanou expozicí v Uherském Brodě.²²⁾ Těšila se zájmu veřejnosti jak v průběhu oslav, tak ve dnech následujících a je hojně navštěvována dosud.

Oslavy pokračovaly slavnostním otevřením přístavby základní školy na České ulici ve Fulneku, při kterém byl škole vrácen čestný název „Škola Jana Āmose Komenského“. V jejích prostorách byly připraveny výstavy dokumentující historii a současnost fulneckých škol, výstavka nových učebnic a pomůcek, ukázky výtvarných projevů žáků, učitelů a jiné. Oslavy toho dne završil koncert novojičínského pěveckého sboru Ondráš v chrámu Nejsvětější Trojice, prokládaný citáty z díla Komenského. Tečkou za celým dnem byl ohňostroj, v jehož září vynikal v nových a nových podobách osvětlení fulnecký zámek, bratrský sbor, chrám Nejsvětější Trojice.

V souvislosti s oslavami se městu Fulneku podařilo včas vydat publikaci Fulnek – město J. Ā. Komenského, jakož i čtyři čísla zvláštních zpravodajů.²⁴⁾

Ve stejných dnech, tedy 20.–22. března 1992, zároveň probíhaly oslavy v Suchdole nad Odrou, kam zřejmě Komenský docházel do bratrské kazatelské stanice v době svého fulneckého působení. V průběhu oslav byla otevřena zajímavá výstava obrazů inspirovaných dílem J. A. Komenského a Biblií a malé historické expozice, dokumentující vztah Komenského k Suchdolu, nezapomínající však na Moravské bratry ze Suchdolu a připomínající i historii zdejšího evangelického tolerančního kostela. Dr. Josef Hromádka přednášel o duchovním odkazu Komenského, co Komenský odkazuje našim dětem, mládeži, rodičům a starší generaci. U Lípy J. Ā. Komenského byla odhalena nová pamětní deska a u této příležitosti vydána zdařilá brožurka.²⁵⁾ Také oslavy v Suchdole nad Odrou pomohly zdejším občanům hledat historickou kontinuitu.

Z dalších akcí uvedených na okresním plakátu (mimoходом – v Praze byl na centrální komisi oceněn jako jeden z nejzdařilejších v republice) je třeba se zmínit o páté, závěrečné přehlídce dětských a učitelských pěveckých sborů ve Fulneku a Novém Jičíně, nazvané Comeniána. Statistika uvádí, že celkem na všech pěti ročnících účinkovalo 31 pěveckých sborů, z toho 7 mužských, 8 ženských, 13 smíšených a 3 dětské a v nich 1600 zpěváků. Bylo uspořádáno 20 koncertů, z toho 10 výchovných. Spojené pěvecké sbory provedly za doprovodu symfonického orchestru Smetanovu skladbu Píseň česká.²⁶⁾ Comeniána 1992 se konala ve dnech 15.–16. května již tradičně v Novém Jičíně a ve Fulneku. Jako zahraniční host vystoupil učitelský pěvecký sbor z Mnichova. Amatéri, kteří se sjíždějí na zkoušky jednou za určité období a poté vystupují. V náročné konkurenci našich českých a slovenských sborů bylo jejich vystoupení zajímavým zpestřením přehlídky.

7. června se ve Fulneku na Slavnosti květů setkala mládež Novojičínska. Program připravily školy celého okresu. Vyvrcholením kulturního programu na fulneckém náměstí byl společný zpěv několika set malých zpěváků s doprovodem

dechové hudby Základní umělecké školy v Příboře. Téhož dne večer v chrámu Nejsvětější Trojice byly oslavy završeny velkolepým provedením oratoria Antonína Dvořáka Stabat mater v podání spojených hudebních a pěveckých těles okresu.

Celkově je možno stručně konstatovat, že každé město, vesnice či škola svým malým dílem k oslavám přispěly, i když tu nelze vyjmenovat vše. Historické oslavy 400. výročí narození Komenského daly zároveň popud k širší propagaci našeho regionu doma i v zahraničí. Mezi zahraničními hosty bylo ctí přijat ve Fulneku potomka J. Ā. Komenského, paní Gertu Kallikovou-Figulusovou. Některé školy navázaly partnerské vztahy se školami v cizině,²⁷⁾ bohužel, nepodařilo se navázat užší vztahy mezi novojičínským okresním vlastivědným muzeem a muzeem v Nardenu.²⁸⁾

Komenského oslavy skončily. Přes mnohé problémy byly určitě velkým přínosem pro naše sebeuvědomování a pro naši kulturu. Mnohé odkazy velkého myslitele zůstáváme dlužni – ale to je již námět pro článek jiného zaměření.

Poznámky

- 1) Nejnovější výsledky bádání shrnul PhDr. Adolf Turek ve studii Nová fakta o první choti Jana Āmose Komenského, 23 stran, vydalo Muzeum Komenského v Přerově, Přerov 1992.
- 2) Jmenovité složení komise: ing. Miroslav Kovařík, předseda, Ervín Bártek, tajemník, Dr. Tomáš Bouda, ředitel školského úřadu v Novém Jičíně, Pavla Hanáková, pověřená řízením referátu kultury okresního úřadu, Jan Pazdera, starosta Fulneku, Dr. Tomáš Pasák, ústřední komise, doc. Dr. V. Krejčí, CSc. Ostravská universita, Augustin Daněk, ředitel okresního vlastivědného muzea, Dr. Karel Chobot, ředitel okresního (od 1. 9. 1992 státního okresního) archívu, Lumír Sklenák, Miroslav Kopřiva, Milan Raška, ředitelé fulneckých škol, Vlastimil Kovář, kněz církve evangelické ze Suchdolu n. O., Daniel Řičan, za církev evangelickou a Obecní úřad v Suchdole nad Odrou, Eva Mokořová, pracovnice SIS a Zdenka Drábková, pracovnice Městského úřadu v Novém Jičíně. Veškeré písemnosti z jednání a činnosti komise včetně závěrečné zprávy tajemníka komise p. E. Bárta byly uloženy ve Státním okresním archívu v Novém Jičíně.
- 3) Autoři plakátu: výtvarnice Irena Stanislavová z Opavy a grafik Josef Válek z Valašského Meziříčí. Plakát vytiskla Slezská grafia Opava.
- 4) Původně byl v literatuře uváděn nesprávný údaj Davidova narození, rok 1690. Teprve archivář dr. Stanislav Drkal zjistil na základě pečlivého studia archivních dokumentů pravdu a výsledky publikoval v našem časopise v r. 1967 – Stanislav Drkal, K životopisu Kristiána Davida, zakladatele Ochranova, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 1, str. 37–38, Nový Jičín 1967; Moravští bratři - církve, myšlenkově navazující na Jednotu bratrskou J. Ā. Komenského.
- 5) Zemský archív Opava, Sběrka pozemkových knih, gruntovní kniha sign E-XVII-8, fol. 583.
- 6) ZA Opava, fond Velkostatek Kunín, inv. č. 68.
- 7) Státní okresní archív Nový Jičín, fond Archiv obce Ženklaavy.
- 8) Sběrka Obecního úřadu v Ženklaavě.
- 9) viz Vojtěch N. Duben, Pocházeli od nás, Svobodné slovo, 19. října 1991; V. Vejborny, Die Auswanderung der ersten Emigranten an der Spitze mit den Söhlnern und wie sie zu und nach Herrnhut kamen, Das Kuhländchen, II. Band, Neutitschein 1920, str. 89–90; V. Vejborny, Bischof David Nitschmann, Das Kuhländchen, II. Band, Neutitschein 1920, str. 97–99.
- 10) Průběh oslav natáčel československý rozhlas – studio Ostrava, který pak vysílal 8. března 1992 v cyklu Na nedělní vlně Ostravy zajímavý pořad včetně ukázek z koncertu novojičínského PS Ondráš v kostele Navštívení Panny Marie v Ženklaavě. Koncert kultivovaně uváděla citáty z díla Komenského dr. Zdena Baronová, průvodkyně akcí po oba dny. Záznam je uložen ve sbírce SOKA.
- 11) viz poznámka č. 4.
- 12) Z historie kostela o obce Ženklaavy, Ženklaava 1992, 7 stran.
- 13) 300. výročí narození Kristiána Davida, Ženklaava 1992, 20 stran.
- 14) viz poznámka č. 4.
- 15) Státní okresní archív (dále SOKA) Nový Jičín, fond Archiv města Nového Jičína.
- 16) Totéž; dnes budova učňovské školy.

- 17) Totéž; dnes budova střední zdravotnické školy.
 18) fond a uložení stejné; dnes budova základní školy na Tyršově ul. 1.
 19) Uložení fondu stejné; dnes budova ZŠ na Komenského 68.
 20) Např. fotografie či kroniky škol v Bernarticích, Bludovicích, Hodslavicích, Spálově, Žilíně.
 21) Autor projektu ing. Petr Kosík, expozice ing. arch. Fuks, libreto a scénáře dr. Adolf Turek.
 22) Autor expozice rovněž ing. arch. Fuks.
 23) Titul škole udělen v roce 1923 – údaj ve školní kronice, uložené ve SOkA v Novém Jičíně.
 24) Komenského Fulnek. Stručné dějiny města slovem a obrazem – recenze na jiném místě; Fulnecký zpravodaj č. 1, Fulnek 1992, 5 stran, Fulnecký zpravodaj č. 2, Fulnek 1992, 9 stran, Fulnecký zpravodaj č. 3, Fulnek 1992, 11 stran, Fulnecký zpravodaj č. 4, Fulnek 1992, 10 stran.
 25) Daniel Říčan, Lípa Komenského v Suchdole nad Odrou, Suchdol n. O. 1992, 40 stran; Gustav Adolf Říčan, Moravští bratři ze Suchdolu, Suchdol n. O. 1992, 20 stran.
 26) Podklady jsou součástí dokumentů činnosti komise, uložených ve SOkA v Novém Jičíně – viz pozn. č. 2.
 27) např. ZŠ ve Fulneku se školami ve Fulneku v Anglii, gymnázium v Bílovci s Zinzendorfovým gymnáziem v Königsfeldu v Německu, ZŠ Sedlnice se školou v Gravenzandě v Holandsku, ZŠ v Odrách na Komenského ul. se školou G. Mendla v Heidelbergu v Německu a pod.
 28) Na zasedání komise tlumočil doc. Krejčí o zájmu navázání kontaktů muzea v Naardenu při své tamější návštěvě. Zřejmě finanční problémy a nedostatek času způsobil, že novojičínská muzejníci nereagovali.

Rozmístění a využití tradiční lidové architektury v novojičínském okrese

Jaroslav Vencálek, Magdalena Kecová

Úvod

Jedním z prvků kulturní vyspělosti národa je úroveň jeho architektonické tvorby. Lidové stavitelství představuje nejvlastnější architektonickou tvorbu lidu. Je historickým, ale i uměleckým dokladem jeho života. Sociální a majetkové poměry se v lidovém stavitelství odrazily zejména v rozměrnosti obytného stavění, jeho horizontálním i vertikálním členění, způsobu bydlení apod. Ekonomickým poměrům se podřizovala vnitřní dispozice domu, specializace hospodářských objektů v jejich blízkosti atd. Značný vliv na rozmístění jednotlivých staveb měly i fyzickogeografické poměry v krajině.

Současný stav rozmístění památek lidového stavitelství je ovlivněn změnami v rozvoji sídelní struktury kulturní krajiny. Prvky tradiční lidové architektury ve městech byly zpravidla nahrazeny prvky městskými, takže v současnosti se vyskytují jen sporadicky. Jde zejména o soliterní prvky zvláštního určení (např. historické technické objekty, památky kulturního významu). Na venkově je současné rozmístění památek lidového stavitelství výrazně poznamenáno změnami

v organizaci zemědělských činností. Výskyt prvků tradiční lidové architektury je však častější, než je tomu ve městech.

Cílem příspěvku je poukázat na současný stav rozmístění vybraných prvků lidové architektury v novojičínském okrese a upozornit na charakter využití těchto prvků ve společenském životě. (Materiál přispívá k rozšíření vlastivědných reálií Novojičínska, a může být proto využit v propagační činnosti.)

1. Typy tradiční lidové architektury

Území novojičínského okresu tvoří styčnou oblast dvou základních stavebních kultur – karpatské a východosudetské.

Dřevěný roubený dům (rozšířen v obou stavebních kulturách) je od 2. poloviny 19. století nahrazován domem zděným. Původně nejrozšířenější střešní krytina – šindel, je nahrazována břidlicí a posléze pálenými taškami. Domovní štít představují dva základní typy: deskový a zděný. Deskový typ je sice spjat s roubeným dřevěným domem, ale místy se vyskytuje i u zděných příbytků. Jejich typickou součástí je kabíneček (kozub, kukla, šopka, šindelem krytý polokruželový přístřešek při vrcholu štítu lidového stavení, nebo jen spodní prkna přístřešku) a okapová stříška. Estetické pojetí lidové stavby dotváří jeho orientace směrem k veřejnému prostranství. Nejpočetněji jsou zastoupeny štítově orientované domy, přestože v průběhu 2. poloviny 19. století se výrazně zvýšil počet domů okapově orientovaných.

Valašská forma karpatské stavební kultury je zastoupena přízemním roubeným domem se sedlovou střechou krytou šindelem. Nachází se zejména v oblasti Frenštátské brázdy (Frenštát p. R., Veřovice, Mořkov) a přilehlé Štramberké vrchoviny (Lichnov, Štramberk). Ojedinelost Štramberka spočívá v tom, že jde o lidovou architekturu městského typu (v původně gotickém městečku založeném r. 1359 se od 16. století začalo se stavbou dřevěných domů před jeho hradbami).

Východosudetská stavební kultura je zastoupena jesenickou, kravařskou a poopavskou formou. Starší jesenická forma je prezentována přízemním roubeným domem se sedlovou střechou krytou šindelem se sklonem 60°. Domy mají složitý půdorys chlévového nebo smíšeného komorovo-chlévového typu. Typické je řešení průčelí domu se třemi okny. Obytné i hospodářské prostory jsou často pod jednou střechou. Mladší jesenickou formu charakterizuje zděný cihlový nebo kamenný dům, který je přízemní, nebo v půdním prostoru má umístěnu světnici. Zpravidla sedlová střecha bývá kryta břidlicí nebo taškami, zástavba v sídle bývá štítová i okapová. Tento typ architektury se vyskytuje ve Spálově, v Odrách-Jakubčovicích, Odrách-Heřmánkách, ve Fulneku-Vlkovicích a Fulneku-Vrchách.

S kravařskou formou lidového stavitelství jsou spojeny rozměrné, patrové, zděné nebo kamenné domy, zpravidla se sedlovou střechou, které jsou začleněny do čtyřboké zástavby. Jde o lidovou architekturu v Kuníně, Bernarticích, v Odrách-Mankovicích, Vražném, v Hladkých Životících atd.

Starší poopavská forma je charakterizována trojdílným komorovým půdorysem s často umístěnou dřevěnou podsíní před vchodem. Zástavba bývá štítová. Mladší poopavská forma je charakterizována zděným rozměrným domem se sedlovou střechou, která je často kryta břidlicí nebo taškami. Půdorys staveb bývá chlévového nebo smíšeného typu. S tímto typem se setkáváme v Bílovci-Slatině, Bílovci-Bravanticích, Klimkovicích-Zbyslavicích a Tisku.

2. Obytný dům, hospodářské, technické a drobné sakrální objekty tradiční lidové architektury

Obytný dům, pojatý jako základní sídelní jednotka poskytoval nejširší možnosti uplatnění jednotlivých prvků lidové architektury. Na území současného novojičínského okresu byl v minulosti výrazně zastoupen dům tvořený vstupní síní, světnicí a hospodářským prostorem. Podle funkce hospodářské části rozlišujeme

tři typy domů: komorový typ (hospodářským prostorem je komora), chlévní typ (hospodářským prostorem je chlév) a smíšený komorovo-chlévní typ (hospodářský prostor je rozdělen na komoru v zadní části a chlév v přední části domu). Komorový typ domu se zachoval v Petřvaldíku, chlévní typ domu v Trnávce. Smíšený typ domu je v současnosti výrazněji zastoupen v Lubině, Vlčovicích a Lichnově. Další členění vnitřních prostor bylo nejpatrnější u zděných obydlí poopavské lokální domové formy a na Kravaňsku. Stavebními úpravami a modernizací domů postupně zanikaly původní charakteristické rysy těchto staveb. K malému množství domů, které dosud charakterizují lidovou architekturu, určitě náleží dům čp. 274 v Hodslavicích, fojtství v Hodslavicích a v Kopřivnici.

Hospodářské budovy, potřebné k provozu zemědělských usedlostí jsou situovány zejména na dvorech. Pouze některé byly z bezpečnostních nebo provozních důvodů umístěny mimo dvory. Nejbližší k obytným domům byly stavěny chlévy, které často bezprostředně na ně navazovaly. Teprve později byly chlévy oddělovány od obytných částí domů a vznikaly samostatné hospodářské objekty. Od 18. století byly zakládány samostatně stojící nebo k obytným domům těsně přiléhající komory (prostory k ukládání potravin, drobného nářadí, šatstva a jiných předmětů). Starší roubené komory byly přízemní, mladší tvořilo zdívo a mohly být i patrové.

Z hlediska geneze hospodářských staveb zaujímají zvláštní místo stodoly. Vzhledem k protipožárním předpisům byly budovány tyto hospodářské stavby ve větší vzdálenosti od obytných objektů. K jejich stavbě se původně používalo výhradně dřeva a střechy byly často kryty šindelem. Teprve později se objevují stodoly zděné, šindel je nahrazován břidlicí a od konce 19. století i pálenými taškami. Tvar stodol byl většinou pravoúhlý (obdélníkový). Zvláštní místo zaujímají stodoly polygonálního půdorysu. Stodola tohoto typu se zachovala v Hodslavicích. Funkční opodstatnění ztrácely stodoly teprve s rozvojem zemědělské velkovýroby.

K dalším hospodářským budovám patří sušárny, které byly zakládány od počátku 19. století. Mezi zvláštní památky tohoto typu náleží sušárna ve Frenštátě pod Radhoštěm (architekt Dušan Jurkovič), která reprezentuje valašskou roubenou architekturu.

V technických stavbách se odráží spojitost ekonomické aktivity lidí s fyzicko-geografickým charakterem krajiny. Mezi technické stavby řadíme vodní a větrné mlýny, pily, kovárny, valchy, pazdery, lávky, mosty apod. V novojičínském okrese se s výjimkou mlýnů technické stavby buď nedochovaly, nebo jejich výskyt nepřesahuje lokální význam (jejich lidová provenience byla setřena socioekonomickou činností obyvatel). Výskyt vodních mlýnů byl v povodí horní Odry velmi častý. Tyto technické stavby byly budovány jak z kamene, tak i ze dřeva nebo cihel. V současnosti jsou ve státním seznamu nemovitých kulturních památek okresu uvedeny pouze dva vodní mlýny. V mlýnici vodního mlýnu v Bernarticích se zachovalo kompletní mlecí zařízení z přelomu století. Mlýn v Bartošovicích je dosud provozuschopný.

V seznamu nemovitých kulturních památek jsou dále uvedeny čtyři dochované větrné mlýny. Jedná se o větrný mlýn v Bílovci-Staré Vsi, v Hodslavicích, v Novém Jičíně-Libhošti a ve Studénce - Butovicích, kde je torzo původního mlýna zahrnuto do dispozice obytného domu. Mlýn v Klimkovicích - Olbramicích nemá statut chráněné kulturní památky. J. Vařeka vyděluje tři základní typy větrných mlýnů: větrný mlýn sloupový (také beraní nebo německý), zděný větrný mlýn holandský a malý větrný mlýn otáčivý a neotáčivý. Dochované větrné mlýny na Novojičínsku jsou jak německého, tak i holandského typu. Mlýny německého typu náleží k nejstarším. Jsou podle směru větru celé otočné. K nim náleží mlýn ve Staré Vsi. Ostatní mlýny s kuželovou střechou a křídly jsou holandského typu.

Odry - Jakubčovice n. O. — zvonice u čp. 1

Mezi drobné sakrální stavby náleží kříže, památné kameny, sloupy, boží muka, zvonice a kapličky, jejichž výskyt nebyl vázán jen na venkovská sídla, ale často se objevují u cest, v polích a na jiných místech.

V novojičínském okrese se vyskytuje několik chráněných křížů. K pozdně barokním hodnotným sochařským dílům náleží kříž v Jeseníku nad Odrou z r. 1822. Z druhé poloviny 19. století pochází kopřivnický kříž „Kristiánův“. V téže obci se nachází kříž Váňův. S dalšími stavbami tohoto druhu se setkáváme v Kopřivnici-Vlčovicích, v Novém Jičíně, Sedlnici, Spálově a Tiché. Z trestu za spáchaný přečin se stavěly tzv. smírčí kříže. Objekt tohoto typu se dochoval v Příboře-Trnávce (16. století) a v Bílovci-Staré Vsi (patrně ze 17. století).

Poněkud odlišný charakter mají sloupy se sochami světců. Nejstarší dochovanou památkou tohoto druhu je sloup P. Marie z 18. století v Lichnově. Z 19. století pocházejí dva sloupy P. Marie v Kopřivnici-Lubině a Kopřivnice-Mniší.

Jako projevy díky za odvrácení neštěstí, epidemií, za uzdravení, vymezení hranic pozemků apod. se stavěla boží muka. Tyto drobné sakrální stavby plnily současně funkci orientační. Dnes jde o výrazné estetické prvky krajiny. K nejstarším patří boží muka v Bílovci-Bílově (r. 1549) a ve Frenštátě pod Radhoštěm (r. 1645).

Ve druhé polovině 18. století se začínají na návších objevovat zvonice (důsledek příkazu Marie Terezie z r. 1751 o vyhlášení poplachu úderem na zvon). V novojičínském okrese se dochovaly pouze dvě původní dřevěné zvoničky, které jsou uvedeny ve státním seznamu chráněných kulturních památek, a to ve Frenštátě pod Radhoštěm a v Odrách-Jakubčovicích. Později budované zděné zvonice začaly sloužit i náboženským úkonům a některé se změnily v kapličky.

3. Využití tradiční lidové architektury

Tradiční lidová architektura byla výrazně ovlivněna změnami ve struktuře venkovského obyvatelstva a poválečným vývojem charakteru zemědělských aktivit a organizace práce. Jako první jsou představovány obytné domy, které již zdaleka nevyhovovaly hygienickým, technickým a provozním požadavkům doby. Hospodářské objekty postupně zcela ztratily své původní funkce a změny v jejich architektuře byly natolik velké, že původní prvky tradiční lidové architektury postupně zanikaly. Dochovalé fragmenty lidové architektury jsou uvedeny ve státním seznamu nemovitých kulturních památek. Následovně jsou uvedeny jednotlivé objekty podle abecedního seznamu obcí novojičínského okresu, v nichž se nalézají:

Bartošovice

- vodní mlýn čp. 208

Mlýn s vodní turbínou je v provozuschopném stavu. Bývalé hospodářské zázemí je již zbořeno. Objekt využívá jako školní zařízení Vysoká škola veterinární Brno.

Bílovec - Bílov

- boží muka (parc. č. 442)

Objekt z r. 1549 zlidovělého charakteru u silnice z Bílovce do Fulneku - Pohoří. Stavba je udržována jako estetický prvek krajiny a je v dobrém stavu.

Bílovec - Stará Ves

- větrný mlýn (parc. č. 196)

Mlýn je jediným dochovalým mlýnem německého typu v novojičínském okrese. Má zachovalé vnitřní zařízení, stavba je ve velmi dobrém stavu. Je majetkem Českého mysliveckého svazu (Myslivecké sdružení Stará Ves.)

- smírčí kříž u čp. 19 (parc. č. 1698)

Historická památka pravděpodobně ze 17. století.

Frenštát pod Radhoštěm

- zvonička u čp. 552

Objekt s výraznou estetickou funkcí slouží i jako malá kaplička.

- sušárna čp. 1134

Stylová architektura, navržená podle motivů lidových architektur na počátku 20. století Dušanem Jurkovičem. Je využívána jako rekreační objekt. Nezbytná oprava.

- boží muka (parc. č. 4325)

Drobná sakrální architektura u cesty k místní části Bordovice vymezuje starou původní komunikaci. Přesto, že se jedná o jednu z nejstarších památek (z r. 1645), je v poměrně dobrém stavu.

- boží muka u domu čp. 981

Objekt z r. 1703 tvoří estetický a orientační prvek v obci.

Frenštát pod Radhoštěm-Bordovice

- chalupa čp. 34

Rodný dům partyzána Josefa Drozda (dnes expozice partyzánského hnutí). Jde o roubený dům trojdílné dispozice.

Fulnek-Kujavy

- chalupa čp. 78

Stavba menších rozměrů s komorou, datovaná ve štítě do r. 1862. Stavba je celoročně obývaná.

Hodslavice

- rodný dům Františka Palackého se sochou, čp. 108

Zděný dům trojdílné dispozice rozvinuté (národní kulturní památka).

- sborový dům čp. 135

Dochovaný příklad staré vesnické evangelické školy z r. 1846. Dispoziční schéma je neporušeno. Objekt sloužil jako sborová síň pro evangelickou náboženskou obec.

- dům čp. 274 zvaný Pilečkův

Dům pozdně klasicistní trojdílné rozvinuté dispozice z r. 1849. Celoročně obývaný.

- fojtství čp. 148

Hodnotná lidová architektura z konce 18. století. Objekt je celoročně obývaný.

- stodola u čp. 1

Jediná dochovaná stodola polygonálního charakteru v novojičínském okrese. Objekt je dodnes využíván.

- větrný mlýn čp. 205

Mlýn holandského typu. Dobře udržovaná stavba slouží jako objekt individuální rekreace.

Jeseník nad Odrou

- kříž (parc. č. 1465)

Hodnotná kamenická práce z r. 1822, doklad dozrívání baroka v lidové tvorbě.

Kopřivnice

- fojtství čp. 1

Stavba z r. 1789, v jejíž zděné části byla r. 1850 zahájena výroba kočárů (dnes museum Tatra). V areálu je roubený přístřešek nad studnou polygonálního charakteru.

- kříž „Kristiánův“ (parc. č. 974/3 – cesta)

Kříž před kostelem sv. Bartoloměje z 2. poloviny 19. století. Udržovaná památka představující lidovou kamenickou práci.

- kříž „Váňův“ (parc. č. 1231/2)

Příklad bohatě zdobeného kříže navazující na barokní tradici. Plní funkci estetickou.

Kopřivnice-Lubina

- sloup P. Marie před čp. 257

Lidová plastika z 19. století na podstavci z r. 1903. Plní estetickou funkci, je v dobrém stavu.

- kříž proti čp. 102
Objekt byl přemístěn ke kostelu v Lubině-Větřkovicích, představuje hodnotnou lidovou kamenickou práci z r. 1877.
- Kopřivnice-Mniší**
 - sloup P. Marie proti čp. 72
Působivý estetický prvek a orientační bod na křižovatce hlavních cest, práce z r. 1872.
- Kopřivnice-Vlčovice**
 - kříž (parc. č. 115/1)
Hodnotná kamenická práce z r. 1858 u filiálního kostela Všech svatých. Památka je udržována a nachází se v dobrém stavu.
- Lichnov**
 - sloup P. Marie (parc. č. 391)
Lidová kamenická práce z 18. století. Objekt není patřičně udržován.
- Nový Jičín**
 - kříž (parc. č. 101)
Objekt se nachází na okraji města, mimo historické jádro. Tato sakrální stavba byla nově zapsána do seznamu nemovitých kulturních památek o-kresu v r. 1987.
- Bernartice nad Odrou**
 - vodní mlýn čp. 25
Mlýn s vodním kolem na spodní vodu, včetně jezu na řece Odře, náhonu a odvodu vody představuje jedinečnou technickou památku ze 17. století. Objekt slouží individuální rekreaci.
- Nový Jičín-Libhošť**
 - fojtství čp. 1
Nejde o stavbu s čistě lidovou architekturou. Jde o rozsáhlý celoročně obývaný dům. Objekt vyžaduje opravu.
 - větrný mlýn čp. 206
Mlýn holanského typu z r. 1842. Využíván k individuální rekreaci.
- Rybí**
 - soubor kapliček křížové cesty v okolí sídla (parc. č. 1885, 1499, 51/3)
Drobné zděné stavby z 2. poloviny 19. století. Původně lemovaly komunikaci, dnes plní estetickou funkci v krajině, jednotlivé stavby nestejně udržované.
- Nový Jičín-Žilina**
 - chalupa čp. 68
Roubená lidová architektura z počátku 19. století s rozvinutou dvojdílnou dispozicí a s uchovaným starým topným tělesem v sňi. Objekt vyžaduje opravu.
- Odry-Hynčice**
 - rodný dům J. G. Mendla čp. 69
Objekt pochází z počátku 19. století. V části je instalována expozice věnovaná životu a dílu J. G. Mendla. Ostatní celoročně obývaná část svou dispozicí představuje rozvinutou formu kravašského statku.
- Odry-Jakubčovice nad Odrou**
 - zvonička na návsi u čp. 1
Lidová architektura ojedinělého tvaru z konce 18. století. Stavba nezbytně vyžaduje celkovou generální opravu.

- Petřvald-Petřvaldík**
 - chalupa čp. 29
Původně trojdílný chodbový dům se shlukovým dvorem (1. pol. 19. stol.), stavebními úpravami objekt značně přemodelován.
- Příbor-Skotnice**
 - boží muka par. č. 1170, (poblíž mlýna)
Drobná sakrální stavba z 1. pol. 19. století, ojediněle tvarovaná, udržovaná, v dobrém stavu. Objekt plní kulturní i estetickou funkci.
- Příbor-Trnávka**
 - smírčí kříž u čp. 31
Objekt ze 16. století svým umístěním a tvarem připouští úvahu i o jiné než kultovní funkci (např. značení komunikace).
- Sedlnice**
 - kříž v zahradě domu čp. 220
Ceněná kamenická práce z r. 1865. Kříž je udržovaný a v dobrém stavu, plní funkci estetickou.
- Spálov**
 - kříž u domu čp. 216
Barokní socha z r. 1750 je významným prvkem obce. Kříž je v dobrém stavu a plní estetickou funkci.
- Studénka-Butovice**
 - větrný mlýn čp. 196
Původní stavba se stala součástí nového obytného domu, dochovalo se jen torzo původní okrouhlé stavby.
- Štramberk** – objekty mimo městskou památkovou rezervaci
 - Jde o 9 roubených domů, zpravidla komorovochlévní dispozice, vesměs z 18. a 19. století.
- Štramberk** – městská památková rezervace
 - Vyskytuje se zde přes 70 roubených domů z konce 18. a z 19. století. Takřka všechny domy jsou přízemní, na kamenné podezdívce, dvoudílného nebo trojdílného typu. U značné části domů je problematické jejich využití k trvalému bydlení, neboť stavby svým dispozičním řešením neumožňují instalaci takového sociálního zařízení, které by odpovídalo moderním požadavkům zdravého bydlení. K městské památkové rezervaci náleží i zvonice, městské opevnění, bašty, gotická věž hradu Trúba s areálem, studny, měšťanské domy, farní kostel sv. Jana Nepomuckého a zděné kapličky, které jsou pozůstatkem křížové cesty ze Starého Jičína na Kotouč.
- Štramberk-Ženkla**
 - chalupa čp. 76
Původně roubený dům trojdílné dispozice pochází z 1. poloviny 19. století; je již dlouhodobě neobývaný. Objekt slouží jako ovčín vedlejšího nového hospodářství.
- Tichá**
 - boží muka (parc. č. 4848–cesta)
Historická památka z období třicetileté války (r. 1647) na levé straně od cesty směrem k Frenštátu pod Radhoštěm. Částečně udržovaná.
- Trojanovice**
 - kaplička u čp. 686
Drobná zděná stavba z r. 1721. Plní estetickou funkci.

Z á v ě r

Počet objektů reprezentujících prvky tradiční lidové architektury je v těsné souvislosti se socioekonomickými změnami, jež probíhají jak v průmyslových centrech, tak i ve venkovských regionech. Jednotlivé objekty lidové architektury postupně mění své funkce a z původně ryze účelových staveb se stávají objekty s výraznou estetickou a krajino tvornou funkcí. Jejich význam však nespočívá jen v jejich umělecké a kulturní hodnotě, ale také v tom, že jsou charakteristické pro prostředí, v němž se vyskytují, a vtiskují mu jedinečný a neopakovatelný ráz.

Objekty, které jsou celoročně obývány, jsou zpravidla v dobrém stavu. Výjimku představuje jen několik objektů (fojtství čp. 1 v Novém Jičíně-Libhošti, chalupa č. 68 v Novém Jičíně-Zilíně, chalupa čp. 29 v Petřvaldě-Petřvaldíku apod.). Ve Štramberku je řada roubených domů opuštěna, a proto zcela zákonitě podléhají postupné devastaci. Městská památková rezervace představuje kvalitní doklad vývoje lidového stavitelství, a proto je nanejvýš vhodné uvažovat, není-li jiného východiska, o rychlé změně využití, a to i za cenu převedení objektů na rekreační účely.

Vhodnou formou celospolečenského využití objektů tradiční lidové architektury je zřizování památníků a muzeí (např. rodný dům partyzána J. Drozda ve Frenštátě pod Radhoštěm, rodný dům J. G. Mendla v Odrách-Hynčicích, rodný dům F. Palackého v Hodslavicích). Větší pozornost by si zasluhovala sušírna ovoce ve Frenštátě pod Radhoštěm, polygonální stodola v Hodslavicích a zvonička v Odrách-Jakubčovicích.

Zvláštní postavení z hlediska funkčního využití mají vodní mlýny, zvláště provozuschopné objekty v Bartošovicích a Bernarticích. Naopak z větrných mlýnů holandského typu se žádný objekt nedochoval jako kompletní. Větrné mlýny v Hodslavicích a Novém Jičíně-Libhošti slouží k individuální rekreaci.

Sakrální objekty jsou veskrze hodnotnými doklady řemeslné práce své doby. Drobné sakrální stavby plní důležitou funkci estetickou, a proto by neměly být opomíjeny.

Pro udržení a zachování objektů tradiční lidové architektury je nezbytné zvýšení dotací (finančních i materiálových). Poskytnutí nejen zákonné povinnosti, ale i přímé praktické pomoci by určitě přispělo k řešení stávající situace. V opačném případě by tradiční lidová architektura byla dochována pouze v torze, které nebude schopno podat reálný obraz o nedávné minulosti.

Literatura:

- FROLEC, V.: Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku. Brno, Blok 1974.
FROLEC, V., VAREKA, J.: Lidová architektura. Encyklopedie. Praha, SNTJ 1983.
KECOVÁ, M.: Geografický přehled současného stavu, rozmístění a funkčního využití tradiční lidové architektury v okrese Nový Jičín (diplomová práce). Ostrava, Pedagogická fakulta 1989.
MENCL, V.: Lidová architektura v Československu. Praha, Academia 1980.
TUREK, A.: Název a rozsah Kravařska. Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1966, č. 4–5, s. 198–202.
VOTRUBEC, C.: Lidská sídla, jejich typy a rozmístění ve světě. Praha, Academia 1980.

Výklad místních jmen městského areálu Fulneku

PhDr. Adolfu Turkovi k osmdesátinám

Jan Skutil

Město Fulnek a jeho nejbližší okolí, spojené úzce s vlastivědnou monografií Adolfa Turka Fulnecko¹⁾, jež měla na počátku těžké protektorátní doby mimořádnou závažnost národnostní i politickou, je velmi zajímavé i z hlediska historické struktury místních jmen. Vznikala tu od 13. století (někdy snad i dříve) až do osmdesátých let našeho století, kdy byl administrativně vytvořen dnešní Fulnek s jeho všemi místními částmi a předměstími. Jeho jednotlivých místních jmen si povšimneme blíže podle údajů Statistického lexikonu²⁾ z r. 1982, a to bez zřetel k pomístnímu onomastickému materiálu v jeho názvosloví.

Nyní (1990) se město Fulnek skládá ze 14 místních obcí, jež byly dříve samostatnými jednotkami; tři z nich mají další samostatná předměstí nebo podčásti; jsou to Fulnek, Hladké Žitovice a Vlkovice.

Nejstarší toponymum městské aglomerace Fulneku představuje jeho vlastní název zaznamenaný v r. 1293 „in Vulneck“,³⁾ i když město samo je již starší existence. Zatímco výkladu toponyma Fulnek věnovali počátkem tohoto století pozornost z české strany již František Černý a Pavel Váša v Moravských jménech místních v r. 1907,⁴⁾ v naší přítomnosti pak Adolf Turek,⁵⁾ Ladislav Hosák a Rudolf Šrámek v Místních jménech na Moravě a ve Slezsku,⁶⁾ a poslední z obou ve stejném duchu pak i v Zeměpisných jménech Československa.⁷⁾

Město Fulnek ležící na Moravě v těsné blízkosti někdejších slezských hranic Opavska, spojené v 17. století s činností významné bratrské školy, na níž snad něco více než tři léta (do r. 1621) působil i Jan Amos Komenský (1592–1670), bylo od svého založení až po konec 15. století sporným místem mezi Opavskem a Moravou, od kdy se stalo její součástí.

Toponymum města lze vskutku s největší pravděpodobností odvodit od apelativního označení prostoru, na němž se nacházelo nejstarší osídlení, a to v německém jazyce, což ukazuje i na národnostní charakter jeho prvních kolonizačních osadníků, totiž místa „bei der fühlen Ecke“, tj. „u mdle tekoucího ohbí vodního toku“ nebo u zahánvajícího ohbí, meandru nebo u terénu vodní hniloby způsobené zastavením vody v ohbí říčky nebo potoku. Významnou analogii, pokud jde o charakter, představují v češtině názvy Medlov,⁸⁾ osady u Brna označující bažinaté vodnaté místo, nebo jméno brněnské předměstské čtvrti Medlánky⁹⁾ ve významu místa, kde byl líně a pomalu tekoucí potok, s nímž se tam setkáváme doposud stejně tak jako s bažinatým terénem v údolí. Analogická jsou i častá pomístní jména v řadě našich obcí, zejména na Moravě,¹⁰⁾ jako např. Ve zhnílych, Zhnílé rolí, Zhnílé kót apod., v ruštině pak např. Gnuloj ugol.

Německé adjektivum faul, fül označuje totiž jak hnilobu, tak i lenost; jde tu v podstatě o přenesení konkrétní situace v přírodě do abstraktní vlastnosti.¹¹⁾ Toto je častý zjev v pomístním názvosloví i jinde, přičemž se pozapomene často i původní význam pojmenování a vytvoření se v povědomí obyvatel jiný, foneticky blízký prvotnímu.¹²⁾ Německé označení faul, fül ve spojení s potokem je věcným

opozitem označení bílých rychle tekoucích říček Bystřice¹³⁾ a Bystrce,¹⁴⁾ které se v naší oblasti nacházejí na mnoha místech, zejména v podhůřích; v případě Malého Jeseníku je to pak název Velká Bystřice u Olomouce.

Město Fulnek má dnes čtyři části. Prvé dvě původně samostatné správní a katastrální obce se jmenují Fulnek-Dolní Předměstí a Fulnek-Horní Předměstí; jejich toponomastický výklad je jasný, stejně jako historické části města nazvané ho Fulnek-město.

Komplikovanější je výklad čtvrté moderní předměstské části – Slezsko, vzniklé po druhé světové válce přeneseně z označení slezské země, neboť leží poblíž někdejší zemské hranice. Výkladem názvu Slezsko se zabývá slavistika zhruba od doby Josefa Dobrovského (1753–1829). S jeho transferem v základní či v adjektivní podobě do sítě moravské toponymie se setkáváme velmi často, např. Slezská Ostrava (původně Polská Ostrava, Slezské Předměstí v Hradci Králové aj.). Název je přenesen z vodního toku řeky Slezy na celou zemi.¹⁵⁾ Literatura týkající se choronyma Slezsko je značně rozsáhlá.¹⁶⁾

Samostatnou obcí byla dnešní místní část Fulneku **Děrné**, kterému věnoval Petr Bezruč (1867–1958) báseň vzniklou mimo rámec jeho Slezských písní.¹⁷⁾

Nejstarší zápis jejího místního jména je k r. 1293 Dirnauia, německy Thyerna pocházející od českého adjektiva dřehn – ve významu místo s nerovnou půdou.¹⁸⁾ Latinské označení by mohlo signalizovat též původ z apelativního označení Drnov, pocházející od substantiva drn, trávník, nebo též německý název Thyerna a ještě více zápis toponyma z r. 1647 Dürnau ve významu suchý by mohl pocházet od adjektiva dürr ve významu suchý, vyprahlý. František Černý a Pavel Váša ve svých Moravských jménech místních (1907) výklad tohoto místního jména nepodávají. V česky psaném urbáři augustiniánského kláštera ve Fulneku se kolem r. 1600 píše Drnné. Název obce Děrné je tudíž apelativního původu a může pocházet od tří, popřípadě jen od dvou označení: od slovanského dřn, tj. nerovný terén, či drnovitá plocha (na čež zejména ukazuje zápis z r. 1600) nebo od německého přídavného jména dürr, suchý. Obě eventuality vzhledem k charakteru tamního terénu mohly dát vzniklé osadě ve 13. století její jméno. Pomístní názvy v obci jsou všechny české.

Dolejší Kunčice, nacházející se 10 km severně od Oder, patří do areálu města Fulneku, mají od r. 1949 svoje názvoslovné opozitum v Hořejších Kunčicích ležících 8 km SV od Dvorců a v řadě vsí na Moravě i v Čechách.¹⁹⁾ Základ jména Kunčice byl vzat od lokátora vsi Konráda-Kunze, který r. 1301 vysadil dnešní Dolejší Kunčice. Původní název osady byl Steinbach, tj. kamenný potok.²⁰⁾

Místní částí Fulneku jsou **Hladké Životice**; výkladu jejich jména jsme si povšimli ve stati týkající se jmen sídlištní konglomerace Nového Jičína²¹⁾ Součástí jejich sídlištního celku je někdejší osada Nový Rybník (Ves Rybník se nacházela i na Brněnsku mezi Horními Heršpicemi a Bohunicemi, kde je dodnes trať Rybník). Místní jméno je apelativní podle rybníka, poblíž něhož stála uvedená osada. Ke jménům moravských a slezských rybníků srovnej práce L. Hosáka²²⁾ a zejména Rudolfa Hurta.²³⁾

Samostatnou administrativně politickou jednotku v rámci Fulneku představují **Jarlochovice**, původně česky zvané též Jerlachovice a Gerlichov. Jejich nejstarší historický zápis z r. 1293 de villa Gerlaci²⁴⁾ přímo svědčí o tom, že jde o obec příslušející Gerlachovi. Starší český název obce Gerlachov připomínají také František Černý a Pavel Váša. Toponymum je tvořeno osobním jménem ve zčeštěné podobě Jarloch // Jerloch s příponou -ovice, funkční od 11. století.

Tři kilometry od středu Fulneka se nachází někdejší samostatná ves **Jestřebí**, které patřilo k manstvím hradu Fulnek, jež se poněmčila v 16. století. Nejstarší historický zápis je k r. 1464 Giestrabye. Německý název přejatý touto řečí z češtiny

byl Jastrebsdorf, pak Jastrsdorf; výklad českého jména přinesli František Černý a Pavel Váša,²⁵⁾ německého Ferdinand Liewehr;²⁶⁾ souborně pak Antonín Profouš²⁷⁾ a Ladislav Hosák s Rudolfem Šrámkem.²⁸⁾

Toto místní jméno se vyskytuje jak v Čechách, tak i na Moravě. Všeobecně se přijímá názor, že při tomto jméně jde o elipsu substantiva po adjektivu, např. ještřebie hora, les apod. Zdá se, že tento výklad je lepší, neboť v nedalekém Bílově (něm. Dürre Bil) je pomístní jméno Kaníhůra. I když jsme podali v r. 1982 jinou interpretaci tohoto jména vzhledem k terénu středního toku Svitavy u města Rájec-Jestřebí, totiž že u Jestřebí může jít o jmennou infinitivní nebo předmětovou větu „jest triebiti“, tj. zapotřebí zpracovávat půdu.²⁹⁾ To by bylo příbuzné místní jméno názvům Třebíč, Třebová, Třebovice aj. i když by náš výklad nemusel být přijat ve všech případech těchto místních jmen na Moravě, konkrétně u těchto vesnic: 1. osada u obce Jindřichov (3 km od Velké Bíteše), 2. u vsi ležící 9 km od Valašských Klobouk, 3. Kuřimského Jestřebí, 4. u Pernštejnského Jestřebí, 5. u místní části města Rájec Jestřebí, 6. u obce Jestřebí 11,5 km JJV od Jihlavy, 7. u obce ležící 4 km jižně od Zábřehu na Moravě, 8. u zaniklé vsi ležící jižně od Rusavy, kde je dodnes myslivna Jestřebí. Deminutivum od toponyma Jestřebí je Jestřebičko, původně zvané Malé Jestřebí na Zábřežsku.

Místní část, dříve samostatná obec **Jílovec** leží 5 km od středu Fulneku; její nejstarší zápis je k r. 1293 Gilowecz³⁰⁾ v souvislosti s připomenutím svědka Sobek de Gilops. Místní jméno je odvozeno od apelativního označení jíl se substantivizující příponou -ec, analogickou jaká je u místních jmen Pískovec, Slínovec, Hrabovec aj. Jílovec je po německu zaznamenán jako Gilowitz. Za okupace byl pro obec vybrán název Eilendorf,³¹⁾ prý podle znaku na pečeti – sovy, tj. die Eule, který se však neujal.

Pomístní jména v Jílovci i Lukavci jsou všechna česká.

Deminutivní označení má i **Kostelec**,³²⁾ jenž byl dříve osadou Děrného, ležící 6,5 km JZ od Bílovce, založený až koncem 18. století. Někdejší německé označení Hochkirch signalizovalo vysoce postavený kostel. Místních jmen Kostelec je na území českého etnika neobyčejně mnoho.³³⁾ Název původně označoval zděný kostel v protikladu k označení církev (cierkev, později i cerekvice, cerekev) ve významu dřevěné kulturní náboženské shromaždiště. Kostel býval původně opevněné správní a duchovní středisko, jehož označení je převzato z latinského castellum – opevněné místo, kam se mohli věřící utéci z celého farního okrsku, kde se mohli i vojensky bránit.

Někdejší samostatná obec **Kujavy** leží 4 km východně od středu města Fulnek. Podle Františka Černého a Pavla Váši leží v místě, kde bývaly silné větry; její jméno je velmi starodávné a lze je odvodit od slovesa kujati ve významu bublat, šumět; kujava apelativně označuje prostor bublavého toku nebo terénu, kde duly mocně větry. Kořen kuj- (koutí, klučit) je příbuzný s litevským kajúu ve významu udeřit, úder, sémasiologicky shodný s německým slovesem schlagen, což je doloženo i ve staré češtině; též v polštině je řada místních jmen příbuzných s uvedeným českým, např. Kujaw, Kujawa, Kujawiszczce. Slovní základ kuj- je doložen i v ruštině a v ukrajinštině. Hugo Sáhka³⁴⁾ spojuje slovesa kujati s pojmem šumět, hučet, kdežto Rudolf Šrámek³⁵⁾ chápe kujavu za místo získané mýcením, ležící často pod strmou skálou, jak naznačil např. France Bezlaj;³⁶⁾ výkladu kořenu kuj- věnoval pozornost i Ferdinand Liewehr.³⁷⁾ Německý název pro Kujavy byl Klientendorf, totiž z původního Klementendorf, latinsky Clementis villa. Jde zřejmě o označení původně samostatné jiné vesnice, jejíž jméno pochází od jejího lokátora Klementa; později obě, jak česká Kujavy tak i německé Klementendorf, splynuly v jednu.

S názvem Kujavy je příbuzné označení kopce Kojál u Jedovnic, kde se nachází velký televizní stožár a kde skutečně dují silné větry na tomto značně zvýšeném kopci Dražanské vrchoviny. Kopec leží v oblasti Moravského krasu, horského podřechí hanáckého nářečí, jež se vyznačuje záměnou každého u za o a o za u (např. kopec = kupec; kupec = kopec).

Místní jméno někdejší samostatné obce **Lukavec** ležící 6,5 km západně od Bílovců má nejstarší zápis k r. 1377 Lukawicz.³⁸⁾ Přípona -ec substantivizuje adjektivum lukavý s elipsou podstatného jména potok. Ve staročeském materiálu toto adjektivum sice doloženo není, zato však je znal František Bartoš³⁹⁾ z valašského nářečního materiálu ve významu luční; v jižních a ve východních slovan-ských jazycích má pak význam listivý a v ukrajinštině lukavica znamená klikatý tok. Vincenc Prasek⁴⁰⁾ odvozuje adjektivum lukavý z kořene legb v semasiologickém pojmu křivolaký, takže i zde jde o abstraktum, jež má velmi mnoho společného s konkrétem.

Pohořilky byly samostatnou vesnicí 4,5 km VSV od Fulneku a byly součástí Kujav. Jsou zřejmě nástupnickou osadou Skrbně (sr. k r. 1329 in villa nostra Scirbine),⁴¹⁾ jež vyhořela ve 14. století a později tu byla založena ves Pohořalka,⁴²⁾ zvaná i Pohořilky v přízvučeném plurálovém názvu k obci Kujavy, jak je zapsána k r. 1846. Blízko ní se nachází samota Požahy. Německý název asi po obnově obce zní Schimmelsdorf i Šimsdorf (v 15. století), tedy Šimonovice, poněmčené až kolem r. 1600. Místní jméno Šimonovice lze odvodit od osobního jména Šíma, Šimon. I v Čechách jsou Šimonovice u Liberce; původ jejich jména nelze odvozovat od lidového pojmenování koně-šiml.

Stachovice leží 2,5 km JV od Fulneku; nyní jsou místní jeho části; původně se jmenovaly Stachinwalde;⁴³⁾ jejich místní jméno se však odvozuje od českého osobního jména Stach se spojovacím německým -en- a s německým apeltivem Wald (les). Osobní jméno Stach není však hypokoristikem křesťanského jména Eustach, jak se domníval Vincenc Prasek⁴⁴⁾ a podle něho i Ferdinand Liewehr,⁴⁵⁾ ale s největší pravděpodobností pochází od antroponyma Stanislav.

Někdejší samostatná obec **Vlkovice**⁴⁶⁾ se skládá ze dvou místních částí, totiž Moravské Vlkovice a Slezské Vlkovice, ležící asi 4 km ZSZ od Fulneku. V r. 1374 jsou zapsány jako de Lupi villa maiori (Slezské) a de Lupi villa minori (Moravské). Obojí Vlkovice se v historických pramenech rozlišují, protože patřily k rozličným panstvím a právě mezi nimi vedla někdejší moravsko-slezská hranice, takže i jejich přívlasky označují tuto skutečnost. Toto je zřejmě i na Šemberově mapě Moravy (1863). Fulnecké Vlkovice jsou Moravské (dříve též Malé), kdežto Oderské Slezské (dříve též Velké); právě v této obci byl jak kostel, tak i škola. Místní jméno bylo vytvořeno příponou -ovice k osobnímu jménu Vlk antropomorfizujícímu označení divoké šelmy, která v lesích poblíž obou vesnic žila. Teoreticky též název mohl pocházet přímo od tohoto zvířete bez zprostředkovací funkce antroponyma od něho odvozeného. V němčině se vžil název Wolfendorf, tj. překlad prvé části českého názvu, přičemž přípona -ovice byla nahrazena německým apeltivem Dorf = vesnice. Vzhledem k tomu, že A. Turek (Slezský sborník 1952)⁴⁷⁾ zjistil ve vidimátu města Opavy v souvislosti se založení Větrkovic probošta Vlka, lze mít toponymum Vlkovice jednoznačně za odvozené od antroponyma výše zmíněného feudála.

Součástí Fulneku je i někdejší obec **Vrchy** nazvaná tak až od r. 1947; dříve se nazývala Valtěřovice. Její nejstarší zápis je k r. 1412 Waltheri villa.⁴⁸⁾ Jméno označuje česko-německé, popřípadě i latinské místní jméno v oblasti aktivní účasti obou kolonizací. Název Vrchy je moderní a též apeltivní, označující ves ležící na vrších.

Rozbor místních jmen někdejší územní aglomerace v nejbližším okolí Fulneku, jež tvoří dnešní jeho administrativní jednotku, je tvořen především z apeltiv, a to především z českých, méně již z německých, daleko méně již antroponymy, což svědčí o velmi starém osídlení tohoto území, snad ještě před samými počátky české vnitřní kolonizace.

Poznámky

- 1) Adolf Turek, Fulnecko, Vlastivěda moravská II, Brno 1940, 280 s. Bibliografii díla jubilatova sestavil Karel Müller, Adolf Turek pětasedmdesátníkem. Časopis Slezského muzea, řada B, Opava 1986, s. 65–73.
- 2) Statistický lexikon obcí ČSSR 1982, díl I, Praha 1984, okres Nový Jičín.
- 3) Ladislav Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 1938, s. 688. Sr. CDM IV, s. 314. K r. 1293 se jmenuje ve Fulneku rychta a farní kostel.
- 4) František Černý — Pavel Váša, Moravská jména místní. Výklady filologické. Brno 1907, s. 257: Vulneck. Dále citujeme ČV.
- 5) Adolf Turek, dílo cit. v pozn. 1.
- 6) Ladislav Hosák-Rudolf Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Díl I, Praha 1970, díl II, tamt. 1980. Heslo Fulnek, in I, s. 226. Dále citujeme HŠ.
- 7) Ivan Lutterer-Milan Majtán-Rudolf Šrámek, Zeměpisná jména Československa. Praha 1982, s. 97.
- 8) HŠ II, s. 47–48.
- 9) HŠ II, s. 46–47.
- 10) Naše řeč 1920, s. 76 a 156; NR 1922, s. 252. Rudolf Šrámek připomíná v uvedené práci (HŠ I, s. 226) tato pomístní jména jen na východní a též na střední Moravě, zejména na Kroměřížsku; z oblasti Dražanské vrchoviny jsme tato pomístní jména nikde nezachytili. Sr. Jan Skutil, Mikrotoponymie a oronymie Dražanské vrchoviny. Blansko I–II, 1968.
- 11) Heinrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Elfte Auflage. Mit Unterstützung durch Wolfgang Krause bearbeitet Alfred Götze. Berlin-Leipzig 1934, s. 149. Sr. též Ferdinand Liewehr, Die Ortsnamen des Kuhländchens. Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag, seš. 1, Reichenberg (= Liberec) 1926, s. 48.
- 12) Je tomu tak např. i pojmenování Pekařské ulice v Brně. Její původní pojmenování bylo Bei Äcker Gasse, tj. ulice u ohbí, které je zde dodnes zřetelné. Z tohoto anojkonyma později vzniklo vzhledem k neporozumění Bäckergasse, tj. Pekařská ulice, jež se dodnes takto jmenuje. Zde nemohlo jít o ulici, na níž by bydleli pekaři, neboť ulice byla mimo rámeček středověkého města a uvedení producenti žili na Kobližné ulici. Obdobně tomu bylo s ulicí Běhounskou v Brně. Její původní název zněl Rhein-Gasse, tj. ulice Rýnská, neboť tu bydleli osadníci přišli ze severního Porýní a z území dnešní Belgie. Z původního Rhein vzniklo i německé Renn, což se chápalo jako odvození od německého slova rennen, běhat, proto Rennergasse a Běhounská ulice, latinsky Platia cursorum.
- 13) HŠ I, s. 137 a 138–140. Sr. též Jan Skutil, O jméně Bystřice nad Pernštejnem. n: Bystřický zpravodaj. Bystřice nad Pernštejnem, list. 1982, s. 17–18.
- 14) Hugo Sářka, Pomístní názvy brněnského okolí. Rozpravy ČSAV 70, sešit 16, Praha 1960.
- 15) HŠ II, s. 463–464.
- 16) Z rozsáhlé literatury připomínáme především tyto práce: ČV, s. 161, 165, 236; Max Vasmer, in: Mitteilungen des Schlesischen Altertumsverein für deutsche Vorgeschichte 6, 1936, s. 1–15; Vladimír Šmilauer, in: Naše řeč 22, s. 144, 186; L. Hosák, in: VVM 20, 1968, příl., s. 46; HŠ II, s. 463–464.
- 17) Jan Skutil, Čtyři Bezručovy básně věnované obcím okresu Nový Jičín. VSONJ č. 41, 1968, s. 39–43. O Děrném zde na s. 42–43.
- 18) HŠ I, s. 174.
- 19) HŠ I; Antonín Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I–V; zde sr. heslo Kunčice.
- 20) HŠ I, s. 473.
- 21) Jan Skutil, in: Vývoj osídlení okresu Nový Jičín ve světle výkladů místních jmen. VSONJ č. 46, 1990.
- 22) Ladislav Hosák, in VVM 20, 1968, př., s. 5. — Prokop Zaoral, Ke jménům moravských a slezských rybníků. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 4, Praha 1963, s. 339.

- 23) Rudolf Hurt, Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku. Brno 1960.
 24) CDM IV, č. 313.
 25) ČV, s. 199. J. Kapras, Pozůstatky zemských knih knížectví Opavského II, Praha 1908, s. 73.
 26) Ferdinand Liewehr, dílo cit. v pozn. 11, s. 48.
 27) Antonín Profous, dílo cit. v pozn. 19, sv. II, s. 132.
 28) HŠ I, s. 357 n.
 29) Jan Skutil a kolektiv, Rájec Jestřebí. Praha 1981.
 30) CDM IV, č. 313.
 31) HŠ I, s. 367.
 32) HŠ I, s. 427n. A. Profous, dílo cit. v pozn. 19, díl II, s. 320–324; celkem jde o 22 obcí.
 33) ČV, s. 209.
 34) Hugo Sáhka, dílo cit. v pozn. 14, s. 17.
 35) HŠ I, s. 470–471.
 36) France Bezlaž, Slovenska vodna imena I, Ljubljana 1956, s. 318.
 37) Ferdinand Liewehr, dílo cit. v pozn. 11, s. 56.
 38) Grünhagen-Markgraf, Lehens- und Besitzurkunden Schlesiens II, Leipzig 1883, s. 488.
 39) František Bartoš, Dialektický slovník moravský. Praha 1906, s. 187.
 40) Vincenc Prasek, in: ČMM 29, Brno 1905, s. 237.
 41) CDM VI, s. 381.
 42) HŠ II, s. 270–271.
 43) CDM IV, č. 313.
 44) Vincenc Prasek, in: Selský archiv II, 1903, s. 42.
 45) Ferdinand Liewehr, dílo cit. v pozn. 11, s. 75.
 46) HŠ II, s. 726–727.
 47) Adolf Turek, Prameny k poznání vývoje sociálních poměrů na panství hradeckém do 16. století. Slezský sborník 50, Opava 1952, s. 252–260.
 48) HŠ II, s. 660.

Kaple s hrobkou rodiny Šustalovy v Kopřivnici

Jiří Tichánek

29. ledna 1991 uplynulo plných sto let, kdy zemřel ve Vídni ve věku šedesáti let zakladatel kopřivnického automobilového průmyslu Ignác Šustala. Jeho ostatky byly převezeny do rodné Kopřivnice a odpočívají v rodinné hrobce pod kaplí na tzv. starém hřbitově.

Pozemek starého hřbitova (parcela č. 360/1) se nachází zhruba uprostřed sídliště Kopřivnice V/2 s celkovou plochou 2 553 m². Z jižní části je ohraničen pozemkem základní devítileté školy, ze západní pozemkem mateřské školy, ze severní a východní části jsou pak plochy bytové zástavby s regulovanou říčkou Kopřivničkou. Vlastní hřbitov je oplocen masivní kamennou zdí s jednou vstupní branou a brankou z přilehlého areálu muzea Fojství. Plocha pozemku je hustě porostlá stromy. Do roku 1896 zde stával původní kopřivnický dřevěný kostelík z pol. 16.

století. Do roku 1989 se tu nacházely četné litinové kříže, dva tzv. napoleonské kříže z pískovce a náhrobní desky (v současné době vše uloženo v depozitáři Technického muzea v Kopřivnici). Z původního hřbitova se zde nachází pouze zemanská hrobka rodiny Rašků (zakladatel kopřivnického keramického průmyslu) a kaple s hrobkou fojtovské rodiny Šustalů. Z původních pěších komunikací zůstalo pouze kamenné schodiště situované ke vstupu do dřívějšího kostelíka. Ve státním seznamu nemovitých kulturních památek je starý hřbitov s ohradní zdí zanesen pod ev. čís. 1612, hrobka rodiny Rašků pod ev. č. 1612a, hrobka rodiny Šustalů ev. č. 1612b, napoleonské kříže 1612c a d, pískovcový Raškův kříž 1612e a litinový kříž Jana Bartla ev. č. 1612f.

Kaple je vystavěná v pseudogotickém slohu, obdélníkového půdorysu o vnitřních rozměrech 4,70 x 5,35 m s výškou kletby 3,5 m. Je situována takřka ve směru V-Z, se vstupem z východní strany. V zadní (západní) části kaple je umístěn pseudogotický oltář s mensou, bohatě zdobený řezbou. Oltářní obraz představuje Zmrtvýchvstání Ježíše Krista, jde o kolorovanou olejovou malbu na dřevě. Po stranách kaple jsou umístěny 2 + 2 kamenné desky s německými údaji o zde pohřbených.

Kaple je postavena z červených pálených cihel, krytá zdobenými červenými taškami z produkce kopřivnické Raškovy továrny. Přístup světla je řešen třemi páry kruhových oken o prům. 0,5 m, umístěných v bočních stěnách. Vnější čelní stěna je zdobena bohatou atikou, v portálu pak vytesán nápis: „Familie Schustala“. Dveře kaple jsou zhotoveny z dubového dřeva, zdobené bohatou řezbou, vrchní část v obou křídlech je opatřena ozdobnou mříží se skleněnou výplní. Dlažba kaple je provedena čtvercovými keramickými dlaždicemi šachovnicového uspořádání. V přední, vstupní části kaple jsou přerušeny pískovcovým přímkovými pohřebními komory. Přímkov je dělený na dvě samostatné části se čtyřmi zakotvenými železnými kruhy o průměru 12 cm.

Kaple rodiny Šustalovy byla původně postavena na vlastním pozemku, příslušejícímu k dědičnému fojství (č. p. 1) a teprve později byla připojena k areálu starého hřbitova. V žádosti z 13. 10. 1892 adresované kapitulní konsistoři v Olomouci je uvedeno: „... aby tato hrobka byla spojena se starým hřbitovem a nebyla od něho oddělena plotem“. V žádosti podepsané farářem Josefem Dostálem ze dne 18. 10. 1892 se uvádí: „... by hrobku tu církevně posvětití směl, a to v slavnosti všech Svatých odpoledne t. r., by tělesné pozůstatky Ignáce Šustaly prozatím v hrobce Raškově uložené do této nové hrobky převezeny býti mohly“. V jiném listě ze dne 1. 7. 1893 adresovaném kapitulní konsistoři se píše: „... že rodina Šustalova prokazovala a prokazuje se dobrodincem chrámu Páně darováním paramentů a příspěvky peněžitými, věnováním 3 000 zl. na zřízení hlavního oltáře do nového chrámu Páně ... zasluhuje té milosti, by v krásné, velikým nákladem vystavěná její kapli za zemřelé členy její, mše svatá sloužena býti mohla“.

Zachování hrobky i kaple bylo pojištěno zvláštní nadací; obligací č. 57186 od 1. 10. 1892.

S povolením Nejdůstojnější kapitulní konsistoře dt. 27. 10. 1892 byla hrobka posvěcena. V témže listě se píše: „... by v této kapli za zemř. Ignáce Šustalu dne 29. ledna a 31. července každého roku, možno-li, zpívaná mše sloužena býti směla pro členy rodiny Šustalovy“. O prodloužení služebnosti se dovídáme v listině dt. 3. 7. 1903: „... vzhledem k tomu, že původní indult zní na 10 let, jelikož desetiletí dnem 6. 7. 1903 dochází, obracíme se s nejpokornější prosbou, by nejdůstojnější knížecí-arcibiskupská konsistoř nejmilostivěji dovoliti ráčila — dvakrát ročně ve zmíněné kapli mši svatou dále sloužiti“.

V listině faráře Dostála ze dne 22. února 1893, adresované olomoucké konsistoři je uveden i původní inventář kaple rodiny Šustalovy nad rodinnou hrobkou:

- 1) Oltář dřevěný s obrazem „Resurrecti Dominus“ (Zmrtvýchvstání Páně s kano-nickými tabulkami a 6. svícny
- 2) Kalich stříbrný s patenou
- 3) Černá hedvábná kasula (ornát) se štolou a manipulem
- 4) Corporal a purificatorium (roušky k přikrytí kálcha)
- 5) Alba (bílé menší roucho) s humerálem (nosí se pod albou) a cingulem (opasek k přepásání alby)
- 6) Oltářní plachta a substratorium (k přikrytí mensy — oltářního stolu)
- 7) Ručník
- 8) Mešní konvičky

Stavba této kaple byla povolena 6. 7. 1891 na základě protokolu č. 7972 za starostování Josefa Poláška; schválena c. k. okresním hejtmánstvím v Novém Jičíně.

Po v pořadí pátém pohřbu již byla pohřební komora plná, a byla proto v roce 1923 Josefem Šustalou na základě podmínek uvedených v protokolu stavební komise ze dne 31. 10. 1923 (podepsán starosta Socha) rozšířena situačně vlevo od půdorysného profilu kaple. Rozšíření bylo provedeno dle projektu architekta a stavitele Františka Grossmanna z Moravské Ostravy. Původní projekt rekonstrukce starého hřbitova zadal Měst.NV v Kopřivnici - investiční záměr č. 1/76 z 3. 9. 1976. Ten však nebyl realizován, teprve dne 23. dubna 1990 byla v rámci příprav oslav stého výročí úmrtí zakladatele kaple otevřena za účelem její generální opravy. Po otevření byl shledán interiér v silně devastovaném stavu.

Zjištěný inventář tvořil:

- 1 ks oltář s olej. malbou Zmrtvýchvstání Páně
- 2 ks litinová zdobená lucerna velká na podstavci
- 6 ks litinová zdobená lucerna malá na podstavci
- 1 ks dřevěné klekátko pro dvě osoby, čalouněné, kombinace koženka-samet
- 2 ks ubrus mensy — bílý, lemovaný krajkou
- 1 ks obraz (80x40 cm) s fragmentem latinské listiny
- 1 ks koberec z černého filcu (3x1,5 m)
- 2 ks kovových bočních držáků k upevnění smutečních věnců a fragmenty „věčného světla“ (bronz - červené sklo)

Rozbité skleněné výplně vstupních dveří a šesti kruhových bočních oken vyko-naly své. Nejcennější součástí inventáře je oltář z roku 1891 z dubového dřeva, bohatě zdobený zlatenými řezbami. Vlivem atmosférických podmínek a také proto, že byl dlouhá léta nezabezpečen proti nezvaným návštěvníkům, byl značně poško-zen. Ve spodní části oltáře (mensa + sokl) bylo zapotřebí rozklížené, shnilé a červotočem naprosto rozložené součásti zhotovit znovu. V horní části byly doplněny chybějící lišty náročných profilů. Velká část původních ozdobných řezeb byla rekonstruována ruční řezbou. Silně poškozené litinové lucerny s rozbitými skleněnými výplněmi a ulámanými ozdobami litinových sošek andělů byly odborně restaurovány v Raduni u Opavy. Malbová výzdoba celého prostoru kaple byla shledána v silně narušeném stavu vlivem atmosférických podmínek a zatékáním. Pojitko křehkých barev se ve vrchních vrstvách rozložilo a zůstal pouze nanesený pigment. Na původní vrstvě, provedené pravděpodobně temperou byly další tři méněhodnotné přemalby provedeny tradičními metodami (válečkování, šablonování). Na pozadí klenby (pařížská a noční modř) byl namalován monogram IHS s kří-žem. Nejcennějším místem původní výmalby byly lunety nad šesti kruhovými okny. Ručně malované rostlinné motivy dávají tušit původní velkolepost malby. Z prostoru kaple bylo vyvezeno cca deset koleček rumoviska, naházeného zde roz-

Pohřební komora kaple rodiny Šustalů (uprostřed rakev s ostatky Ignáce Šustaly ml.)

bitými okny a dveřmi. Následně byla provedena fotodokumentace celkového stavu. Dne 29. 11. 1990 došlo také k průzkumu samotné hrobky pod kaplí. Za přítomnosti zástupců rodiny, MěstNV v Kopřivnici, vedení odboru reklamy, zástupců podniku TATRA a pracovníků muzea Fojtství byla transportní četou podniku TATRA vy-zvednuta záklopná deska pohřební komory. Následným průzkumem krypty byly zjištěny tyto skutečnosti: Jde o dvouprostorovou pohřební komoru (jak je zřejmé z dochovaných stavebních výkresů), dobře zachovalou, pouze v rámu na uchycení příklopných desek je asi 1,5 m dlouhá, úzká trhлина. I když je celá prostora dobře větrána dosud funkčními průdouchy, je značně vlhká. Shledáno zde celkem devět ks rakví, z toho sedm zinkových a dvě dřevěné. Pouze jedna dřevěná rakev (po-slední pohřeb) měla identifikační štítek, vyrobený z aluminia, se jménem „Rich-ter“. Rakve zinkové jsou hermeticky uzavřené — zalétované, bohatě zdobené; ve velmi zachovalém stavu. U rakví dřevěných (poslední a předposlední pohřeb) je stav neuspokojivý, především poslední je v polorozpadlém stavu, zapříčiněném vlhkostí krypty. U rakve předposledního pohřbu lze předpokládat pod dřevěným obalem zinkovou schránku.

Byl proveden náskres uložení rakví v jednotlivých prostorách a pořízena de-tailní celková fotodokumentace. Byla také zkontrolována funkčnost větracích průdouchů a byly pročištěny. Statika kaple byla shledána v pořádku, základy ne-porušené, zjištěná trhлина není ze statického hlediska vážná. Průzkum krypty pak zakončen znovuzatměním pískovcových příklopů.

Do otevření krypty se mělo všeobecně za to, že je zde pochováno celkem 7 příslušníků rodu Šustalů. Poslední dva pohřby již nebyly vytesány na kamenných deskách, umístěných na vnitřních bočních stěnách kaple. Poslední pohřeb byl

zjištěn výše uvedeným identifikačním štítkem. Zůstala nezodpovězena otázka, kdo byl pochován v celkovém pořadí jako předposlední. Po prostudování knihy zemělých pro měšťáky Kopřivnici sv. VI., str. 143 č. záp. 33, z let 1931-1948 bylo zjištěno, že je zde pohřbena Marie Šustalová, manželka Adolfa Šustaly — syna zakladatele. Můžeme proto uvést i celkový přehled pořadí pohřbů v rodinné hrobce Šustalů:

1. Ignác Šustala z. 29. 1. 1891 — zakladatel
2. Johana Šustalová z. 12. 9. 1905 — manželka zakladatele
3. Ignác Šustala jun. z. 27. 9. 1914 — syn zakladatele
4. Marie Šustalová z. 2. 5. 1920 — manželka Ignáce Šustaly jun.
5. Adolf Šustala z. 5. 10. 1921 — syn zakladatele
6. JUDr. Adolf Šustala z. 7. 5. 1923 — syn předešlého (vnuk zakladatele)
7. Josef Šustala z. 21. 1. 1940 — syn zakladatele
8. Marie Šustalová z. 24. 7. 1944 — manželka Adolfa Šustaly
9. Ing. Ernst Richter z. 13. 10. 1945 — manžel Heleny Šustalové, dcery Ignáce Šustaly jun. (žije ve Vídni)

Po dokončení nové části pohřební komory v roce 1923 byly stávající rakve přestěhovány a stará původní komora tímto uvolněna. Původní pořadí uložených pohřebních schránek bylo vyznačeno v plátku číslu 1-5 a zakresleny pozice jejich nového uložení. Můžeme tedy říci, že v současné době víme, kdo je ve které rakvi pochován. Vycházejí logicky z toho předpokladu, že zakladatel Ignác Šustala uložen v rakvi č. 1 zcela vlevo nové pohřební komory. Pořadí pohřbů uskutečněných po roce 1923 je v plánu taktéž vyznačeno — rakve pak již byly ukládány napříč, postupně od zadní části ke vstupu.

Celkově lze shrnout, že průzkum kaple a hrobky rodiny Šustalů přinesl některé nové poznatky jak k uvedené rodině samé, tak i k historii této památky. Po dokončení restaurátorských a konzervačních prací v interiéru kaple, dostane město další hodnotnou kulturní památku, která obohatí areál bývalého centra staré Kopřivnice. Zakladateli zdejšího průmyslu — právnímu předchůdci dnešní TATRY - Ignáci Šustalovi spolu s renovovaným Fojstvem tímto vzdáme zaslouženou poctu. Použitá literatura a prameny:

Regesta z Konsistorního archívu v Olomouci, Kart. 4882, sig. G4, fol. 48 (1892—1906)

Knihy zemělých pro měšťáky Kopřivnici sv. VI. (1931-1948)

Archív Emila Hanzelky při Technickém muzeu TATRA v Kopřivnici (poř. č. 62, 224, 225, 234)

Farní kronika — část psaná Leopoldem Víchou (Farní úřad Kopřivnice)

Mikuláš Albrecht z Kaménka

Jaromír Peterek

Ve vlastivědné literatuře nalzáme časté, ale strohé zmínky¹⁾ o fulneckém působení Mikuláše Albrechta z Kaménka²⁾. Často se honosíme jeho věhlasem, avšak o jeho životě se dnes v dostupné literatuře nedočteme. Jen v univerzitních či státních knihovnách lze nalézt v dílech starších autorů roztroušené informace. Tato skutečnost způsobuje, že ve Fulneku a okolním regionu je veřejnosti téměř neznámý. Proto jsem se o bývalém rektoru fulnecké bratrské školy³⁾ snažil soustředit co nejvíce podrobností. Z publikovaných střípků bylo nakonec sestaveno zrcadlo jeho nelehkého života, takže si dnes můžeme učinit konkrétnější představu o velikosti a významu jeho osobnosti, o jeho práci, nesčetných příkořích a složitých životních problémech.

I. Životní osudy

Mikuláš Albrecht z Kaménka patřil mezi přední vzdělance své doby a proslavil se zejména spoluúčastí na překladu Bible kralické z hebrejštiny. Poprvé byla vytištěna v roce 1579⁴⁾ v bratrské tiskárně v Kralicích u Náměště nad Oslavou. Odtud dostala svůj název.

Mikuláš Albrecht⁵⁾ se narodil v Horním Slezsku, v Kamionku, malé osadě městečka Krapkowice⁶⁾, pravděpodobně v roce 1547. Studoval na protestantské univerzitě ve Wittenberku⁷⁾, kde roku 1571 dosáhl mistrovství svobodných umění⁸⁾. Tehdy tu studovala celá řada bohoslovců z Polska. Kolem roku 1575 již učil hebrejštině na bratrské škole v Ivančicích u Brna⁹⁾. Jistě k tomu přispěly úzké vztahy mezi protestantskými církvemi vůbec a součinnost s polskou jednotou zvláště. Navíc zřejmě i osobní kontakty mezi studenty a prominenty jednoty bratrské. Koneckonců všichni vzdělanci tehdejší doby hlásící se k jednotě studovali ve Wittenberku¹⁰⁾. Teprve později na univerzitách v Herbornu nebo Heidelbergu¹¹⁾. Jistě však je, že jeho příchod na jižní Moravu zabezpečila jednota bratrská proto, že potřebovala pro systém svých škol muže všestranně vzdělané. Od roku 1588 zastával Mikuláš Albrecht v Ivančicích funkci rektora tamější bratrské školy, která byla též nazývána šlechtickým gymnáziem¹²⁾. Po nástupu Jakuba Narcise v roce 1594 na ivančický biskupský úřad došlo k jejich vzájemnému nepochopení, které nakonec vyústilo v odchod Mikuláše do Fulneku¹³⁾. Spisovatel Hrejsa uvádí, že Kamének v roce 1598 sám žádal o zproštění funkce rektora pro nezdravé přý poměry zdravotní v Ivančicích, drahotu a nemožnost spojití žáky domácí s cizími měšťáky. Osobní konflikt s biskupem dotvrzuje i skutečnost, že Mikuláš Albrecht byl pokárán za to, že bratřím pomlouvá, a bylo určeno, aby podle své žádosti byl jinam přeložen. Faktem zůstává, že o Kaménkově přeložení do Fulneku rozhodl sněm na Karmelí¹⁴⁾ v roce 1598. K jaké funkci jej rada starších určila, není dnes zcela jasné. Že byl rektorem fulnecké bratrské školy, víme dnes bezpečně, zda vykonával též funkci správce bratrského sboru, nevíme. Ve Fulneku působil Mikuláš Albrecht do roku 1602¹⁵⁾. V roce 1603 přijal místo profesora hebrejštiny na pražské Karlově univerzitě. Je zajímavé, že ve srovnání s ivančickým místem to byla funkce méně placená¹⁶⁾. Nejvíce podrobností se o Kaménkovi dočteme v díle Zikmunda

Wintra „Děje vysokých škol pražských“. Ten také zařadil postavu Mikuláše Albrechta z Kaménka do románového děje „Mistra Kampanusa“. Po Mikulášově příchodu do Prahy byla zprvu na přímluvu univerzitních mistrů zřízena speciální třída pro výuku dětí, v níž Kamének učil za skromnou odměnu. Cesta na univerzitu byla pro něj dočasně uzavřena přesto, že bylo známo, jak chce školu povznést. Zřejmě se však univerzitě nedostávalo peněz. Potom byl po důkladné poradě profesorů přijat, ale s podmínkou, aby jim co nejdříve předložil školní řád, podle něhož hodlal vyučovat. To bylo po sv. Matoušovi (21. září), ale již v lednu 1604 mistři Albrechtovi vzkazují, aby si našel nové místo, že pro ně znamená jeho přítomnost velké nebezpečí. Mikuláš Albrecht totiž náležel k jednotě bratrské¹⁷). A tak musel Kamének z Prahy uprchnout. Zřejmě odešel do Wittenberku, neboť tam je jeho pobyt v roce 1609 prokázán. Pak se ale znovu přestěhoval do Prahy. Těsně před reformou univerzity mistři uznali za potřebné, aby zvýšili svůj počet. Právě tato naděje přilákala i Mikuláše Albrechta. Ale mistři ho z důvodu, že byl ženatý, mezi sebe nepřijali. Teprve když byla univerzita odevzdána stavům podobojím¹⁸), mu 21. listopadu 1609 vzkázali, že hebrejštinu přednášet může, ale jako řádný profesor nikoliv¹⁹). Pomoc tedy mohl čekat pouze od defensorů²⁰). V tomto složitém období zkusil dosti bídy a hladu.

V r. 1611 za vpádu pasovského vojska do Prahy²¹) přišla jeho rodina o veškerý, byť skromný, majetek. Defensoři se však nadaného profesora ujali. Jeho problémem se zabývali hned na svém prvním sezení po skončení pasovského vpádu. Mistři jako by naráz byli měkčí. Dalí Kaménkovi byt v Laudově koleji²³), ukázali mu sál k hebrejštině, ba i 100 kop míšenských slíbili půjčkou vydati. Ovšem musel se Kamének zapsat v album fakulty a měl podniknouti též disputaci²⁴) nařízenou statuty. Ale držel jen deklamaci²⁵), a to dne 25. června 1611 o 12. hodině „de dignitate, utilitate et necessitate“ svatě řeči hebrejské u přítomnosti velikého posluchačstva. Čtení svá Kamének začal 27. června 1611²⁶). Teprve však 23. listopadu obdržel ledabylou pomoc tím, že ho mistři učinili eforem klassi — t.j. zemské školy²⁷). Ale škole se nedařilo a příjem Mikuláše Albrechta byl jako almužna.

Mezi reformy, které byly na univerzitě roku 1612 přijaty, patřilo obnovení starého statutu, aby děkanát²⁸) a rektorát²⁹) trval jen půl roku. Svolávací listina k volbě děkana z 8. října 1612 vysvětluje, že pololetní děkanát býval od roku 1368 do roku 1432 za největšího rozkvětu akademie. V ostatním období, většinou nešťastném, trval od jednoho do tří let. Od této chvíle byl děkanát rozdělen na zimní a letní. Zimním děkanem se stal mistr Mikuláš Albrecht z Kaménka³⁰).

Když 14. října 1612 rezignoval na úřad rektora mistr Kampanus, známá postava stejnojmenného románu Zikmunda Wintra, nastal čas náboženského zápasu s katolíky, kteří univerzitu pokládali za kalvínskou³¹).

O úspěšném působení Mikuláše Albrechta na Karlově univerzitě se dovídáme z několika dokladů. Tak např. dne 10. května 1612 vydal tehdejší rektor Jan Kampanus veršovaný latinský program univerzitních přednášek, v němž je konstatováno, že prameny jazyka hebrejského i posvátné poklady učených způsobem otevře Mikuláš Albertus³²). V roce 1615 vyšel Martiniův „Plán Prahy“³³), v němž byly na prvním místě chváleny školy jezuitské, ale chválu vydává i univerzitě Karlově. Z profesorů zvláště chválí hebreistu mistra Alberta z Kaménka³⁴). Univerzita měla v tomto období vynikající úroveň. Hodnotí to i mistr Kampanus, který v roce 1614 zastával funkci děkana. Chválil celkové poměry. Ve své intimaci³⁵) z 22. září psal: „...Tento věk sic Marsův jest a železným by po právu zván býti mohl, ale také jsou příčiny, proč by mohl míti jméno zlatého, anť vědy v něm kvetou“.

Na škole působila celá řada výjimečných profesorů, z nichž je všeobecně známý zejména slavný anatom Jessenius³⁶), který v roce 1600 provedl první sekci lidského těla³⁷). Měl tedy Mikuláš Albrecht z Kaménka příležitost pohybovat se

mezi lidmi mimořádných kvalit. Prahu té doby proslavil také Jan Kepler, císařský hvězdář, jehož astronomické zákony dotvrdily učení Mikuláše Koperníka³⁸).

Roku 1613 se stal na univerzitě ojedinělý případ. Rektorem se stal první šlechtický student Julius hrabě Šlik, syn Jáchyma Ondřeje Šlika z Holejše, vůdce protestantských stavů³⁹). Jáchym Šlik o hodnost svého syna Julia příliš nestál, ale dal se od mistrů Kampana a Albrechta z Kaménky přemluvit, aby s rektorstvím vyslovil souhlas. Otec Šlik tehdy v dopise z 28. dubna 1613 napsal: „Svatě slibuji, že za ten úřad či lépe dobrodiní (officio vel potius beneficio), vznesené na syna mého, on sám někdy vděčen bude“. I tato událost dokladuje, jaké vážnosti mezi mistry i českými stavy Kamének požíval.

Téhož roku vypukl v Praze mor. Zemřelo mnoho lidí, samozřejmě se epidemie nevyhnula ani univerzitě. Zemřel profesor Prokop Paeonius, blízký přítel Kaménkův. těžce se s ním loučil, a posléze byl i hluboce zklamán, když odhalil nekalé hospodaření zemřelého i dalších tří jeho kolegů. S trpkostí musel do děkanské knihy zaznamenat, že „aposthemata 3. nov. umřel Paeonius, jenž jiným veliké peníze odkázal, ale profesorům dluhy a obtížnosti traplivé“⁴⁰).

Stylizace Kaménkova zápisu dosvědčuje citlivost jeho povahy, smysl pro pořádek i jeho vrozenou starostlivost.

V jeho osobním životě byl rok 1613 radostným jen potud, že se jako jediný z překladatelů dožil posledního vydání Kralické bible. V roce 1614 se Mikuláš Albrecht z Kaménka stal rektorem⁴¹). Tím vyvrcholilo celoživotní Kaménkovo snažení. Roku 1617 byl ještě přijat do koleje Karlovy a brzy potom uveden jako probošt⁴²) do koleje Všech svatých.

15. prosince 1617 umírá.

Na Kaménkovu rodinu dolehla bída, když neobdržela ani plat, který mu byla univerzita dlužna.

Mikuláš Albrecht z Kaménka měl více dětí. Z nich známe pouze dceru Kateřinu Alžbětu, v literatuře označenou jako Elsbet, a syna Jana Albrechta. Starší dcera Kateřina měla mimořádné jazykové nadání. Učenlivá a bystrá, bývala často uvedena do společnosti mistrů, učitelů i studentů různých národností. Za svého ivančického pobytu byla často svědkem příjezdu nejrůznějších šlechticů a jejich preceptorů⁴³). Doma hlaholila latina, italština i francouzština. Vnímavá Elsbet to vše chtěla nechtíc pochytila. Na tehdejší dobu se jí dostává mimořádného vzdělání. Z vysokého učení znala hebrejsky, řecky a latinsky, z domu pak polsky, česky a německy⁴⁴). Po otcově smrti zajela Kateřina na Moravu prosit u bratrských sborů, připomínajíc zásluhy otce při překladu bible v Ivančicích, i jeho pozdější činnost v Kralicích, ale bezvýsledně, marně. Byla to nepochybně odveta za to, že Mikuláš Albrecht po odchodu z Fulneku jednotu opustil. Mnoho toho nevíme, ale její stopa v historii ještě nemizí. Brzo potom se všechno začalo řídit do zkázy. Po bitvě na Bílé hoře nastaly protestantům zlé časy. Týden před vánoce roku 1621 byli ze země vypovězeni evangeličtí a bratrští kněží a začali opouštět svou vlast. S rodinou seniora jednoty Jana Cyrila Třebického odešla do ciziny i Kateřina Alžběta. Spřátelila se s Dorotkou Cyrilovnou, a ta jak známo se stala druhou ženou Jana Āmose Komenského. Tak se stalo, že Kateřina potom žila ve vyhnanství v polském Lešně v rodině Komenského. Pro své jazykové znalosti, celkovou vzdělanost a všestranný talent byla platnou pomocnicí Učitele národů. Mladší syn Jan Albrecht z Kaménka, rovněž vzdělaný ve Wittemberku, byl pilným překladatelem tajné německé korespondence určené pro profesory pražské univerzity. I on se snažil vyvést rodinu z finančních nesnází. Tvrdě bojoval o nesplacený dluh po otci. Trapně se čte síla zápisů a úsilí, kterým upomínal syn mistry, aby zaplatili, co otci byli pozůstali. Před časem dobíhal řídko, teď skoro denně. V září (1618) písař univerzity žaluje mistrům, že mladý Kamének denně přibíhá a upomíná o sa-

lár⁴⁵) po otci sumou 150 kop. Mistři v rozhorlení učinili dictum, když je tak bouřlivý a chce 153 kopy, že mistři sobě srazí 100 kop, které pan otec anticipoval a 20 kop pro lignis, a synu, že se tudy dostane 33 kopy, 36 grošů. Rozumí se, že mladý Kamének nebyl spokojen. Už loni žaloval stavům i direktorům, že otci jeho mistři zadrželi mzdu za rok celý, načež oni se vymlouvali, že roku nedosloužil. Čtvrt léta, že schází. Ted' zase nechtěli dát více než 33 kop. Nelze jich neviniti ze zlé vůle. Jan Albrecht hartusil, žaloval znova. Psal pánům kdekerým, vykládejte, kterak se vše má s oněma 100 kopami „anticipovanými“. Tehdáž, roku 1611, při počátku, když jeho otce defensoři přijali za profesora, bylo jemu i dvěma jiným profesorům, Hubrovi a Sudetovi, na vychování 100 kop „exbibliothecae penucia“ nařizeno a dáno, do toho nynějším profesorům nic, ti užívají svých praebend, vládnouce jeden každý dle starého obyčeje důchody, k své koleji a ouřadu náležejícími.

Vyšší pány mladý Jan Kaménka přesvědčil tou měrou, že Fruwein⁴⁶) jménem direktorů dopsal mistrům, aby ho spokojili konečně. Ale nespokojili ho ještě. V tomto roce v oučtech nic není⁴⁷). Episoda jistě charakteristická pro tehdejší nervozní dobu. Zda se mladý Kamének svého práva dovolal, nevíme.

Byla to tehdy nadmíru složitá doba, válka čím dál hrozivější a zlá situace se přenášela i na univerzitu⁴⁸). A nadto v říjnu přijel do Prahy Friedrich z Falce, jenž byl 4. listopadu korunován za českého krále. Kdo by v tak pohnutých chvílích myslel na narovnání malicherných osobních dluhů. Strohé univerzitní záznamy po čtyřech stoletích nezměrně sežloutly. I když se už dnes těžko dovíme pravdu, přesto podávají svědectví o trudném až bolestném životě mistra Mikuláše Albrechta z Kaménka i jeho potomků.

II. Účast na překladu Kralické bible

Bývaly časy, kdy bible nechyběla v žádné domácnosti a často tu bývala jedinou knihou. V současnosti už tomu tak není, ale faktem zůstává, že tento soubor kanonizovaných knih⁴⁹) židovského a křesťanského náboženství zůstává pro každého vzdělaného člověka přinejmenším jedním z pilířů světové kultury⁵⁰).

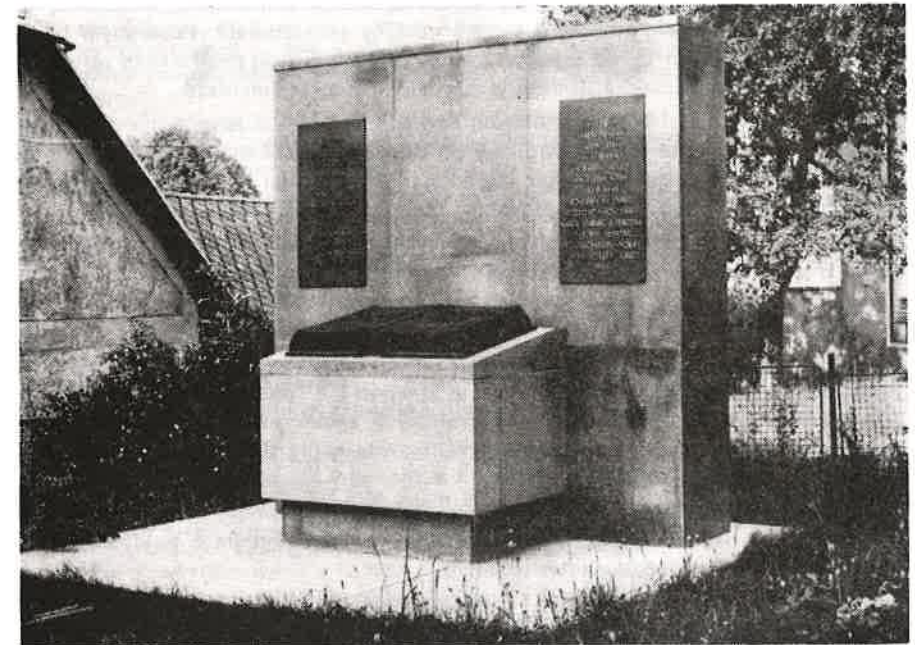
S odstupem čtyř staletí má její obsah pro moderního člověka již zcela jiný význam. Ale je nesporné, že je uměleckým odkazem našich předků a že i dnes ji musíme považovat za dokument vzdělanosti a moudrosti.

Osvěžme si proto v paměti vznik Bible kralické, první bible sázené českými literami, jejíž význam spočíval i v tom, že měla přispět ku všeobecné vzdělanosti prostého lidu.

Je známo, že překlad Nového zákona pořídil sám ivančický biskup Jan Blahoslav⁵¹). Po něm zbývalo přeložit Starý zákon a Apokryfy⁵²). To představovalo obrovskou práci, která nemohla být zvládnuta jedincem. Vedení jednoty proto k této činnosti ustavilo překladatelský tým, v němž měl každý překladatel konkrétně vymezený díl filologický⁵³) nebo teologický⁵⁴).

Ze záznamu v „Aktech jednoty“, svazek XII., víme, že s prací bylo započato roku 1577 v Ivančicích, „což odjítím mistra Mikuláše Albrechta z Kaménka k přátelům a potom smrtí Štefanovou přetrženo a zase teprv druhého roku k jaru v ruce vzato a vykladači⁵⁵) na Kralice i s impresí⁵⁶) obrácení“⁵⁷). Z této jediné autentické zprávy o počátcích Bible kralické vyplývá, že práce nemohla samozřejmě pokračovat bez náhrady za hebreistu Mikuláše Albrechta z Kaménka a bez Ondřeje Štefana⁵⁸). Posledně jmenovaný začal s překladem Starého zákona sám, ještě za svého ivančického pobytu, když nastoupil po Janu Blahoslavovi na úřad seniora a písaře jednoty. Zemřel však ve věku 49 let a dílo zůstalo nedokoňeno. Po něm pokračoval v práci Jan Eneáš⁵⁹).

Hlavní podíl však zastal Izaiáš Cibulka⁶⁰), užívaje po stránce jazykové pomoci Slezana Albrechta z Kaménka⁶¹) a Lukáše Helice, rektora fulnecké bratrské školy. Lukáš Helic, původem poznaňský Žid, později kněz jednoty bratrské, byl

Pomník v Kralicích s pamětními deskami

člověkem vzdělaným a moudrým, ale nedobré povahy. Je znám svým traktátem z roku 1589⁶²), hádáním a spory ve Fulneku⁶³). Mikuláš Albrecht přeložil z hebrejštiny část Starého zákona, obsahující Knihy Mojžíšovy.

Na překladatelské práci se též podílel Esrom Rüdinger, profesor z Wittemberku, kryptokalvinista⁶⁴), tehdy stíhaný císařským zatykačem, od roku 1575 rektor ivančické školy. Přispěl jen odbornými radami, neboť neznal česky ani hebrejsky, a není mezi překladatele řazen. Na pomníku, odhaleném v Kralicích překladatelům, tvůrcům a tiskařům Bible kralické, není uveden. Zmíněný pomník byl odhalen 6. září 1936. Překladatelské činnosti se zúčastnili i další bratřští kněží.

Jiří Strejc, rodák ze Zábřeha na Moravě, od roku 1567 kněz v Hranicích na Moravě. Byl zejména znalcem duchovních písní a podepisoval se pseudonymem Georg Vetter⁶⁵).

Dalším byl Pavel Jessen, nejprve pomocník a po smrti Zachariáše Litomyšlského přerovský senior (1589—1594), usazený v Lipníku nad Bečvou. Ve Fulneku působil v roce 1581, a to v době nemoci správce bratrského sboru Jiřího Erastuse, a po jeho smrti zde dva měsíce administroval⁶⁶).

Svým úsilím a jazykovými znalostmi přispěl též Jan Kapita, třebíčský duchovní správce, vystudovaný v Heidelbergu.

A konečně Jan Efraim, v letech 1582—1584 pomocník rektora bratrské školy ve Fulneku, který zůstává většinou neoprávněně nepovšimnut.

Z výše uvedeného výčtu překladatelů vidíme, že jich včetně samostatně pracujícího Jana Blahoslava bylo celkem deset, z toho byli čtyři, kteří působili ve Fulneku⁶⁷). To dotvrzuje, že na fulnecké škole působili bratři vysoce fundovaní,

z čehož je možné odvodit obraz o její vysoké úrovni. V minulosti byla historiky až příliš vyzvedávána originálnost a vysoké zásluhy překladatelů. Postupným bádáním se však přišlo na to, že zejména úvodní díly Bible jsou z velké části zpracovány na základě bohoslovecké literatury zahraniční, zvláště kalvínské.

Nic to však neubírá celému dílu na hodnotě, a i přesto je můžeme označit za vědeckou práci vysoké úrovně. Kralický překlad nabyl velikému významu i tím, že byl brzy přijat i církví luterskou, zejména na Slovensku, kde byla čeština od husitských časů spisovnou řečí, Slovákům zcela srozumitelnou⁶⁸).

Kralická bible byla vyvrcholením českých biblických překladů předbělohorských a dokončuje se jí kodifikace spisovné češtiny humanistické, a tím i češtiny dnešní. V jejím jazyce je harmonicky spojena podstata lidového jazyka s monumentalitou posvátného textu⁶⁹).

Bible kralická byla doplněna kaligrafickou výzdobou⁷⁰) s filigránskými⁷¹) figurálními a ornamentálními iniciálami a kompozičně řešenými celky dokumentující tiskařské řemeslo. Podle písma a grafických znaků, které byly současně tajnými signaturami tiskařů, se později identifikovaly knihy tištěné v Kralicích, dnes roztroušené po celém světě⁷²).

Jako vzor ryzí češtiny, vyříbené po vzoru Blahoslavově, stala se Kralická bible na řadu pokolení zákoníkem správného jazyka a jedním z nejdůležitějších zdrojů jeho obrození počátkem 19. století⁷³).

Mikuláš Albrecht z Kaménka, někdejší občan fulnecký, byl činný literárně i v jiné než teologické oblasti. Třeba připomenout zejména jeho spoluautorství při Veslavínově „Silva quadrilinguis“ (1598)⁷⁴) a spisek „Intimatio paedagogii academica trilinguis trivii“⁷⁵), jež vydal v roce 1612 jako prefekt zemské školy.

Ve fulnecké historii musí být zařazen po Komenském na nejpřednější místo,

- 1) — Zikmund Winter „Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409—1622)“. Vydání České akademie, Praha, 1897 str. 77—78, 93, 101, 105—107, 111, 113, 115, 118, 121, 124, 126, 131, 135, 138 a 222
- Augustin Kratochvíl „Ivančický okres“, Vlastivěda moravská, Brno, 1904, str. 81
- Stanislav Václav Oppl „Z kroniky staroslavného města Fulneku, působiště Jana Amose Komenského“, Fulnek, 1928, str. 22
- Ferdinand Hrejsa „Sborové Jednoty bratrské“, Praha, 1935, dotisk z reformáčního sborníku sv. V. a násl., str. 85, 94—95, 108 a 229
- stejný autor, jiné vydání z r. 1937, sv. VI., viz zejména str. 30—31
- Dr. Adolf Turek „Fulnecko“, Muzejní spolek, Brno, 1940, str. 142
- Sborník Národního muzea v Praze, 1951, sv. V.A, historický č. 1., str. 36—39, 41—42, 171
- Dr. Adolf Turek „Fulnek“, Státní turistické nakladatelství, 1955, článek „Dějiny Fulneku v přehledu“, str. 4
- Dr. Rudolf Řičan „Dějiny Jednoty bratrské“, Kalich, Praha, 1957, str. 283, 348
- Dr. Miroslav Baláš „Kulturní místopis Novojičínska“, Vlastivědný ústav, Nový Jičín, 1967, str. 66, 86
- Dr. Adolf Turek „Bratrský sbor ve Fulneku“, Vlastivědný ústav, Nový Jičín, 1970, str. 16
- Dr. Adolf Turek, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 11/1973, str. 5
- 2) — Zikmund Winter jej označuje ve všech případech Mikuláš Albert z Kaménka, pouze jednou s přídomkem „Hebraeus“
- St. V. Oppl „Magister Kamének Mikuláš Vojtěch z Kaménky u Oder“
- Dr. R. Řičan dvojnám způsobem „Mikuláš Albert z Kaménku“ a „Mikuláš Albrecht z Kaménku“

- Mirjam Daňková (ve sb. „Bratrské tisky ivančické a kralické“, sb. Nár. muzea v Praze, 1951, str. 37) „Mistr Albertus Nicolaus Silesius“
- Radko Šťastný (v knize „Čeští spisovatelé deseti století“, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1974, str. 20) „Mikuláš Albert z Kaménka Silesius“
- Jan Chaloupka (v čl. „Vlastivědná práce v Kralicích“, viz Sb. „Z kralické tvrze“, sv. X. — 1978/79, str. 44 „Mikuláš z Kaménka“)

- 5) Výchova na „střední“ fulnecké bratrské škole trvala dva až tři roky. Hlavním jejím úkolem bylo naučit žáky plynule německy. Obyčejně na ní přicházeli žáci z „nižší“ školy v Přerově. Tato škola byla teprve po příchodu J. A. Komenského ze studií přeměněna na gymnázium. Druhý stupeň bratrských škol na Moravě (tzv. vyšší učení) byl v Ivančicích. Odtud odcházeli studenti na německé protestantské univerzity.
- 4) Stalo se tak rok po tajném přestěhování ivančické bratrské tiskárny na panství Jana z Žerotína. (poznámka: nejde o Jana Žerotína, který vlastnil Fulnek a nechal jej v r. 1480 zapsat do zemských desek v Olomouci, čímž panství fulnecké odpadlo od Slezska a bylo připojeno k Moravě. Jak je zřejmé, fulnecký Žerotín žil o sto let dříve). Tehdy vyšel jen I. díl Starého Zákona, obsahující Knihy Mojžíšovy, které z hebrejštiny přeložil Mikuláš Albrecht z Kaménka. Celkem měla Bible kralická 6 dílů. Po vydání prvních tří dílů došlo k přerušení práce vlivem úmrtí hlavního překladatele Izaiáše Cibulky a též Jana z Žerotína, na jehož podpoře hodně záleželo. Cibulka zemřel roku 1582, Žerotín o rok později. Vydávání bylo obnoveno v r. 1587 a překlad dokončen r. 1588 vydáním Apokryf.
- 5) Vřazení místa narození Mikuláše Albrechta z Kaménka do Kaménky u Oder je mylné. Údaj vnesl do literatury fulnecký lékárník S. V. Oppl v roce 1928, ačkoliv v Ottově slovníku naučném bylo již v r. 1898 uvedeno, že se narodil v Horním Slezsku. Oppl se navíc mýlí, když Kaménkův odchod z Fulneku klade až do r. 1617.
- 6) Starší literatura uvádí jako místo narození Chrapkowice (např. Dr. Turek, Dr. Baláš, Ferd. Hrejsa, Josef Jireček — ve Sb. Národního muzea, str. 168). Údaj je správný, avšak po II. světové válce bylo městečko přejmenováno na Krapkowice. Je vzdáleno 25 km jižně od vojvodského města Opole. Místem narození je osada Kamiónek, ležící 15 km severovýchodně od Krapkovic. Město bylo založeno r. 1275, a je tedy starší než Fulnek. Při služební cestě do Polska jsem navštívil „Institut Slaski“ v Opoli i jeho dislokovanou bibliotéku. O Kaménkovi jsem však nenalezl žádnou zmínku. Lze to vysvětlit tak, že Kamének jako jiných opustil rodiště při odchodu na studie a pak byl již vázán církevními povinnostmi, takže se do své vlasti nevrátil. Mimo to má Institut soustředěny archíválie až od 18. století. O Kaménkovi nevěděl ani ředitel městské školy, ani profesor opolské univerzity bydlící poblíž Krapkovic. Snad i proto, že Kamének byl protestant.
- 7) Wittemberk — město v Sasku (vých. Německo)
- 8) Ottův slovník naučný, 13. díl, vydání z r. 1898, str. 856 dále viz studii Mirjam Daňkové „Bratrské listy ivančické a kralické“, str. 42.
- 9) Ivančice — bývalé královské město, dnes v okrese Brno-venkov. Leží na potoce rosicko-oslavanské uhelné pánve (dnes již téměř vytěžené), na soutoku tří řek — Jihlavy, Oslavy a Rokytne.
- 10) Zdejší univerzita byla silně ovlivněna Martinem Lutherem, který žil v letech 1483—1546. Bratři byli s Lutherem v úzkém kontaktu. Tak ku př. v r. 1522 navštívil Wittemberk Jan Roh, správce sboru v Bělé pod Bezdězem, později sudí jednoty usazený v Mladé Boleslavi, rodák z Domažlic. Zde společně s Benediktem Bavorským jednali 16. května s Lutherem. O něco později ve stejném roce s ním diskutovali již zmíněný Roh a fulnecký správce sboru Michal Weiss. Další jednání se uskutečnilo v roce 1524.
- 11) Univerzity v Herbordu (Nasavsko) a v Heidelbergu (Dolní Falc) naopak sympatizovaly s myšlenkami Jeana Kalvína (švýcarský reformátor žijící v letech 1509—1564). I s ním udržovala jednota bratrská čilé styky. V roce 1560 byl dokonce do Švýcar poslán jako posel a zprostředkovatel fulnecký rodák a tehdejší pomocník správce fulneckého bratrského sboru Petr Herbert. Rozhovorů s Jeanem Kalvínem a ostatními bohoslovci v Basileji, Curychu a hlavně v Ženevě se též zúčastnil poznaňský kazatel Jan Rokyta, narozený v Litomyšli. V jed-

nání s Kalvínem byla Petru Herbertovi doporučena úzká spolupráce s reformovanými církvemi v Polsku.

Snad i zde je důkaz o čs.-polské součinnosti protestantů. Lépe také pochopíme, proč se Mikuláš Albrecht z Kaménka ocitl na Moravě a spolupodílel se v závěru svého života na tehdejší rozkvětu pražské Karlovy univerzity.

O spolupráci všech protestantských církví svědčí i fakt, že r. 1561 Petr Herbert, vracející se z Ženevy, se zastavil ve Wittenberku u Martina Luthera, aby jej bezprostředně seznámil s průběhem jednání. I zde jej doprovázel Jan Rokytka.

12) Rok 1588 je uveden v Ottově naučném slovníku a též v Kratochvílově publikaci (na str. 79). Dr. Baláš uvádí nesprávně rok 1594 (viz str. 86)

Kamének byl v pořadí třetím rektorem ivančické bratrské školy od jejího založení v r. 1575. Prvním rektorem byl již zmiňovaný Rüdinger, který zde působil od r. 1588. Poté nastoupil do funkce Jan Eneáš (současně byl i seniorem). Čtvrtým rektorem se stal správce fulnecké bratrské školy Lukáš Helic. V Ivančicích m. j. studoval též Karel st. z Žerotína, pozdější ochránce J. A. Komenického.

13) Historikové dr. Augustin a dr. Olga Uhrovi nesprávně uvádějí, že Albrecht z Kaménka odešel z Ivančic přímo do Prahy. Čtyřletý pobyt ve Fulneku jim zcela unikl.

14) sněm na Karmeli — ve skutečnosti sněm v Mladé Boleslavi r. 1598. Biblický název je odvozen od pohoří Karmel v Palestině.

15) údaj podle dr. Turka. Dr. Baláš uvádí r. 1603. Snad odešel Mikuláš Albrecht na přelomu roku. V roce 1603 je však už jeho přítomnost doložena v Praze.

16) viz studie manž. Uhrových „Z dob zašlé slávy našeho města“, Ivančický zpravodaj 5/1983, str. 10—11.

17) Zikmund Winter „Děje vysokých škol pražských . . .“, str. 77—78

18) Ottův slovník naučný (dále jako pozn. 8.)

9. července 1609 vydal Rudolf II. „Majestát“ zaručující náboženskou svobodu na základě české konfese, a to i poddaným. Nekatolickým stavům byla poté postoupena dolní konzistoř a univerzita a dáno právo volit defenzory. V zásadách Majestátu bylo m. j. uvedeno, že sjezdy nekatolických stavů se mohly konat bez souhlasu panovníka.

19) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 93

20) Defenzoři — volení zástupci českých nekatolických stavů. Tehdy bylo k ochraně spojené církve zvoleno 24 defensorů, při čemž Bratři měli z tohoto počtu polovinu. Vyplyvalo to z Majestátu.

21) Bratranec Rudolfa II., pasovský biskup Leopold, vtrhl po vzájemné dohodě s vladařem do Čech s cílem přivodit protistavovský zvrat a zmařit Matyášovo nástupnictví. Pasovským se podařilo obsadit Malou Stranu a Hrad, ale nakonec byli nuceni zemi opustit.

Zikmund Winter popisuje události zhruba takto:

Psal se rok 1611, pro univerzitu třetí rok reformační. Byl to pro Prahu, ale i pro Kaménka rok nešťastný, neboť sotvaže začal, vpadlo do Čech pasovské vojsko. 13. února vstoupilo do Prahy a dobylo Malou Stranu. Záznam v děkan-ské knize uvádí, že v tomto boji padlo na 600 pasovských. Staré Město se však statečně bránilo. 17. února složili velitelci na Hradčanech přísahu císaři Rudolfa II., ale to se již ku Praze blížila stavovská vojska z venkova. Císař činil marné pokusy o smír. Jeho nuncius²²⁾ pán z Donína vyzýval na Staroměstské radnici Pražany k pokoře, že jim císař slibuje milost. Svůj německý projev však nedokončil, neboť shromáždění požadovalo, aby se v Čechách mluvilo česky. Císařův vyslanec musel z radnice uprchnout. 27. února stavové zvolili svých 30 fíditelů a ti vyzvali cizí vojsko, aby odešlo. Císař dále vyjednával se stavy, ale marně. 8. března dorazil do Prahy císařův bratr Matyáš s vojskem o síle 8 tisíc mužů. Stavové jej vyzvali, aby jim dal záruky svobod, že se postaví na jeho stranu. 20. března pasovští odtáhli a 23. května téhož roku byl Matyáš korunován na nového českého krále.

22) nuncius — vyslanec, vyjednávač

23) ubytováním přispěli defenzoři ke zlepšení rodinných poměrů Kaménkových. Ottův slovník naučný však uvádí, že Kamének byl ubytován v koleji Národa českého.

V té době existovaly v Praze koleje:

Karlova velká (Karolinum)

Václava krále (císařská)

Všech svatých (Andělská)

sv. Klementa (Klementinum)

královny Hedviky

studentská

Laudova (Apoštolská neboli Jeruzalémská)

mediků

Národa českého (Nationis)

Nazaretská

Rečkova

24) disputace — učená debata

25) deklamace — přednášení nepřímých věcných, spíše frázovitých či obecných věcí - tzv. krasořečení.

26) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 105

27) efor — řecký výraz pro sparťanského dozorce

V tomto případě jde o tzv. prefekta — čili představeného

28) děkanát — administrativní správa fakulty

29) rektorát — úřad vedení univerzity

30) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 113

Jeho přesný titul zněl „Rektor paedagogi academici triliaquis“

31) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 117—118.

32) tamtéž, str. 121.

33) Martinidesovo dílo neslo název „Descriptio regiae urbis“.

34) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 135.

35) intimace — úřední oznámení (vyhláška).

36) Dr. Jan Jesenius Jessenský z Jessen, profesor Wittenbergicus, rektor univerzity, jeden ze 27 popravených.

37) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 78

38) tamtéž.

39) tamtéž, str. 124.

Jáchym Ondřej Šlik z Holejče byl jako první z českých stavů sťat 21. 6. 1621. Císař Ferdinand II. nechal hlavy popravených vystavit ve zvláštní kleci. Po opakovaných prosbách manželky milostivě svolil, aby jeho hlava mohla být dodatečně pohřbena k tělu. Z hlediska fulnecké historie je zajímavé, že další Šlikův syn Jeronym se ucházel o místo pomocníka správce bratrského sboru, Pro vysoké nároky však byl odmítnut.

40) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 123, 126.

41) Ottův slovník naučný (dále jako pozn. 8.)

42) probošt — církevní hodnostář

43) preceptor — vychovatel, někdy i učitel či jeho pomocník.

44) studie manželů Uhrových, Ivančický zpravodaj 5/1983, str. 10—11, článek Z dob zašlé slávy našeho města“.

45) salár — mzda, výplata, odměna za práci.

46) Fruwein, někdy psáno Fruweyn, měšťan z Podolí.

47) Zikmund Winter, cit. dílo, str. 164.

48) tamtéž.

49) posvátných knih.

50) článek Michaela Borovičky „Starý Zákon ve světle dějin“, Práce, sobotní příloha 28. ledna 1989.

51) Jan Blahoslav, ivančický biskup jednoty bratrské, nar. 2. 2. 1523 v Přerově, zemřel 24. 11. 1571 při vizitační cestě do Moravského Krumlova. Překladem Nového zákona položil základy Bible kralické. Nový zákon vyšel až 22 let po jeho smrti v r. 1593.

52) Apokryfy — spis, který církev nepřevzala ani do Starého, ani do Nového zákona.

53) filologický — jazykovědný.

54) teologický — náboženský.

55) vykladači — starý bratrský výraz pro překladatele

56) imprese — starý název pro tiskárnu

57) Přesný text ve Sb. „Z kralické tvrže“, čl. Mirjam Bohatcové „Ediční program ivančické a kralické tiskárny bratrské“, str. 13.

58) tamtéž.

59) Jan Eneáš zemřel r. 1594.

60) Izaiáš Cibulka zemřel r. 1582.

61) dr. R. Říčan, cit. dílo, str. 283.

62) dr. A. Turek, Fulnecko, str. 142

Ferd. Hrejza „Sborové JB“, str. 269

dr. R. Říčan, cit. dílo, str. 332.

85) Při odchodu z Fulneku zanechal tu nějaké dluhy a některé knihy. Měl o ně ještě r. 1598 nedorozumění s jednotou.
traktát — vědecké pojednání o náboženských otázkách.

64) kryptokalvinista — tajný, skrytý vyznavač Kalvínova učení.

85) Vetter — něm. strýc (nebo též bratranec).

86) dr. A. Turek, „Bratrský sbor ve Fulneku“, str. 13.

87) dr. A. Turek se spoluautorem M. Hlubinkou vydali skládkovou turistickou brožurku (Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Ostravě), 1955 — v níž uvádějí, že ve Fulneku působili dva z překladatelů Bible kralické. Protože jména nejsou uvedena, nelze určit, kteří dva byli vynecháni.

Překladatelé působící ve Fulneku byli:

Mikuláš Albrecht z Kaménka

Lukáš Helic

Pavel Jessen

Jan Efraim

Lukáš Helic

Rodem Polák, výborný znalec hebrejštiny. Pro vznětlivou a nesnášenlivou povahu se musel často stěhovat. Působil ponejvíce v Poznani. O jeho přítomnosti nalézáme zmínku v Ivančicích, kde kázal německy bratřím ve třetí adventní neděli roku 1581 (polovina prosince) ve filiálním kostelíku sv. Trojice. Ještě téhož roku se objevuje ve Fulneku jako pomocník významného správce bratrského sboru Václava Preise. V roce 1587 kázal německy na pohřbu kněze Jana Jonaty (5. listopadu) v Novém Jičíně. Svůj fulnecký teologický spor vedl s augustiniánským mnichem z místního kláštera. Sám o tom zanechal písemný záznam „Dialog aneb rozmlouvání“. Pak se znovu asi odstěhoval do Polska. Na bratrském sněmu v Lipníku r. 1592 mu bylo dovoleno usadit se ve Zlíně, ale na sněmu v Přerově o dva roky později bylo jeho přijetí odmítnuto, takže pak již pravděpodobně zůstal v Poznani.

Pavel Jessen

Po otci slovenského původu, narozen však již na moravském Slovácku v Uh. Brodě. Kněz od r. 1576, člen rady JB od r. 1584, biskup v Lipníku nad Bečvou od r. 1589. Zde působil 6 let, až těsně před svou smrtí musel prchnout do Bezouchova u Bystřice pod Hostýnem. Zemřel 24. května 1594 a je pochován v Dřevohosticích. Byl dobrodincem a na svůj náklad posílal studenty na wittenberskou univerzitu. Značně přispěl i na stavbu nového sboru v Lipníku, i když sbor byl postaven nákladem Petra Voka z Rožmberka a jeho manželky Kateřiny, majitelky panství. Byla to nejkrásnější bratrská stavba na Moravě. R. 1634 ji kardinál Dietrichstein bratřím odebral a daroval piaristům.

Jan Efraim

Rodák z Valašského Meziříčí, kde byl též 10 let správcem sboru. Od r. 1584 do r. 1596 byl správcem sboru jak v Tuchoměřicích u Prahy, tak přímo v Praze. Od r. 1589 biskup. Velice důsledný, snaživý a zanícený kněz, který „z bratrského skromného domčeka“ v Tuchoměřicích pěkný sbor vybudoval. Vystavěl zde hospodářská stavení, zahradu obehnal kamennou zdí, rozmnožil polnosti a zbudoval (tehdy zřejmě ojedinělý) vodovod do dřevěné kašny a přímo do sboru. V r. 1593 dešel do Mladé Boleslavi. Zemřel r. 1600.

V letech 1582—1584 byl pomocníkem správce sboru ve Fulneku.

Jejich jména jsou uvedena na deskách Kralického pomníku, umístěného v prostoru, kde kdysi stávala bratrská tiskárna. Na levé straně jsou uvedeni Mikuláš z Kaménka, Lukáš Helic a Pavel Jessen, na pravé desce Jan Efraim.

66) dr. R. Říčan, cit. dílo, str. 284

69) Radko Šťastný, cit. dílo, str. 20.

70) uměleckým písmem.

71) filigránský — jemně vypracovaný.

72) Olga Vlasáková, článek „Pouť k potokům kralických tiskařů“, deník Rovnost z 23. 9. 1988.

73) dr. R. Říčan, cit. dílo, str. 285.

74) Silva quadrilinguis — doslovný překlad díla není možný (zněl by „Čtyřjazyčný les“)

Spoluautor Daniel Adam z Veleslavína (1546—1599), zeť legendárního tiskaře Jiřího Melantricha (mistr svobodných umění, profesor historie, spisovatel, úzkostlivý tiskař a nadšený nakladatel), který vydával knihy pro české čtenáře. Jeho celoživotní touhou bylo „aby se svým jazyku přirozeně mohli čísti to, co jiní čtou v jazycích cizích“.

Čeština doby Veleslavínovy přispěla, stejně jako Bible kralická, ke kodifikaci češtiny.

75) volný překlad díla „Akademický nárys trojjazyčného vyučování trivía“⁷⁶.

76) trivium — ve středověku nižší škola se třemi vyučovacími předměty — čtení, psaní, počítání.

Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína

Radek Fukala

Habsburské vítězství na Bílé hoře a krutá protireformační perzekuce, praktickovaná zejména v Čechách, vyvolala oprávněný strach v okolních zemích a vedla k dalším válečným přípravám.

Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 bylo posledním zoufalým pokusem stoupců stavovského odboje o zvrácení nepříznivého vývoje a o obnovení stavovské moci v zemích koruny české. Jan Jiří Krnovský, budující proticísařskou armádu a bojující v jejím čele, byl pozoruhodnou postavou protihabsburských sil. Jeho úloha při organizování dalšího odporu by měla být střízlivě a kladně zhodnocena. Bohužel v české historické literatuře dosud nemáme podrobnou vědeckou práci věnovanou životním osudům tohoto kalvínského knížete z vedlejší větve Hohenzollernů a jeho vojenskému usilování.

Účelem tohoto drobného příspěvku je objektivně rekonstruovat na základě literatury¹⁾ a uvedených pramenů²⁾ až již vydaných nebo uložených v archívech, pouze část válečné akce krnovského knížete a stavovské emigrace. Omezil jsem se na materiál, týkající se území bývalého knížectví těšínského, krnovského, opavského, částečně níského a přilehlých severomoravských oblastí.

Celá válečná kampaň vedená markrabětem má své pevné místo nejen v česko-slovenských dějinách, nýbrž i v dějinách našeho regionu. Právě zdejší oblast se stala od počátku dvacátých do konce čtyřicátých let 17. století jevištěm válečných akcí, které znamenaly populační, hospodářské a finanční ztráty pro každé panství. Jedním z důležitých momentů, jenž k tomu vedl, byl strategický význam Slezska, které tehdy ještě patřilo v plném rozsahu českému státu.³⁾

Kapitulace a porážka českých stavů na bělohorské pláni byla prvním velkým vítězstvím habsburských sil, jež mělo značný ohlas v celé Evropě. Nešlo již jen o vnitřní záležitost monarchie, ale o přesun sil mezi katolickým a protestantským táborem v samotné Říši. Válka vstoupila do nového stadia: do celoevropského konfliktu.

Za těchto okolností na prahu roku 1621 organizoval ve Slezsku boj proti Habsbům Jan Jiří Krnovský. Snažil se zmařit jednání mezi slezskými stavy a saským kur-

fířtem tím, že odmítl rozpustit své vojsko,⁴⁾ které v době bělohorské bitvy operovalo v Lužici. Neuznal drážďanský akord,⁵⁾ z něhož byl výslovně vyňat, a přenesl centrum odporu do Slezska. Nedbaje říšské klatby,⁶⁾ pokračoval dále v boji a z bývalých elitních částí stavovské armády a uprchlíků shromažďoval v Kladsku a Nise nový sbor.

V Krnovského složitém životě bylo jaro 1621 nejskvělejší epizodou jeho vojenské kariéry. Ani pozdější vojenské akce a samotný nezdar tažení se nemohly rovnat neklidným dnům jara 1621, plného nadějí na příznivý zvrát. Jan Jiří svým temperamentem, životními zkušenostmi a politickou školou tehdejší převratné doby, jíž prošel, byl mužem činu. Nesmířil se s porážkou na Bílé hoře, která měla mít katastrofální důsledky nejen pro země koruny české, ale i pro něho samého. Uvědomoval si zároveň, že právě nečinnost a apatie může zapříčinit definitivní prohru. Odvážil se riskovat a zavrhl možnost vydat se na milost i nemilost Habsburkům, jak to provedla v panice naprostá většina pánů stavů.

Když dostal rozkaz z Haagu o svém jmenování plnomocným komisařem a generál polním plukovníkem,⁷⁾ okamžitě se vrátil k Thurnově dávné myšlence zaútočit na Vídeň.⁸⁾ Sama myšlenka útoku na Vídeň měla velkou přitažlivou sílu. Co mohlo být lákavější pro vojevůdce, který chtěl získat zpět své ztracené panství a politickou prestiž, než zasáhnout nejnebezpečnějšího nepřítele přímo do srdce?

Krnovského vojenský nástup měl být součástí široce pojatého strategického plánu o společném postupu proti Habsburkům, který byl výsledkem porady zástupců říšských knížat a některých evropských mocností. Podle operačního plánu, sjednaného patrně prostřednictvím Jindřicha Matyáše Thurna, měl Jan Jiří Krnovský převést své vojsko přes pohoří Jeseníků a Beskyd na území dnešního Slovenska, kde se mělo setkat někde v Pováží se sedmihradským vévodou Bethlenem Gáborem. Poté měla obě vojska zaútočit na Prešpurk (Bratislavu) a Vídeň. Předpokládalo se, že tak bude vytvořena silná armáda o 20 000 mužích, s níž se mohlo nejprve udeřit na hlavní Buquoyovu císařskou armádu před Novými Zámky. Tak vypadal celkový záměr Krnovského tažení, či lépe řečeno jeho operační plán.⁹⁾ O konečném výsledku plánovaného diverzního podniku však musely rozhodnout teprve Krnovského válečné úspěchy.

Samozřejmě, že podobné úvahy byly na počátku roku 1621 možné, jelikož nikdo z účastníků připravovaného tažení nepovažoval válku za prohranou. Naopak mnozí stavovští důstojníci a kavalerií si rozhodně přáli odvetu za Bílou horu. Jan Jiří Krnovský doufal, že úspěšné uskutečnění předem vypracovaného plánu vyřeší všechny složité otázky a rozpory, jež se nahromadily. Žádné vojenské akci nevěnovali mnozí čeští a moravští šlechtici takovou pozornost jako přípravě celé operace a její realizaci. V krátké lhůtě najali, vycvičili a vytvořili solidní armádu o počtu asi 8 000—12 000 mužů ve zbrani.¹⁰⁾

Kolem Krnovského se tehdy začala formovat skupina odhodlaných šlechticů, kteří chtěli bránit zemi a stavovské zřízení vlastními silami. Tyto různé lidi stmeloval pocit přátelství, soudržnosti, společná víra, válečná sláva a láska k vlasti. Spojovali svou budoucnost s odbojem proti nenáviděným Habsburkům a dávali v sázku svůj život a veškeré jmění. V Nise, hlavním štábu markraběcí armády, byli nejbližšími spolupracovníky a pomocníky markraběte krnovského František Bernard Thurn, Ladislav Velen ze Žerotína, Jiří Ehrfried z Berbisdorfu, Filip hrabě Ortenburg, Václav Bítovský z Bítova, Jan Adam z Víckova, Beneš Pražma z Bílkova, Ctibor Žernovský z Žernového a další blíže neoznačení jedinci.¹¹⁾

Úkol, který si kladli stoupenci Fridricha Falckého v Nise, byl hodně náročný, přinášel riziko, nebezpečí neúspěchu, ba dokonce zkázy. Analýza mezinárodní vojenskopolitické situace však dokazovala, že tato nebezpečná hra měla naději na úspěch. V samé myšlence Krnovského výpravy nebylo nic záhadného ani neobvyk-

Jan Jiří, markrabě braniborský a kníže krnovský
kresba z Česko — moravské kroniky
Karla Vladislava Zapa, Praha 1891

lého. Celá vojenská akce se dala zdůvodnit zcela prozaickými úvahami spjatými s určitými hospodářskými a politickými zájmy.

Stavovská emigrace v koordinaci s tímto plánem hodlala přenést bojiště zejména na Moravu, kde chtěla opět roznítit nové povstání. Uprchlá šlechta kalkulovala s nespokojeným valašským obyvatelstvem ve východní části země, s nedostatečným počtem císařských posádek a zejména s nevyplaceným moravským stavovským vojskem, neutralizovaným pardonem z prosince 1620. Nespokojení moravští vojáci, kteří nedostali dlužný žold, byli vykázáni do kvartýrů u Nového Jičína, Lipníka nad Bečvou, Hranic, Bruntálu, Kolštejna (Branné), tzn. v samém sousedství s armádou soustředující se v okolí Nisy. Krátce před vpádem Krnovského armády byl moravským stavovským plukům zadržovaný žold uhrazen a velká část vojáků, jež dříve sloužila v době povstání stavům, byla naverbována do císařských služeb.¹²⁾

Rozpuštění a vyplacení moravského stavovského vojska znamenalo pro Krnovského oddíl nepřijemné zhoršení situace. Ze strany vedoucích kruhů vídeňské vlády to byla jediná větší akce na ochranu země, protože nikdo ve zbrojení markraběti a jeho spolubojovníkům nepřekážel. Zatímco se Krnovský se svými přáteli na teritoriu nisského biskupství nerušeně připravoval na obnovení válečných akcí, ve Vídni dvorská válečná rada brala veškeré nepříznivé zprávy na lehkou váhu.¹³⁾

Koncem června 1621 přípravy markraběcí armády k tažení vyvrcholily. Markrabě Jan Jiří se zmocnil všech důležitých hornoslezských opěrných míst při severní hranici Moravy, od Kladska až po Bohumín. Události začaly mít rychlý spád.

Dne 13. července 1621 vyrazil Jan Jiří Krnovský, hlavní aktér protihabsburského odporu, z Nisy s vojskem asi 8 000 mužů a s šesti velkými děly.¹⁴⁾ Invaze markraběcí armády a emigrantských sborů byla zahájena tak, že hlavní voj postupoval přes horské masívy Jeseníků směrem na Krnov.

Velení Jana Jiřího usilovalo o co nejrychlejší postup do Uher, aby tak byly vytvořeny podmínky pro spojení s vojsky Bethlena Gáboru. Celá operace byla založena na předpokladu, že na Opavsku, Krnovsku, Těšínsku a Novojičínsku dosud nejsou soustředěny značnější císařské síly a že tedy postup bude poměrně snadný. Po několika dnech se však mělo ukázat, že zdaleka nepůjde jen o běžný přesun směrem k Trnavě a že přechod na slovenskou stranu bude nutno dosti tvrdě vybojovat. Markraběcí vojsko sice bez obtíží obsadilo Krnov, ale pak se střetávalo v drobných šarvátkách se španělskými jednotkami operujícími především na Těšínsku, Kravaňsku a Valašsku.¹⁵⁾

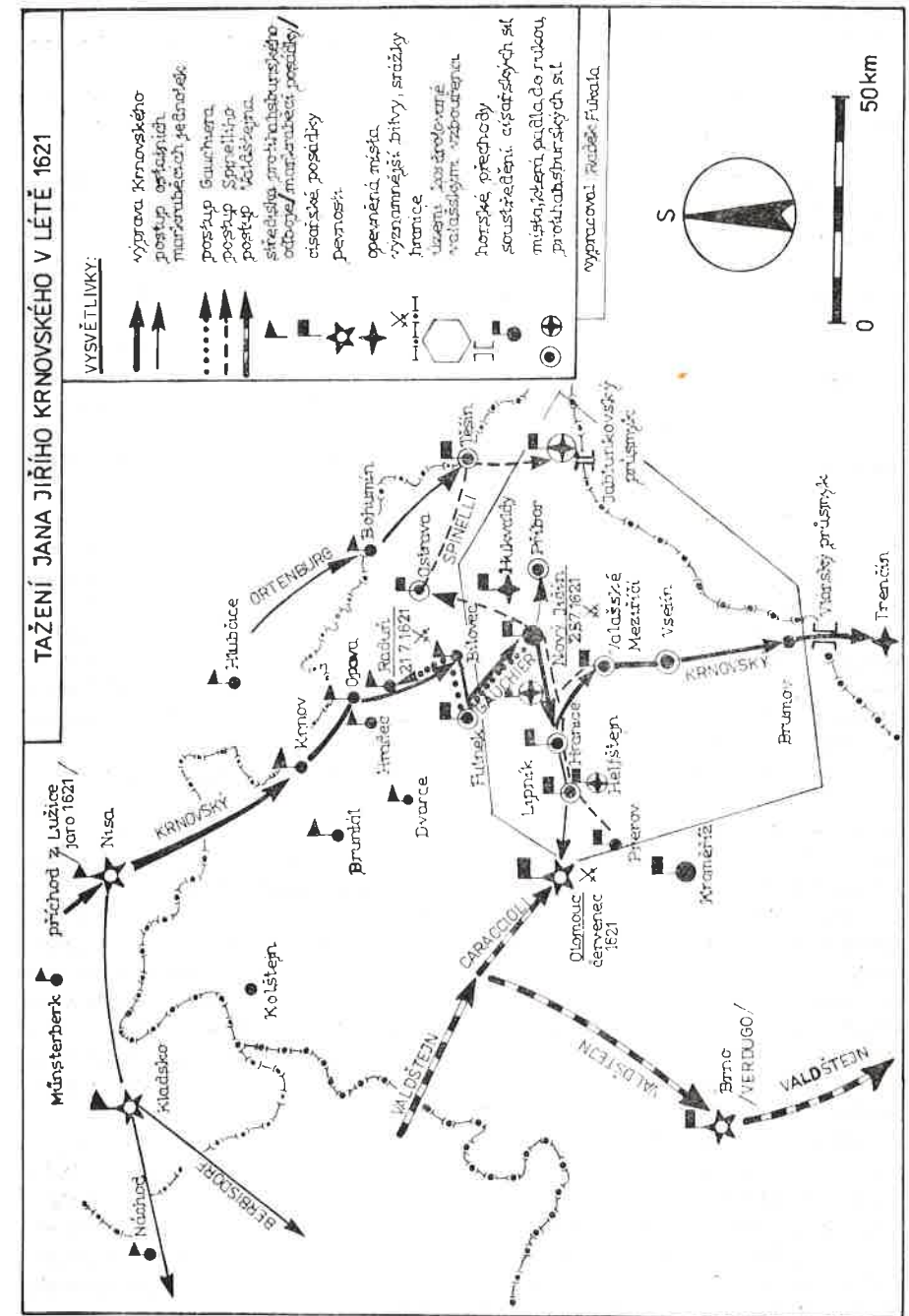
Kníže krnovský a jeho spojenci se obrátili po několika dnech do Opavy, kde nenarazili na žádný odpor, spíše našli podporu, jelikož celá oblast, jak napsal kardinál Dietrichštejn, byla „gut friedrich“.¹⁶⁾ Opava se stala shromaždištěm krnovské armády, kde si vojáci oddechli, doplnili zásoby a znovu sešikovali své řady. Za pomoci drobné slezské šlechty naverboval Jan Jiří v různých místech kraje nové oddíly, takže jeho armáda se již odhadovala na 12 000 pěších a jízdních.¹⁷⁾

Jako dříve v knížectví niském tak nyní v Opavsku se mstil habsburské straně tím, že sužoval a zajímal katolíky, plenil jejich kostely a kláštery, ničil jejich statky. Jak vidíme, rabováním a vražděním prostých lidí se vyznačovaly obě strany, protože obyvatelstvo se většinou nemohlo stavět na odpor.¹⁸⁾

Proti markraběcím a česko-moravským emigrantským sborům stály oddíly císařských důstojníků Carola Spinelliho a de Gauchiera. Plukovník Spinelli,¹⁹⁾ jehož menší a větší jednotky se skládaly ze Španělů, Italů a Němců, měl podle rozkazu zabránit spojení krnovského knížete se sedmihradským vévodou. Již v červnu dostal tento italský kondotiér za úkol, aby jeho jednotky obsadily všechny přístupy a průsmyky ze Slezska do Šumera.²⁰⁾ Spinelli tedy poslal některé oddíly k obraně Jablunkovského průsmyku do těšínského knížectví a sám v čele „soldátů neapolitánských“²¹⁾ operoval v okolí Hranic a Lipníka.

Plukovník Gauchier,²²⁾ jenž měl hlavní stan u Nového Jičína, „jiskry všeho kacířství a rebelie“,²³⁾ velel pěti jízdním kompaniím valonských arkebuziérů a vedle toho měl k dispozici jeden praporec německé pěchoty a 400 Neapolitánců, kteří patřili k „brigádě vlášských knechtů“ plukovníka Spinelliho. Gauchier měl podle rozkazu obsadit pouze Hradec, Fulnek, Nový Jičín a Valašské Meziříčí. Jeho jednotky se měly podle strategického plánu císařského velení utkávat poyětšinou v příležitostných šarvátkách.²⁴⁾

Ve smyslu tohoto plánu nastoupili „Španělé“ 21. července v noci pochod z Nového Jičína k Opavě. Gauchier věděl, že markraběcí vojska již byla v bezprostřední blízkosti, ale zariskoval. Jeho zvědové důkladnějším průzkumem zjistili, kde a v jakém postavení se protivník vůbec nachází. Urychlil přesun a po celo-

nočním pochodu stanul ráno před Raduní, kde jedna markraběcí jednotka, tělesná setnina Jana Jiřího, obsadila tamní zámek.²⁵⁾ Gauchierovi vojáci přepadli praporec Jana Jiřího a z velké části jej pobili.²⁶⁾ Tak byla v průběhu dopoledne markraběcí jednotka zčásti rozbita, zčásti donucena ustoupit k Opavě. Přestože měl Gauchier skoro vyhráno, vrátil se zpět se svým sborem přes Fulnek do Nového Jičína.

První z řady dalších drobnějších šarvátek však rychle přerostla v rozsáhlejší boje a během několika dalších hodin v bitvu, ve které se na obou stranách utkalo velké množství lidí.

Rozhněvaný Jan Jiří zpozoroval vzniklé nebezpečí a okamžitě zahájil v čele svých vojsk postup z Opavy, aby pomstil masakr v Raduni. Dne 22. července obsadil Bílovec²⁷⁾ a odtud následujícího dne (z 23. na 24. července) pronikl k Fulneku,²⁸⁾ který Gauchierovy hlavní oddíly v poslední chvíli opustily. Ústup jim kryla posádka na zámku, která se po prvním útoku markraběcích vojsk vzdala. Boj však ještě neskončil, jelikož se Jan Jiří ihned se třemi kornetami přesunul k Novému Jičínu. Císařské oddíly byly rozestavěny před městem a kníže krnovský na ně dotíral tak dlouho, dokud mu nepřišla na pomoc jízda, v jejímž čele byl mladý hrabě František Bernard Thurn.²⁹⁾

Dne 25. července 1621 se před Novým Jičínem rozpoutal nemilosrdný zápas na život a na smrt. Markraběcí armáda zapálila předměstí, a jelikož byl vítr, znamenaly plameny nebezpečí pro samotné královské město. Španělská armáda se chtěla uchránit před totálním zničením a obklíčením, a proto si musel Gauchier proklesat cestu k úniku. Když dorazily hlavní Krnovského jednotky s dělostřelectvem a zahájily útok, pokusil se jmenovaný plukovník se svou jízdou prolomit obklíčení. Ústup jeho lehké jízdy, naverbované v dnešní Belgii, kryla německá pěchota a Neapolitánci. Gauchier se s hrstkou jezdců — asi s padesáti muži — nakonec probil a unikl z obklíčení.³⁰⁾

Marný boj byl poté císařskými vzdán. Během jednání však některé oddíly markraběte krnovského, rozhořčené španělským útokem v Raduni, pronikly do města a pobily všechny Neapolitánce (Italů a Španělů).³¹⁾ Německým pěšákům, kteří se knížeti Janu Jiřímu vzdali, byl dán ovšem pardon, protože mnozí z nich vstoupili do jeho vojska. Podobně dopadla posádka na Starém Jičíně.

Stavovská emigrace v čele s mladým hrabětem Thurnem svedla onoho dne vůbec nejkrvavější boj v této fázi tažení. Podle pramenných údajů bylo jen samotných „Španělů do 500 pomordováno“³²⁾ v bojích o Nový Jičín. Zprávy o strašné řeži vyvolaly široko daleko paniku.³³⁾ Emigrantská a Krnovského armáda však dosáhla především důležitého strategického vítězství. „Krnovský kníže s svým lidem“³⁴⁾ ovládl zcela severovýchodní Moravu a držel pevně v rukou důležitá opěvněná místa, mimo Olomouc a Hukvaldy. Získal tak přechody do Uher a do značné míry vyrovnal porážku u Raduně.

Císařští opustili zbývající pozice a stáhli se až za řeku Moravu, takže „lid zlostný knížete krnovského asi šest mil od města Olomouce“³⁵⁾ podnikal útoky na významné body, protože proti němu nestály žádné významnější nepřátelské síly. Zamýšleného cíle, tj. spojení Jana Jiřího Krnovského se sedmihradským vévodou a jejich společný útok na Prešpurk (Bratislavu) a Vídeň, bylo dosaženo. Vojenskopolitická situace na Moravě a ve Slezsku v létě roku 1621 poskytovala oprávněné naděje na příznivý vývoj českých věcí.

Po nesporném úspěchu u Nového Jičína byly vypracovány pokyny pro přesun markraběcích jednotek, které měly překročit Vlárský průsmyk a pokračovat směrem na jih v pochodu k Dunaji. Zbývající část vojska, tj. někteří moravští a slezští spojenci, měla vytlačit císařské oddíly důsledně na západní břeh řeky Moravy.³⁶⁾ Ladislav Velen ze Žerotína jako zemský hejtman a Jan Jiří jako zplnomocněný

zástupce krále Fridricha Falckého rozesílali po zemi patenty a spisy,³⁷⁾ v nichž vyzývali obyvatelstvo k věrnosti zimnímu králi a slibovali brzké osvobození. Tažení bylo podporováno zejména na Valašsku, odkud podle některých pramenů údajně dodali markraběcímu vojsku na 8 000 mužů.

Při celkovém posuzování situace je nutno brát v úvahu skutečnost, že v oblasti bojů stáli v plné pohotovosti právě tito vzbouření Valaši, kteří do akcí na Opavsku a Novojičínsku dosud přímo nezasáhli, ale při vývoji poměrů na severovýchodní Moravě představovali nesporně vážně nebezpečí pro habsburské zájmy. Totiž samotné valašské povstání, které sice 28. února utrpělo ve Valašském Meziříčí porážku, spoluurčilo směr tažení Jana Jiřího Krnovského a jeho přátel.³⁸⁾

Uvnitř vymezeného prostoru (v němž byly střeženy cesty z Jeseníků do nitra Moravy) od Hranic po Opavu soustředil kníže krnovský početnou zálohu, aby zde vybudoval s pomocí domácích odbojníků solidní základnu pro svou další ofenzívu. Na Těšínsku a severovýchodní Moravě zanechal několik svých posádek, které měly za úkol bránit získané pozice.³⁹⁾ Pak znovu vyrazil se svými oddíly přes Hranice, Valašské Meziříčí a Vsetín do Uher, kde se mělo uskutečnit jeho setkání s Bethlenem někde v Pováží. V Trenčíně „mincoval peníze“⁴⁰⁾ a někdy koncem července nebo počátkem srpna se hlavní Krnovského síly spojily v Trnavě s Bethlenovou armádou.

Přesun markraběte Jana Jiřího poněkud oslabil nebezpečí obsazení celé Moravy odbojnými stavy, jelikož moravští a slezští povstalci, kteří zůstali ve východní části země, nebyli dost silní, aby mohli ohrozit císařské posádky v Olomouci, Brně a Kroměříži.⁴¹⁾

Situace na Moravě se pro vládní kruhy vyvíjela hodně nepříznivě a kardinál Dietrichštejn měl pocit, že stojí před katastrofou: „člověk neví vskutku, kam by se obrátil, tak je všechno plno praktik a zrady, ano celá země a všechno obyvatelstvo už dělá potíže, takže se situace mění takřka každou hodinu.“⁴²⁾ Ohrožení Moravy nahánělo Dietrichštejnovi takový strach, že ztratil veškerou odvahu k dalšímu řízení obrany.

Do Brna byla narychlo 26. července svolána válečná porada, jíž se zúčastnili vedle kardinála plukovníci Valdštejn a Verdugo, císařský tajný rada Seifrid Breiner a Karel starší ze Žerotína.⁴³⁾ Všichni shodně konstatovali, že obrana země je ve velmi kritickém stavu, protože nepřítel nepřichází jen zvenčí, nýbrž uvnitř samotné Moravy je plno tajných přívrženců Jana Jiřího Krnovského a neuklidněné vojsko moravských stavů, nehledě k 8 000 vzbouřených Valachů. Dietrichštejn jako gubernátor markrabství a vrchní velitel obrany země žádal Vídeň o posily a stahoval všechna vojska do vojenského tábora u Kroměříže, odkud bylo možné předpokládat útoky emigrantských sborů.

Markraběcí počáteční ofenzíva a neúspěch španělských císařských jednotek u Nového Jičína vylekala vídeňskou válečnou radu tak, že okamžitě stahovala další španělské posily na Moravu pod velením maršálka Caraccioliho⁴⁴⁾ a císařské pluky, jejichž velitelem byl Albrecht z Valdštejna. Současně byly strženy všechny pevné mosty přes řeku Moravu a proti markraběti a Ladislavu Velenovi ze Žerotína byly vydány císařské patenty, jelikož jako „nepřítel a protivník naší všílijakými zlejmi a škodlivými praktikami nový roztržitosti v zemi tropiti usilují.“⁴⁵⁾

Počáteční váhání Vídně nad opatřeními proti markraběti a stavovské emigraci usvědčovalo válečnou dvorní radu z nedostatečného přehledu o situaci. Tak či onak, skutečností zůstává, že vojenští stratégové u dvora podcenili v tomto období třicetileté války útok ze Slezska. Nepočítali po vítězství na Bílé hoře s tak rozhodným postupem Jana Jiřího Krnovského a stavovské emigrace, a v tom tkvěla příčina, proč se jejich válečné propočty katastrofálně zhroutily. Neúspěchy

Spinelliho a Gauchierových oddílů varovaly vojenské odborníky habsburské koalice před dalším přeceňováním císařských sil a nutily přistě k řádnému zamýšlení.

Úspěch Jana Jiřího Krnovského a stavovské emigrace na počátku válečné kampaně měl především jeden pozitivní aspekt: odsunul do pozadí podobné potrestání moravských stavů jaké proběhlo v červnu 1621 na Staroměstském náměstí v Praze.

Poznámky:

- 1) Souhrn hlavní literatury k dějinám třicetileté války podává Přehled dějin Československa, I/2, Praha 1982. Z nové české literatury uvádím alespoň: Janáček, J.: České stavovské povstání 1618–1620 (otázky a problémy), FHB 8, 1985, s. 7–41; ze zahraniční: Langer, H.: Hortus Bellicus. Der Dreissigjährige Krieg. Leipzig 1978. Základní syntetickou prací o Janu Jiřím Krnovském zůstává stále německá kniha H. Schulze: Markgraf Johann Georg von Brandenburg — Jägerndorf Generalfeldoberst, vydaná v Hale roku 1899. Na význam samotného tažení poukázal především Polišenský, J.: Slezsko a válka třicetiletá. In: Česko-polský sborník vědeckých prací, I. Praha 1955, s. 321 a 323. O poměru stavovské emigrace k válečnému podniku markraběte: Hrubý, F.: Ladislav Velen z Žerotína. Praha 1930; Odložilík, O.: Ze zápisů pobělohorské emigrace, ČMM 56, 1932 a 57, 1933.
- 2) Přehled pramenů k uvedenému problému podávám jen výběrově. Edice, z nichž je citováno v konkrétních případech, jsou uváděny na příslušných místech v poznámkách. Důležitým pramenem pro poznání odboje Krnovského je korespondence politiků, vojáků a šlechty. Mnohé tyto dopisy vyšly v samostatných edicích, z nichž zejména dvě mají pro naši potřebu stěžejní význam: Documenta bohemica bellum tricennale illustrantia, Academia, ČSAV, 1971–1981; Hrubý, F. (ed.): Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, I. 1620–1624, Brno 1934; II. 1625–1636, Brno 1937 (dále Hrubý, Akta). Z vydané korespondence je třeba ještě uvést: Odložilík, O. (ed.): Z korespondence pobělohorské emigrace z let 1621–1624. Věstník Kr. čes. spol. nauk. Praha 1933; Líva, V. (ed.): Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare archivu ministerstva ČSR v Praze, III, 1618–1625, Praha 1951. Vydaný materiál však vykazuje četné mezery, které nám doplňují podrobné zprávy Pavla Skály ze Zhoře. Srov. Tieftrunk, K. (ed.): Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od r. 1602 do r. 1623, 1–5. Praha 1865–1870 (dále Tieftrunk, Skála); Janáček, J. (ed.): Pavel Skála ze Zboře, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře. Praha 1984. Zajímavé údaje nám podávají městské kroniky a zápisy, i když se v nich mnohokrát objevují nesrovnalosti, které si vzájemně odporují. Fialová V. (ed.): Kronika holešovská 1615–1645. Holešov 1967; Domluvil, E.: Paměti města V. Meziříčí a městečka Krásna. Brno 1879; Ch. d'Elvert: Felix Jaschke — Jaschke's Sammelchronik und Sammlung alter Lieder. Notizenblatt der hist. stat. Sektion der k. k. mähr. schles. Gesellschaft für Beförderung des Ackerbaues, der Natur — und Landeskunde, 1871, č. 3; Volf J.: Drabíkovy zápisky k roku 1620 a 1621, ČMM 48, 1924; Tichá Z. (ed.): Kroniky válečných dob. Praha b. r. (1975); Polišenský J. (ed.): Kniha o bolesti a smutku. Výbor z moravských kronik 17. století. Praha 1948 (dále Polišenský, Kniha o bolesti). Leccos cenného přináší k poznání tažení a postavě Jana Jiřího Krnovského konfiskační protokoly a relace kardinála Dietrichštejna a Karla staršího ze Žerotína. Viz. Ch. d'Elvert Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreissigjährigen Kriegs und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert. Brünn 1867; Zukal J.: Die Liechtensteinsche Inquisition in der Fürstentümern Troppau u. Jägerndorf aus Anlass Mansfeldschen Einfalls 1626–1627. Opava 1912; Slovák J.: Pobělohorský konfiskační protokol moravský z roku 1623. Kroměříž 1920.
- 3) O významu Slezska v rámci českého státu: Slezsko, český stát a česká kultura. Opava 1946; Česko-polský sborník vědeckých prací, I. Praha 1955; Češi a Poláci v minulosti. Praha 1964; Kavka, F.: SCH 19, 1989, 37, s. 80, pozn. 1.
- 4) Srov. Tieftrunk, Skála 5, 1870, s. 21.
- 5) Slezské stavy uzavřely se saským kurfiřtem akord 28. 2. 1621. Srov. dále článek: Palma H.: Der Dresdner Accord, Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens XIII, 1876 s. 151–192; Tieftrunk, Skála 5, s. 46 a 63.

- 6) Krnovský byl dán do říšské klatby již 22. 1. 1621. Srov. Tieftrunk, Skála 5, s. 16–18.
- 7) Dopis Fridricha Falckého, v němž byl markrabě jmenován do zmíněných funkcí, byl odeslán z Haagu pravděpodobně 23. 4. 1621. Skálovu chybnou dataci (23. 5. 1621) nepřijímám, naopak navazuji na předpoklady F. Hrubého, který datuje dopis 23. 4. 1621. — Srov. Tieftrunk, Skála 5, s. 79 a 80; Hrubý F.: Ladislav Velen z Žerotína. Praha 1930, s. 108, pozn. 1 (dále Hrubý, Velen).
- 8) O strategii a válečných plánech Jindřicha Matyáše Thurna: Kalivoda R.: SCH 25, 13, 1983, s. 3–44.
- 9) Srov. Polišenský J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. stol. Praha 1970, s. 152; Dangl V.: Slovensko vo víre stavovských povstání. Bratislava 1986, s. 86.
- 10) Schulz, c. d., s. 115; Polišenský, Kniha o bolesti, s. 73; Hrubý, Velen, s. 108.
- 11) Dvě retrospektivní zprávy v Hrubého, Moravské korespondenci a aktech, I, s. 201 a 257, uvádějí seznamy šlechticů, kteří se účastnili tažení.
- 12) O J. Šlikovi a moravském stavovském vojsku: Hrubý, Velen, s. 110 an.; týž, ČČH 29, 1923, s. 102.
- 13) Srov. Janáček, J.: Valdštejn a jeho doba. Praha 1978, s. 219 an. — V tomto období prohabsburská strana ve Slezsku jen stěží shromáždila vojsko o síle asi 5 000 mužů, jejímž velitelem byl jmenován Karel Hannibal purkrabí z Donína. Souběžně přikročil k válečným přípravám proti markraběcímu vojsku i saský kurfiřt. Vyslal do Horního Slezska své jednotky, jimž veleli plukovníci Craft z Bodenhausenu a Karel Goldstein.
- 14) Ullrich, J.: Markgraf Johann Georg von Brandenburg — Jägerndorf. Das Kuhländchen, II. Band 1921, s. 28; Schulz, c. d., s. 115.
- 15) O těchto „španělích“: Polišenský, Kniha o bolesti, s. 72; Eine Neutitscheiner Chronik, angelegt im J. 1607 von den Bürger Mathias Scheitenhauer, fortgesetzt von Hans Bärner, Johannes Haas und anderen, Das deutsche Kuhländchen 1, Nový Jičín 1919, s. 14, 21 a 28; Böhnisch A.: Zur Ortsgeschichte von Sedlnitz, Das Kuhländchen 13, 1938, s. 17.
- 16) Hrubý, Velen, s. 118.
- 17) V Opavě se k markraběti přidali např. Fridrich z Rossu a Mikuláš Rohr z Kamene a Bravanticích se 400 muži. — Srov. Zukal, J.: Slezské konfiskace. Praha 1916, s. 40. — O počtu 12 000 vojáků: Polišenský, Kniha o bolesti, s. 73. Celkový početní stav armády lze odhadnout jen přibližně.
- 18) V Opavě byly popleněny kostely a kláštery. Bývalý hejtman Pertolt Tvorkovský na Raduni a Václav Adam Potstatský byli odvedeni do Uher. Obdobný osud stihl mnohé měšťany. — Viz. Zukal, J.: Paměti opavské. Opava 1912, s. 195.
- 19) Carol Spinelli, též Spinola, Spinello: císařský plukovník — srov. Hrubý, Akta I, s. 105, 415.
- 20) O této instrukci: Hrubý, Velen, s. 115; Documenta bohemica II, č. 897, s. 307.
- 21) Hrubý, Akta I, s. 127. — Neapolitánci byli vyzbrojeni, placeni a vycvičeni ze španělských prostředků a podle španělského vzoru, proto se o nich mluvilo jako o španělích apod.
- 22) N. de Gauchier, též Gošir, Kosche, Gonschier, Gosche, Koši; císařský plukovník valonské jízdy, pocházel z Burgundska.
- 23) Hrubý, Akta I, s. 127. — Dopis kardinála Dietrichštejna císaři, že město bylo vždy „... ain sentina aller Ketzerei und Rebellion...“
- 24) Neutitscheiner Chronik, Das deutsche Kuhländchen, I, 1919, s. 28; Polišenský, J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. stol., s. 152.
- 25) Ullrich, c. d., s. 28; Tieftrunk, Skála 5, s. 153 an. — Skálovo líčení je však velmi nepřesné.
- 26) Markraběcí vojáci byli prý značně opilí. — Srov. Neutitscheiner Chronik, Das deutsche Kuhländchen, I, 1919, s. 28; — Raduňský zámek tehdy patřil Pertoltovi Tvorkovskému, komorníkovi a hejtmanovi opavského knížectví, stoupenčí císaře. V roce 1625 píše, že mu byl „statek raduňský dokonce zplundrován a v nic obrácen. „Po roce 1630 se píše o zámku v „Radáni“, že byl zbořen úplně. Hrobku pánů Tvorkovských pak Krnovského žoldnéři vyloupili a zpusťovali. — Srov. Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 32, 50, 92 a 93.
- 27) Schulz, c. d., s. 117.
- 28) Beck, G.: Fulnek im dreissigjährigen Kriege. Das Kuhländchen, 3, 1922, s. 80 an.; Oppl S.: Z kroniky staroslavného města Fulneku, působiště Jana Amose Komenského. Fulnek 1928; Pleskot, J.: Fulnecké intermezzo Jana Amose Komenského. Ostrava 1970, s. 68.
- 29) Srov. Hrubý, F.: Z vídeňských papírů hr. J. M. Thurna, ČČH, 1928, s. 503, zvl. otisk s. 33.

- 30) O Gauchierově útěku vládne v řadě prací českých historiků rozpor. Pro ilustraci uvádím např.: J. Janáček dospěl k závěru, že „podplukovník Gauchier zahynul při útoku F. B. z Thurnu na Nový Jičín.“ Srov. Janáček, J.: Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká. Praha 1984, s. 420, pozn. 42; — Skála popisuje celou událost značně mlhavě: „V kterémžto setkání dotčený nejvyšší netoliko markraběte nedostal, alebrž sám se kams poděl, že naspěch nemohlo se věděti o něm v jistotě, zdali také tu hnáty své složil čili byl zajat, aneb s Vaňkem záhy se poradil.“ Viz. Tieftrunk, Skála 5, s. 153. — Tuto doslova a do písmene přebíranou Skálovu argumentaci najdeme: např. Rezek, A.: Česko-moravská kronika. Praha 1891, s. 56; Gindely, A.: Dějiny českého povstání léta 1618, IV. Praha 1880, s. 208 an. Naopak F. Hrubý dospěl k přesvědčivému závěru, že „plukovník s několika jezdci uprchl...“ Viz. Velen, s. 115. — J. Pleskot (c. d., s. 68) se soustředil na poznámky spíše obecnější a přebírá tvrzení J. Ullricha (c. d., s. 28) o útěku asi 50 rejtářů v čele s plukovníkem Gauchierem. — I když samotný problém není zatím uzavřen, přikláním se k názoru Hrubého, neboť z mnohých pramenných dokladů z roku 1622 vyplývá, že Gauchierovi a jeho vojákům byl vyplácen pravidelně žold. Srov. Hrubý, Akta I, s. 218, 219, 248.
- 31) Nad třemi hromadnými hroby italských obětí byla později postavena v Novém Jičíně „španělská kaple“.
- 32) Údaje o počtu mrtvých se v tomto případě značně liší a nelze je přesně stanovit. Proto se musíme spokojit jen s tímto přibližným odhadem. Srov. Polišenský, Kniha o bolestí, s. 72; Hrubý, Akta II, s. 524; Tieftrunk, Skála 5, s. 153.
- 33) Hrubý, Akta I, s. 123 a 134.
- 34) Tamtéž, s. 135.
- 35) Tamtéž, s. 125.
- 36) Markraběcí sbory se zmocnily Příbora, Hranic a podnikly také útok na Olomouc, jehož předměstí zapálily. Srov. Tieftrunk, Skála 5, s. 152; Schulz, c. d., s. 118; Gindely, c. d., s. 208 an.; Hrubý, Velen, s. 115.
- 37) Tieftrunk, Skála 5, s. 153 an.
- 38) Indra, B.: Odboj města Hranic 1620—1627 a jeho potrestání. Čas. vlast. mus. spolku v Olomouci, 55, 1940; Dostál, F.: Valašská povstání za třicetileté války. Praha 1956; Fialová, V.: Jan Adam z Víckova, moravský emigrant a vůdce Valachů 1620—1628. Brno 1935.
- 39) Tyto posádky se postupně vzdaly na začátku roku 1622. Srov. Tieftrunk, Skála 5, s. 195 an.; Schulz, c. d., s. 126.
- 40) Polišenský, Kniha o bolestí, s. 72 an.
- 41) O příslušných opatřeních, která provedla císařská strana na Moravě: Hrubý, Velen, s. 119.
- 42) Tamtéž, s. 118.
- 43) Tamtéž, s. 118 an.; Tieftrunk, Skála 5, s. 153.
- 44) Rada autorů, mezi nimi i F. Hrubý, Velen, s. 115 a 119, se domnívala, že velitelem španělského pomocného sboru byl don Hieronimo (Jeroným) Caraffa, markýz (Marchese) de Montenegro. Nejspíš odtud přešlo chybné určení velitele do mnoha prací, které se o válečných událostech roku 1621 zmiňují. — Srov. např. Polišenský, J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. stol., s. 153; Kavka, F.: Bílá hora a české dějiny. Praha 1962, s. 230. Na toto věcné nedopatření velmi správně poukázal J. Janáček, Valdštejn, s. 550, pozn. 41. Skutečným velitelem španělského sboru na Moravě byl v roce 1621 „General — Veldmarschal“ Tomasso Caraccioli. Svou domněnku opírám o citaci pasáže z Hrubého edice, Akta I, s. 335, pozn. 1, kde editor uvedl vše na pravou míru.
- 45) Hrubý, Akta I, s. 140.

K dějinám tiskařských firem „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“

(1909—1950)

Michal Mocek

Předkládaná práce je příspěvkem k dějinám jedné tiskárny a dvou tiskařských firem, které ji vlastnily. Firmy „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“ se, každá ve své době, výrazně podílely na formování tradice novodobé české krásné knihy a přispívaly ke zvýšení typografické úrovně českých knih vůbec. Za více než 40 let vytvořili zakladatelé a majitelé těchto firem Karel Kryl starší, Ferdinand Scotti a Karel Kryl mladší úctyhodné tiskařské dílo, reprezentované asi tisíci knižními tituly. Téměř 70 procent z nich je zapsáno v Sákově — Bublově soupisu československých bibliofilů.¹⁾

V první části této práce se soustřeďuji na dva problémy, které už rozebírala dosavadní literatura,²⁾ totiž na složení zákaznictva a na vývoj knižní produkce, který chápu jako odraz vývoje poptávky i jako obraz vývoje obou firem. S pomocí statistické analýzy jsem se tu pokusil postihnout a časově vymezit změny v jejich postavení i zaměření. Ke konci práce ustupuje tato problematika poněkud do pozadí, větší pozornost věnuji dosud neznámým faktům o existenci a zániku firmy „Karel Kryl“. Vývoj této firmy už nelze nazírat jen prizmatem trhu, jak to činím u jejího předchůdce. Daleko více jej ovlivňovaly dobové politické společenské změny.

Při zpracování první části svého příspěvku jsem se opřel především o tradičně používané zdroje informací, jimiž jsou soupisy tisků obou firem.³⁾ Ve druhé části jsem vedle statistického vyhodnocení produkce tiskárny využil i údajů zlomkovitě dochovaných písemností z pozůstalosti Karla Kryla mladšího.⁴⁾

Tiskárna, kterou Karel Kryl starší a Ferdinand Scotti zakoupili v červnu 1909,⁵⁾ patřila k těm, které tehdejší znalci „černého“ řemesla souhrnně a (právem) pohrdlivě označovali jako „venkovské“. Prívlastek to nebyl pouze lokalizační — charakterizoval i stav materiálního vybavení takových provozoven a rozsah jejich produkce. Tou byla kryta především spotřeba různých tiskopisů a jiných spotřebních tiskovin (plakátů, oznámení apod.) u jednotlivců, spolků, místních podniků a úřadů. Významnou složkou produkce „venkovských“ tiskáren býval také tisk lokálních novin a časopisů, knihy a brožury se v nich tiskly zřídka a převážně jen pro místní knihkupce a různé jiné malé vydavatele.⁶⁾

„Venkovské“ tiskárny začaly masově vznikat po polovině 19. století. Tento proces, probíhající souběžně s procesem technické modernizace a rozšiřování kapitálově silných tiskařských podniků ve velkoměstech, byl podnícen rostoucí, a diferencující se poptávkou po tiskovinách všeho druhu. K r. 1911 lze již téměř v každém českém a moravském městě najít aspoň jednu tiskárnu, nezřídka ale i dvě a více.⁷⁾

Rubem kvantitativního rozmachu tiskařství byl úpadek jeho uměleckých kvalit, vrcholící na přelomu století. Tento vývoj souvisel s celkovou krizí tehdejšího evropského umění, působily však na něj i vlivy další — nízká technická úroveň většiny tiskáren, stav odborné přípravy tiskařů a konečně i nedostatečná vyspělost zákazníků.

Obrození tiskařského umění začínalo u nás stejně jako ve světě díky úsilí několika málo typografů, umělců a vydavatelů. Jejich spojené úsilí se mohlo nejvýrazněji projevit u té části polygrafické produkce, kterou nebylo možno „spotřebovat“ jedním pohledem či několika škrty pera — u knihy.

Pojetí knihy jako uměleckého výtvoru, u kterého je působení obsahu umocněno vhodně voleným „hmotným“ ztvárněním a přiměřeným uměleckým doprovodem, se u nás začalo poprvé a nesměle prosazovat v době nejhlubšího úpadku typografie. V Čechách to bylo především dílem tiskařů, vydavatelů a umělců pražských. Jiná byla situace na Moravě, kde možnosti tvořiti typograficky hodnotná díla využily především tiskárny „venkovské“.⁸⁾ Poptávka po takových tiscích však aspoň zpočátku vycházela i na Moravě z jednoho okruhu, podobně jako v Praze.

R. 1903 se ve Staré Říši, ležící východně od Telče, usadila nevelká skupina nonkonformní katolické inteligence, jejímž tvůrcem i vůdčím duchem byl Josef Florian (1873–1941). Většinu jejich díla v této práci pomínu, zdůrazním jen jeden aspekt jejich tvorby — vydávání knih. Staroříšští byli spolu s literární skupinou při pražské Moderní revui zakladateli tradice novodobé české krásné knihy.⁹⁾ Výsledky jejich knižní produkce i tiskařského umu dokumentují svazky edice Studium a Dobré dílo i řady sborníků Nova et vetera, Kurs a Archy.¹⁰⁾

„Staroříšští udělali . . . Kryla a Scottiho . . .“, soudil Arne Sábka.¹¹⁾ Podobně hovoří i čísla zvláště z doby předválečné: z 55 knih, vytištěných u Kryla a Scottiho v této době jich 70 procent neslo označení staroříšských edic.¹²⁾ Také konstatovává, že tisk knih zahájila firma d'Aurevillyho Historií beze jména, podtrhuje význam Staroříšských pro novojičínské tiskaře. A přece to asi není celá skutečnost vzájemných vztahů, jak naznačují čísla následující: z 26 svazků Studia z let 1910–1912 vytiskli Kryl a Scotti osm, z 24 titulů Dobrého díla vydaných do r. 1915, jich vytiskli dvanáct a k tomu i všechny svazky sborníků Nova et vetera, které vyšly do srpna 1915.¹³⁾

V počátcích existence společné firmy měly velký význam lokální kontakty. Díky nim se tiskárna dostávalo nejen zakázek na tiskopisy, na plakáty či na Úřední list (r. 1913). Kupříkladu novojičínský advokát František Dostál, známější pod pseudonymem Otakar Bystřina, zprostředkoval Krylovi a Scottimu zadání tisku dvou předválečných premií Moravského kola spisovatelů v Brně.¹⁴⁾

Brzy po skončení 1. světové války, která na tři a půl roku přerušila provoz tiskárny, došlo k závažné změně — firma přestala být „tiskárnou jednoho vydavatele“. Přelomovým byl v tomto ohledu rok 1920, kdy byly u Kryla a Scottiho vytištěny první knihy pro velké pražské nakladatele. Rostoucí poptávka umožnila prudký vzestup produkce knih. Už v prvním poválečném roce překročila tiskárna úroveň výroby, dosaženou r. 1913. V roce 1926 vzniklo již v prostorách nové budovy tiskárny více knih než za všechna předválečná léta dohromady. Vzestup trval až do r. 1929 a ještě do r. 1931 se výroba pravděpodobně pohybovala na úrovni roku 1926. Potom nastal prudký pokles produkce, vrcholící r. 1933.¹⁵⁾

Počátek poválečného rozkvětu tiskárny byl tedy ještě spojen se zakázkami Josefa Floriana a zčásti i s objednávkami Jakuba Demla (několik jeho knih vzniklo u Kryla a Scottiho už před válkou, sám Deml vyšel z okruhu Staroříšských). Práce pro Floriana i pro Demla skončila ironií osudu stejně, spory o nesplácené dluhy. Josef Florian musel na podzim 1922 přijmout podmínky „staroříšského vyrovnání“, což pro něj znamenalo ztrátu poloviny skladu knih Dobrého díla. Vy-máháním dlužných splátek skončila r. 1932 i práce pro Demla, spory s ním se táhly až do počátku čtyřicátých let.¹⁶⁾

Z nových jmen, která se kolem roku 1920 objevují mezi zákazníky firmy, si zaslouží zmínku především Ludvík Bradáč, Ladislav Kuncíř, Karel Janský a Otakar Štorch-Marien. Jméno knihaře a bibliofilského vydavatele L. Bradáče se mezi

Zaměstnanci tiskárny Kryla a Scottiho před provozovnou poč. 30. let.
uprostřed vlevo Karel Kryl, vpravo Ferd. Scotti,
dole strojovna tiskárny

stálými zákazníky Kryla a Scottiho objevovalo nejčastěji v letech 1920–1922, poslední Bradáčovu knihu vytiskla novojičínská tiskárna roku 1927, kdy jeho vydavatelská aktivita končí pro finanční problémy. Další pražský vydavatel, Ladislav Kuncíř, zadával firmě „Kryl a Scotti“ objednávky od r. 1920 po celá dvacátá léta. Stejně pravidelným zákazníkem byl i Karel Janský, který vydával pod jménem své manželky Erny bibliofilskou edici Hyperion. Svazky Hyperionu, vytištěné v Novém Jičíně, vyšly poprvé roku 1922. V témže roce přišly první zakázky aventinského nakladatele Otakara Štorcha-Mariena. V letech 1922–1926 vytiskli Kryl a Scotti polovinu titulů hlavní řady Aventina, z jejich rukou vyšly také textové části aventinských monografií o našich moderních malířích, Josefu Čapkovi, Janu Zrzavém, Rudolfo Kremlíčkoví a jiných. Po r. 1926 sice význam novojičínské tiskárny mezi ostatními tiskárni Aventina klesl, avšak téměř až do krachu nakladatelství přicházely od Štorcha-Mariena pravidelné zakázky minimálně na tři tisky ročně.¹⁷⁾

Pro 2. polovinu dvacátých let byl charakteristický značný vzestup podílu tisků malých vydavatelů v celkové struktuře knižní produkce novojičínské tiskárny. Mezi stálými zákazníky se opět začali častěji objevovat moravští editoři, mnohdy orientovaní bibliofilsky. Vedle Jakuba Demla a Bohuslava Reynka se častěji tisklo pro Bedřicha Beneše-Buchlovana,¹⁸⁾ v r. 1925 přišly první objednávky od Arne Sáňky z Brna a od Žofie Harbichové z Nové Říše. V roce 1926 se u Kryla a Scottiho začalo tisknout pro Josefa Hladkého z Hranic, vydavatele edice Amfora, rok nato pro přerovského Bohuslava Durycha (edice Delfín) a pro Antonína Lukavského z České Třebové. V roce 1928 založil Jan V. Pojer edici Atlantis, většinu titulů vydaných do r. 1944 nechal tisknout u Kryla a Scottiho, respektive u Kryla. Počet zakázek od jednotlivých moravských editorů nepřesahoval hranici pěti knih ročně a obvykle se pro ně v Novém Jičíně tiskly jeden až tři tituly ročně. Průměrný počet zakázek pražských nakladatelů byl i v tomto období větší (zpravidla tři až pět objednávek za rok). Přitom také ve skladbě pražských zakázek vzrostl podíl objednávek editorů orientovaných na vydávání bibliofilii. Vedle Hyperionu je v této souvislosti třeba zmínit bibliofilskou edici Fromkova Odeonu (od r. 1926), edici Špalíček Karla Reichla (od r. 1927) a edici Vigilie, kterou vydával Štěpán Jež. Bibliofilie se v Novém Jičíně tiskly také pro Václava Petra a Jaromíra Rašína. K nakladatelům jako byli L. Kuncíř a O. Štorch-Marien, zaměřeným spíše na kvalitně udělanou běžnou knihu, přibýli ve druhé polovině dvacátých let jen Frant. Topič a vydavatelství Družstevní práce. Tisk pro ně však nebyl příliš častý.¹⁹⁾

Zvláštní kapitolou v dějinách firmy „Kryl a Scotti“, ukončenou až v letech třicátých je tisk slovenských knih, určených převážně dětem a mládeži. S ohledem na stav produkce knih na Slovensku, zvláště v první polovině dvacátých let, lze říci, že i tyto novojičínské tisky byly záslužné, třebaže měly jen nejzákladnější úpravu a jednoduchou nebo vůbec žádnou výzdobu. Vedle nich však Kryl a Scotti vytiskli řadu knih, patřících mezi první slovenské bibliofilie.²⁰⁾ Slovenské knihy se v Novém Jičíně tiskly od r. 1921, nejdříve pro edici Holubica, kterou v Trenčianské Teplé vydávali čeští učitelé a umělci, sdružení v Klubu přátel umění (J. Pospíšil, F. Duša, J. Kubíček). Nejvíce slovenských knih se však vytisklo pro Učitelstevní nakladatelství Oldřicha Trávníčka v Žilině. Od konce dvacátých let se už i pro Slovensko tiskly v Novém Jičíně převážně bibliofilie.²¹⁾

Velká hospodářská krize zpětrhala téměř všechny svazky novojičínských tiskařů s většími nakladateli. Po roce 1932 nebyli už mezi jejich zákazníky zjištěni Jakub Deml, Jan Fromek, Karel Reichl, Štěpán Jež a řada dalších. V roce 1933 se pravděpodobně vůbec netisklo pro Slovensko, v dalším roce jsem zjistil jen dva slovenské tisky. Vedle edice Atlantis (stabilně tři až čtyři objednávky ročně) byla tiskárna v letech vrcholící krize odkázána jen na příležitostné zakázky drobných moravských vydavatelů a na lokální edice. V 1. polovině třicátých let se častěji

než jednou tisklo pro místeckou edici Bezkyd a pro opavské Pásmo, pro bibliofilie ostravské a uherskohradištské, pro knihkupce Čeňka Berana z Olomouce a pro uherskohradištského knihkupce Antonína Kiesswettera, pro básníka Eugena Stoklase, žijícího v Litovli a pro překladatele Františka Čuberku z Pozořic u Brna; několik tisků si objednal také Josef Hladký. Od r. 1933 začali moravští bibliofilové tisknout v jejich tiskárně svůj časopis Bibliofil.²²⁾

Majitelé firmy vynaložili mnoho úsilí, aby udrželi svůj podnik při existenci – mimo jiné v době vrcholící krize investovali do nákupu původního českého krásného písma, vytvořeného rytcem Oldřichem Menhartem. První česká kniha tištěná tímto písmem vznikla právě u nich – byla to Duše Brna od Arne Nováka, vydaná r. 1932 a hodnocená mnoha bibliofily (především moravskými) jako nejkrásnější česká kniha roku.²³⁾ Přesto musel Karel Kryl starší o rok později konstatovat: „... tak klesl náš jakž takž prosperující závod na podnik neschopný placení.“ Dluhy, které v té době dosáhly výše 232 000 Kč, byly na firmě vymáhány exekučně.²⁴⁾ Navíc se těžce zadlužil také jeden ze společníků firmy, Ferdinand Scotti. Dluhy, zaknihované na jeho ideální polovině tiskárny dosáhly r. 1933 výše 83 000 Kč. Vedle soudního vymáhání Scottiho dluhů se přistoupilo i k zabavení služebních požitků, které měly jít na splácení daní.²⁵⁾

28. června 1935 napsal Karel Kryl starší Ferdinandu Scottimu tyto řádky: „V důsledku dané výpovědi Okresní záložny v N. Jičíně vidím se nuceným i já dát Vám výpověď ze společného poměru za účelem zrušení firmy...“²⁶⁾ Jen hypoteticky lze uvažovat i o jiných než jen ekonomických příčinách, vedoucích k rozpadu proslavené společné firmy. Prameny k problému příčin jejího zániku takřka neexistují; začlenění těch nemnoha údajů, které se jeví v této souvislosti jako použitelné, není příliš spolehlivé. Dovolím si proto jen uvést fakta a citovat. Nejdříve z dopisu Karla Kryla mladšího z r. 1929: „Potkal jsem dnes pana Scottiho a byl jsem jím vyzván, ... abych Ti hned dopsal, že s příjezdem nemusíš nijak pospíchat... Jenda (Scotti) – pozn. MM) dostal výpověď vlastnoručně psanou p. Scottim... Zdá se mně ale, že to je jenom sehrané kvůli spolku, aby dostal podporu a spíš nějaké místo...“²⁷⁾ Za zajímavé považují důsledky změn v roce 1932. Tehdy byly za společníky firmy přijaty a do funkcí prokuristek jmenovány manželky obou tiskařů. Firemní písemnosti měly být nadále podepisovány jenom oběma tiskaři společně nebo jedním z nich a manželkou druhého.²⁸⁾ Svou roli při zániku firmy sehrála asi i skutečnost, že r. 1935 se Scottiho syn Vladislav, ocitl před trestním soudem pro účast na loupežích.²⁹⁾

Dnem 20. května 1936, necelý rok po Krylově výpovědi, přestala společná firma právně existovat. Podle vzájemného ujednání převzal K. Kryl starší Scottiho ideální polovinu tiskárny a zavázal se splatit osobní dluhy bývalého společníka ve výši 39 600 Kč i dluhy a závazky váznoucí na převzatém majetku. „Naproti tomu se Ferdinand Scotti vzdává veškerých práv a nároků, vyplývajících z jeho společenství ve firmě, zejména pokud se týče knihtiskařské koncese, pohledávek, hotovostí atd... F. Scotti se vzdává práva soudního dovolání z jakéhokoliv titulu... jakož i práva jakkoliv odporovati tomuto ujednání.“ Součástí změn bylo i zrušení funkcí prokuristek.³⁰⁾

V té době už krize ustupovala. Mezi lety 1935 a 1938 dosáhla tiskárna v počtu vytištěných knih úrovně 1. poloviny dvacátých let. Roku 1937 bylo vydáno nejméně 45 knih, tištěných u firmy Karel Kryl, za necelých devět měsíců roku 1938 to bylo aspoň 37 knih. Objevilo se několik nových zákazníků a Kryl opět tiskl více pro zavedené vydavatele, objednávací pravidelně několik titulů ročně – k A. Pojerovi přibýl r. 1935 O. F. Babler s edicí Hlasy a r. 1937 pražský nakladatel Vilém Šmidt. Počínaje rokem 1937 dostávala Krylova tiskárna po dalších deset let téměř každoročně jednu zakázku i od jiného pražského nakladatele, V. Poura. Obnovily se

i některé starší kontakty. O. Štorch-Marien, který se pokoušel obnovit ediční činnost, si v letech 1936–1937 objednal u Kryla dva svazky edice Theatralia, pro Janského Hyperion se roku 1937 opět tiskl Máchův Máj, téhož roku přišla poslední objednávka od Štěpána Ježe a nepřímo i od Jakuba Demla.³¹⁾

Byla to poslední léta, v nichž ještě šlo věřit ve všepřemáhající sílu osobní podnikavosti a iniciativy. Mnichovský rok a léta následující přinesly krizi a úpadek tradičních jistot a hodnot. Drobný podnikatel, soukromý rolník či živnostník se stěží mohl bránit politickým otřesům a rostoucí síle byrokratických manipulací. Státní správa záhy získala možnost rozhodovat o jejich bytí a nebytí. Přitom rostoucí moc kancelářských per zpočátku vytvářela iluzi východiska z tíživé situace. Ve znamení sílící moci a zvůle státu je i posledních 12 let existence Krylovy firmy.

V říjnu 1938 byla Krylova tiskárna v okupovaném Novém Jičíně z příkazu německých úřadů uzavřena.³²⁾ K. Kryl starší odešel s oběma syny do Hodslavic, na území okleštěné Česko-Slovenské republiky. Odsud začal hledat pro svůj podnik nové působiště. Možností se zřejmě nabízel více, například Svatopluk Klír, starý zákazník firmy, jej upozorňoval na možnost koupě Augustovy tiskárny v Litomyšli – byla k mání za půl milionu tehdejších korun. Kryl se nakonec rozhodl přemístit tiskárnu do Kroměříže; stalo se tak zřejmě pod vlivem tehdejšího předního moravského bibliofila ing. Švehly. Odpor místních tiskařů proti novému konkurentovi se podařilo překonat díky řadě přímluv a intervencí u zemských úřadů v Brně. Od poloviny února 1939 byla tiskárna znovu uváděna do provozu.³³⁾

Obnovení provozu tiskárny byly zřejmě to poslední, co mohl Karel Kryl starší pro svůj podnik vykonat. Věk a nemoci jej stále více vzdalovaly od tiskařské práce i od řízení firmy, běžné provozní záležitosti tak stále více přecházely do rukou jeho synů Josefa a Karla. Nakonec jej záchvat mrtvice (r. 1941) změnil v pouhého pozorovatele, který mohl k trvání svého díla napomáhat už jen radami a napomínáním ze vzdáleného Nového Jičína.³⁴⁾

A právě tehdy vyvrcholily rozpory mezi jeho syny. Kdoví, kolik tu bylo srouzencecké nesnášenlivosti a jakou roli hrály rozpory mezi Karlem Krylem mladším a rodinou Josefova tchána ing. Švehly, kdoví, nakolik se případně lišily názory obou bratrů na zaměření rodinného podniku. To poslední by bylo možno vyvozovat z jednoho Josefova dopisu otci a matce: „Zde nejlépe vidím, co jde na odbyt a na čem se nejlépe a nejvíce vydělává... Nejdříve zaplacená bibliofilie nikdy nemůže přinést to, co přinese normální běžná kniha. Ta sláva je příliš draze zaplacená a z toho se mají nejlépe nakladatelé. Snažím se dělat lépe vypravené knihy, ale ne bibliofilie... Děláme (sázíme) knihy na strojích, tiskneme tisícové náklady, přitom stroje celé dny hrčí, to je aspoň radostná práce. Zvykl jsem si na to a ne vím, jak bych si již zvykl na takovou piplačku.“³⁵⁾ Otcovy domluvy a prosby nepomáhaly. Koncem září 1941 odjel Josef i se svou ženou do Mladé Boleslavi.³⁶⁾

„Obavu o tiskárnu mít vůbec nemusíte, protože pan Karel ji určitě udržel v provozu,“ ujistoval roku 1942 Kryla staršího sazeč Václav Mrázek.³⁷⁾ První válečná léta ještě dovolovala chovat naději, že velikost produkce tiskárny zůstane aspoň na úrovni let 1935–1938. Jen 16 zjištěných titulů z Krylovy tiskárny má sice v roce 1939, to je však pochopitelné vzhledem ke stěhování podniku. V letech 1940 a 1941 vytiskla tiskárna nejméně 40 a 35 knižních titulů. Už ve třetím válečném roce ji však postihl prudký pokles poptávky – jen 12 knižních titulů, které zde byly vytištěny, nese v roce 1942. Inter arma silent musae. Dvojnásob to platilo v době heydrichiády a totální mobilizace. Byly povolovány a na odbyt šly spíše knihy praktické, méně už knihy bibliofilské.

Ještě hůře bylo o rok později. Dále poklesl už tak malý počet objednávek knih,³⁸⁾ v září 1943 se začalo mluvit i o „... zrušení resp. zastavení tiskárny.“³⁹⁾

Toho se už Karel starší naštěstí nedočkal, počátkem července 1943 zemřel. Bylo mu tehdy 65 let.⁴⁰⁾ Synu Karlovi, který se po jeho smrti stal se souhlasem ostatních dědiců majitelem tiskárny, se hrozbu uzavření podařilo odstranit. Ještě jednou pomohli přátelé a známí – J. Vyskočil svými kontakty u gremia tiskařů a na ministerstvu osvěty, R. Pittermann intervencemi u Národní matice v Olomouci a u Kulturní rady v Praze.⁴¹⁾

Tisk nevelkého počtu knih, obvykle pěkně provedených nebibliofilů, rostoucí výroba užitkových tiskovin pro řadu podniků a institucí v Kroměříži a okolí, ale také obavy z válečného nasazení, razie gestapa a zatýkání mezi zaměstnanci, to spolu s péčí o rodinu, založenou v roce 1943, vyplňovalo život mladého majitele firmy v posledních dvou válečných letech.⁴²⁾

Válečná léta byla ještě horší než doba hospodářské krize. Postavení Krylova podniku bylo, podobně jako o deset let dříve, o to těžší, že jejího majitele nemohlo uspokojit pouhé udržení tiskárny v provozu. Mnoho úsilí musel vložit i do obrany proti hrozbě zprovinčnění a zapomenutí. K. Kryl ml. se tomu zřejmě pokoušel čelit častějšími vydáváním soukromých tisků a tím, že svým jménem vydával soukromé tisky pro jednotlivce i skupiny milovníků bibliofilie. V této době se u něj zřejmě rodila idea vytvoření vlastního nakladatelství a vydávání knih ve vlastní edici.⁴³⁾

První svazek Krylovy edice Varietas vyšel v r. 1945, byla jím kniha Ludvíka Páleníčka Za pochodní krásy. Trvalo však ještě dva roky, než kroměřížský ONV udělil Krylovi nakladatelskou koncesi. V edici Varietas vyšlo do r. 1948 jedenáct svazků prózy i poezie. Najdeme mezi nimi Rotreklovy Pergameny, Řezníčkovy Glossy z lahve a později jeho Ztlumený hlas, Milostné písně ruských lyríků o lásce i hoří, Kleinův Anglický romantismus, dílo J. Spáčila, jehož název-výrok „Všechna moc ve státě pochází z lidu“ potvrdil a zároveň popřel už ten rok, v němž kniha vyšla, rok 1948.⁴⁴⁾

Po ukončení války K. Kryl ml. zřejmě vážně uvažoval o návratu do rodného města. Na jeho žádost mu Okresní národní výbor v Novém Jičíně svěřil národní správu konfiskované tiskárny R. Heimanna. Kryl však z neznámých důvodů správu konfiskátu nepřevzal.⁴⁵⁾ Jeho rozhodování mezi okamžitým návratem domů a dalším pobytem v Kroměříži snad ovlivnila obava z příliš dlouhého přerušení provozu tiskárny a následných hospodářských ztrát, snad byl pod tlakem finančních závazků, nahromaděných za války. Varováním mu mohl být zejména soupis válečných škod, který sestavil v září 1945 – jen ztráty v době uzavření tiskárny po Mnichovu dosáhly podle jeho odhadu výše 160 tisíc korun, dalších 138 tisíc korun měly pohltnout náklady na stěhování tiskárny do Kroměříže a na úhradu ztrát s tím spojených.⁴⁶⁾ Rezignace na okamžitý návrat domů mu naopak dávala šanci využít poválečné konjunktury v místě, kde se již zabydlil a kde získal kontakty.

Peněžní obrát jeho firmy po ukončení války značně stoupl – r. 1946 činil 754,6 tis. korun, r. 1947 708,6 tis. korun a r. 1948 dokonce 981,1 tis. korun.⁴⁷⁾ Ve srovnání s tím nejsou údaje o počtu knižních titulů, tištěných v poválečných letech, nijak oslnivé.⁴⁸⁾ Pokud se mně podařilo zjistit, vyšlo r. 1945 osm knižních titulů tištěných u Kryla, o rok později jich bylo osmnáct, v roce 1947 rovněž osmnáct a v roce 1948 dvanáct. Za poslední dvě léta existence tiskárny vzniklo snad jen šest tisků, tři a tři každý rok. Ze 62 zjištěných poválečných knižních tisků vydal téměř třetinu sám Kryl, buď v edici Varietas nebo jako soukromé tisky. Ze starých zákazníků se v té době ještě naposledy ozvali V. Pour, V. Šmidt, a O. F. Babler.⁴⁹⁾ Častěji se ozývali nepočtení zákazníci, které Kryl ml. získal za války. Zdeněk Rezníček obnovil vydávání své edice Magnificat, pro kterou K. Kryl ml. vytiskl v l. 1945–1947 dalších pět titulů. Družstvo Moravského kola spisovatelů, jehož objednávky zachraňovaly Krylovu tiskárnu v nejhorších válečných letech, si

r. 1947 objednalo tři knižní tituly. V témže roce vytiskl Kryl ml. i dvě knihy pro Evropský literární klub, stejnou zakázku pro něj realizoval už r. 1941. R. 1946, po 9 letech, se mezi Krylovými zákazníky znovu objevilo nakladatelství Akord, objednalo si však jen tisk jedné knihy. Místní skupiny a kluby bibliofilů byly ve 30. letech u Kryla a Scottiho a pak u Kryla obvyklými zákazníky. Po válce se vytiskly jen dvě bibliofilie pro bibliofilský klub ve Zlíně. Vlastně jediným stálým zákazníkem firmy, získaným po válce, byl Jan Jellínek z Frenštátu, Kryl ml. tiskl osm z deseti svazků jeho edice Stolístek. Kryl tiskl i pro jiné zákazníky z Frenštátu, a to už za války – pro bratry Strnadely, pro frenštátské městské muzeum a pro místní osvětovou radu, později i pro manžely Parmovy. Z jejich nečetných zakázek stojí za zmínku tisky dvou básní Jaroslava Seiferta s výtvarným doprovodem Antonína Strnadela – Frenštátská koleda a Na frenštátském hřbitově, které vznikly spolu s Kunderovou vzpomínkou na Františka Halase a s Hrejsovým výběrem z Komenského Kšaftu na konci roku 1949 a počátkem roku 1950 a patří k posledním pracím Krylovy tiskárny. Šlo o drobné práce, největší z nich, Šestero odkazů z Kšaftu, má pouhých 14 stran. Jediná větší publikace z roku 1949, sedmdesátistránková Korespondence J. Konůpka s R. Hoffmeisterem, tištěná pro pražskou edici Okénko, byla starou zakázkou, jejíž dokončení v roce 1942 znemožnil nacistický zákaz. Roku 1949, mezi budovatelskými brigádami, se tiskly prakticky už jen „blankocetle“, jak tomu říkal Kryl ml.⁵⁰⁾ Podíl výroby tiskopisů, plakátů a jiných užitekových tiskovin na celkovém finančním obratu firmy byl asi i v ostatních poválečných letech vyšší než kdykoli dříve. Tiskárna jakoby se opět přibližovala k tomu, co jsme vymezili přívlastkem „venkovský“ – vinna však byla ne úroveň tiskařů, ale úroveň doby.

Konec Krylovy tiskárny začal necelé tři týdny po převzetí moci Komunistickou stranou Československa. 11. března 1948 vyhlásilo Kopeckého ministerstvo informací a osvěty nad všemi tiskárnami národní správu, tj. fakticky je vyvlastnilo. U Kryla se národním správcům moc nedařilo. První z nich, F. Zavadil, byl své funkce zbaven po necelých dvou měsících, druhý, J. Mazánek, byl měsíc po převzetí funkce zatčen. Koncem léta 1948 se začaly národní správy malých tiskáren opět rušit, 17. srpna vrátili podnik i Krylovi ml.⁵¹⁾ Ale jen stěží se tam mohl cítit skutečným pánem – aby mohl sázet a tisknout nové knihy, potřeboval úřední povolení. Od června 1948 do února 1949 však nedostal ani jedno.⁵²⁾ I knihy, na jejichž vytištění ještě stačil získat úřední souhlas, se musely znovu prověřit. V únoru 1949 dostal příkaz předložit je k revizi krajskému výboru KSČ, až do jeho schválení měla být příprava těchto knih k tisku zastavena.⁵³⁾ V dubnu 1949 byla Krylovi ml. odebrána nakladatelská živnost, sklad knih nakladatelství Varietas byl předán Družstvu knihkupců a nakladatelů k výlučnému prodeji (brzy z něj byl na příkaz ministerstva informací a osvěty vyřazován jeden titul za druhým).⁵⁴⁾ Skončilo vydávání knih, zanikly kontakty s likvidovanými nakladatelstvími, styky s mnohaletými spolupracovníky Oldřichem Menhartem, Bohdanem Lacinou, Václavem Maškem, A. M. Machourkem a dalšími se omezily na stále řidší vzájemné korespondování. Počet zaměstnanců tiskárny klesl za prvních pět měsíců roku 1949 z jedenácti na dva.⁵⁵⁾ „Že se starají i na jiné straně, aby mně zlikvidovali, je samozřejmé. Provádějí se různé podpisové akce, ale já zůstávám klidný.“⁵⁶⁾

V polovině roku 1949 bylo Krylovi ml. jasné, že „... znárodnění se asi stejně nevyhne.“ Snažil se zachránit aspoň tiskárnu. V květnu souhlasil se zahájením jednání o jejím odprodeji Vítkovickým železárnám. Na podzim jej J. Vyskočil informoval, že rektor Univerzity Palackého v Olomouci by chtěl mít při univerzitě i vlastní tiskárnu. Složitá jednání, v nichž se angažovali O. F. Babler, univ. prof. dr. Králík, prof. Křupka o dr. Gec, však skončila neúspěšně. Nová rektorka UP dr. Jiřina Popelová se totiž stala předsedkyní vedení krajského nakladatelství, váza-

ného na polygrafický blok okolo Hanácké tiskárny. Služeb tohoto tiskařského podniku hodlala využívat i pro univerzitu. Asi poslední nadějí na záchranu tiskárny vzbudil knihomil a blízký známý Krylovy rodiny JUDr. Kamil Ressler - v únoru 1950 napsal K. Krylovi ml., aby svou tiskárnu a své umění nabídl k dispozici Spolku českých bibliofilů. Spolek však Krylovi nabídku odmítl s tím, že jeho zakázky by tiskárně neposkytovaly existenční jistotu.⁵⁷⁾

Výměrem ONV v Kroměříži ze 7. dubna 1950 byla Krylovi ml. odebrána koncese na nakladatelskou a knihtiskařskou živnost. Rozhodnutí bylo právně závadné – nakladatelská koncese byla Krylovi ml. odebrána už o rok dříve, knihtiskařskou koncesi, udělenou zemským úřadem v Brně, mu ONV neměl právo odebrat. Přesto se ihned přikročilo k činu. Pod vedením likvidačního správce Josefa Zimáka, vedoucího kroměřížského závodu Moravskoslezských tiskáren, bylo od Kryla odvezeno písmo, papír a řezačka. Zbylé strojní zařízení bylo před očima majitele tiskárny prostě rozbito. Někomu muselo velmi záležet na zničení tiskárny – hospodářský plán kraje totiž v té době počítal s jejím dalším provozem.⁵⁸⁾

Reakcí na Krylovo odvolání proti nelegálnímu jednání státních úřadů bylo arogantní osmiměsíční mlčení. Konečně 22. prosince 1950 mu KNV Gottwaldov sdělil, že „... úplná likvidace Vaší tiskárny...“ byla provedena proto, aby podnik mohl být „... jinak hospodářsky využit.“ Odvolání bylo zamítnuto.⁵⁹⁾

V bilanci za rok 1950 vykazala tiskárna ztrátu 340,7 tis. Kčs, polovinu této částky tvořily ztráty za rozbité stroje.⁶⁰⁾ Toto je jen jeden z nepřeberného množství podobných případů.

Po likvidaci rodinného podniku se K. Kryl ml. pokoušel najít místo v nějaké tiskárně mimo Kroměříž, psal i na Slovensko. V r. 1951 pracoval v Narpě, pak se stal zaměstnancem prádelny. K tiskařině se vrátil jen na krátkou dobu před odchodem do invalidního důchodu v roce 1960.⁶¹⁾

Pokud by se těmito tiskařskými firmami dále zabýval některý z historiků, mohl by doplnit údaje o jejich tiscích, mohl by psát o jejich pracovnících, o strojním zařízení apod., mohl by o nich hledat údaje ve fondech okresních a místních úřadů, v písemnostech soudů a spisovatelů, pro které obě firmy pracovaly. Mohl by také rozebírat širší historický kontext jejich existence.

Avšak tento přístup má své nepřekročitelné meze. Nelze jím postihnout příčiny proslulosti obou nevelkých podniků, nelze tak zachytit vývoj úrovně jejich práce, nelze odlišit jejich specifický příspěvek úrovni české knihy.

Poznámky

1) Údaje o celkovém počtu knih, vytištěných oběma firmami uvádím na základě vlastní kartotéky. Sestavil jsem ji s použitím soupisů tisků obou firem (viz pozn. 3) a doplňoval jsem ji o nezapsané tituly, zjištěné při návštěvách u archiváře a sběratele knih pana Lankočího a u zesnulé paní Marie Krylové, vdovy po Karlu Krylovi mladším. K doplnění kartotéky jsem použil i zmínky v písemné pozůstalosti Karla Kryla ml. a údajů „Knihy objednávek“ firmy Kryl a Scotti (1909–1923), uložené v Okresním vlastivědném muzeu Nový Jičín – pobočka Příbor (dále jen OVM NJ). Bibliofilie vzniklé u obou firem uvádí Sáňkuv-Bublův soupis krásných českých knih. Viz Sáňka, A. — Bublů, F.: České bibliofilské tisky. Díl 1–5. Brno—Praha 1923–1971.

2) Viz: Klír S.: Knihotiskaři Kryl a Scotti. In: Rozpravy Aventina, roč. II., č. 2. s. 18. Kunštátský C.: Čeští knihtiskaři novojičtí. Nový Jičín 1931. Kryl ml. K.: Čeští knihtiskaři novojičtí. In: Čtení o Novém Jičíně. Nový Jičín 1963, s. 66–68. Balášovi M. a M.: Z minulosti novojičinského tiskařství. In: Typografia, 1969, č. 9, s. 281–283. Baláš M.: Tiskař Ferdinand Scotti. In: Kulturní zpravodaj města Valašského Meziříčí 1972, č. 10, s. 21–22.

- Bařková E.: Bibliofilská produkce tiskárny Kryl a Scotti v Novém Jičíně. Díl I. – II. Olomouc 1974. Diplomová práce.
- Glivický J.: Josef Čapek a novojičtí tiskaři. In: Sborník Národního muzea, řada C, 1975, č. 2, s. 69–91.
- Neužil, F.: Několik vzpomínek na novojičtí tiskaře. In: Vlastivědné listy, 1981, č. 2, s. 23–25.
- 3) Kunštátský, C.: c. d., s. 23–43 (jen do května 1931). Bařková, E.: c. d., sv. II. (je to de facto jen výpis tisků firem „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“, uváděných u Kunštátského a v Sáňkově-Bublově soupisu). (Kryl ml., K.): Seznam vytištěných knih. Nedatovaný a nesignovaný soupis tisků obou firem, sestavený K. Krylem ml., v majetku rodiny Krylů.
- 4) Z činnosti obou firem se dochovalo i nevelké množství archiválií, které jsou dnes uloženy v OVM Nový Jičín – pobočka Příbor pod chybným označením Pozůstalost firmy Kryl a Scotti. Protože se vlastně jedná o osobní fond K. Kryla ml., v němž písemnosti jedné firmy tvoří pouze část, budu uvedený fond dále citovat pod zkratkou OFKK. Ve fondu se nachází 2 knihy a asi 0,4 bm dalších písemností (převážně korespondence), fond je časově vymezen lety 1905 a 1952. Je inventarizován a je k němu pořízen soupis. Kromě těchto písemností se ve fondech OVM Nový Jičín nacházejí ještě 3 knihy, vzniklé z činnosti firmy „Kryl a Scotti“, které však byly převzaty dříve než ostatní písemnosti a byly proto i zvlášť inventarizovány. Písemnosti byly v OVM Nový Jičín shromážděny péčí pana Františka Cahla.
- 5) Kunštátský, C.: c. d., s. 10.
- 6) Opírám se zde o podobnost údajů o produkci několika malých moravských tiskáren. Viz: Gusek, J.: Stručné dějiny tiskárny J. Guska, Kroměříž 1940. Šus-tek, Fr.: Tiskárna v Odrách. In: Vítkovsko 1959, č. 5, s. 15–16. Ulrich, J.: Johann Nepomuk Enders. In: Kuhländchen, roč. IV., s. 3–8. Kunštátský, C.: c. d., s. 10. OVM NJ, i. č. FO 5094 (Richtrova kronika).
- 7) Pro ilustraci uvádím přehled tiskáren na území dnešního okresu Nový Jičín k r. 1911: Nový Jičín měl tehdy dvě tiskárny (Hosch a Schleif, Kryl a Scotti), po jedné tiskárně měl Příbor (X. J. Richter, od r. 1903), Frenštát (M. Kubík), Bílovec (A. Kleppich) a Odry (A. Koch). Jediné Klimkovice, ležící v těsné blízkosti Ostravy a postrádající jakýkoli průmysl, tiskárnu neměly. Viz Ročenka českých knihtiskařů I., Praha 1911, s. 286–287. Při firmě Kryl a Scotti je ještě omylem uváděn R. Válka, který vlastnil tuto tiskárnu v l. 1900–1907. Tamtéž, s. 287.
- 8) Opírám se o rozbor I. dílu Sáňkova – Bublova soupisu. Viz Sáňka, A. – Bubla F.: c. d., díl I.
- 9) O díle Staroříšských zatím nejpodrobněji psal Andrej Stankovič. Viz Stankovič, A.: Okradli chudého. Příběh J. Floriana a jeho díla. Strojepis, 1983. K hodnocení díla Staroříšských provnovodob novodobé české krásné knize viz: Beneš Buchlovan B.: Podíl Moravy na bibliofilství. In: Bibliofil roč. VI., s. 2–3. Bohatcová M. a kol.: Česká kniha v proměnách staletí. Praha 1990. Krecar J.: Remeslo a umění v krásné knize. Praha 1927. Orličková H.: Staroříšské edice. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity (1971, s. –87). Sáňka A.: Staroříšské edice. In: Bibliofil, roč. II., s. 5. V práci M. Bohatcové a kolektivu je zdůrazněna role okruhu Moderní revue a zásluhy Z. Braunerové, K. Dyrnka, a V. Preissiga, o Staroříšských je jen stručná zmínka po rozsáhlém popisu vydavatelské aktivity Svazu českých bibliofilů. Bohatcová M. a kol.: c. d., s. 397–418, 427–428. J. Krecar podrobněji rozebírá vývoj krásné knihy v Praze, na Moravě zná rovněž jen Staroříšské, zatímco B. Beneš Buchlovan zahajuje vývoj krásné knihy na Moravě tisky Katolické moderny. Práce Sáňky a Orličkové zdůrazňují průkopnickou roli J. Floriana a jeho spolupracovníků. Krecar J.: c. d., s. 29. Beneš Buchlovan B.: c. d., s. 2–3. Orličková H.: c. d., s. 80. Sáňka A.: c. d., s. 5.
- 10) Bibliografie staroříšských tisků nejpodrobněji u H. Orličkové, c. d. s. 82–86.
- 11) Sáňka A. c. d., s. 5.
- 12) Kunštátský C.: c. d., s. 23–24. 10 procent předválečných tisků bylo u Kryla a Scottiho vytištěno pro Jakuba Demla, bývalého spolupracovníka Florianova, zbytek připadl na drobné moravské i české vydavatele. Tamtéž, s. 24–26.
- 13) Zpracováno na základě údajů C. Kunštátského a H. Orličkové. Kunštátský, C.: c. d., s. 23–26. Orličková H.: c. d., s. 82–84. Upozorňuji, že pokud uvádím pro určitá údobí nebo pro jednotlivé roky počet svazků, nejde přísně vzato o knihy, které tiskárna v uvedeném období či roce vytiskla, ale o knihy, které

- mají odpovídající vnočení, které byly v uvedeném období či roce vydány. Ztráta většiny účetních knih nedovoluje jiný přístup.
- 14) Kunštátský, c. d., s. 15. Viz též OVM NJ, i. č. O 284.
- 15) Bařková E.: c. d., s. 26–33. Pro léta 1931–1950 neexistuje kompletní soupis tisků firem „Kryl a Scotti“ a „K. Kryl“. Popis vývoje jejich tiskařské činnosti v tomto období je proto hypotézou, kterou opírám o údaje své kartotéky.
- 16) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 223/89/28–34. R. 1928 byla část Demlových dluhů u firmy zaplacená penězi, které daroval T. G. Masaryk. Tamtéž, i. č. 223/89/26. O poslední Demlově knize, vytištěné v Novém Jičíně (u K. Kryla) viz pozn. 31.
- 17) Kunštátský C.: c. d., s. 26–28, 30–34. (Kryl ml., K.): c. d., s. 5, 9–16. Prvým pražským nakladatelem, pro kterého Kryl a Scotti po válce tiskli, byl Emil Pacovský, kterému už r. 1914 tiskl spis „O poměru umění k náboženství a mravnosti.“ V letech 1919–1920 vytiskli pro jeho edici Veraikon 3 knihy. Kunštátský, C.: c. d., s. 26.
- 18) Před 1. světovou válkou založil B. Beneš Buchlovan se dvěma grafiky, J. Váchalem a J. Hodkem, edici Trojram. Dva ze tří titulů této edice (oba napsal B. Beneš Buchlovan) byly vytištěny u Kryla a Scottiho. Bohatcová M. a kol.: c. d., s. 431. Kunštátský C.: c. d., s. 15.
- 19) Kunštátský C.: c. d., s. 25–28, 34–39.
- 20) Pospíšil J.: Snahy o krásně upravenou knihu na Slovensku. In: Bibliofil, roč. X., s. 42–44, 82–85.
- 21) Tamtéž, s. 82–85. Kunštátský, C.: c. d., s. 29–30.
- 22) Viz pozn. 1 a 3. Bibliofil byl pak tištěn i firmou „K. Kryl“, a to až do úředního zastavení v r. 1942.
- 23) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 300/89/1. K hodnocení knihy viz anketu v Bibliofilu roč. X., s. 49–55.
- 24) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 223/89/26, i. č. 211/89/1–7.
- 25) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 212/89/1–26, i. č. 247/89/1–2.
- 26) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 202/89. Jde o koncept dopisu.
- 27) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 192/89/2.
- 28) Úřední oznamovatel, roč. XIV., č. 130 z 29. 10. 1932, s. 2, č. 20 550.
- 29) Státní oblastní archiv Opava, f. Krajský soud Nový Jičín, spis A III 95 – Firma Karel Kryl. V. Scotti, který měl taxikářskou živnost, používal svého vozu k přepravě zlodějů a k odvázení lupu. Při hodnocení příčin rozpadu firmy je také třeba brát v potaz vztahy synů obou společníků a vůbec perspektivu blížící se generace.
- 30) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 203/89/1–4, i. č. 250/89/1–3. Ujednání mezi K. Krylem st. a F. Scottim o převzetí tiskárny prvně jmenovaným ze 17. 5. 1936 je podepsáno jen K. Krylem st., přílohy k němu podepsali oba společníci. V Úředním oznamovateli je záznam o zániku společné firmy v čísle 72 ze 16. 6. 1936 pod č. 7453. F. Scotti pak působil jako typograf zřejmě ve Valašském Meziříčí (zde, v Krásné se narodil).
- 31) Sáňka A. – Bubla F.: c. d., sv. IV. Údaje o počtu knih z tiskárny K. Kryla, vydaných v l. 1937 a 1938, dle kartotéky. Pro J. Demla zajišťovala v této době vydávání knih Marie Rosa Junová, která u K. Kryla st. objednala tisk 5. vydání Demlovy Miriam.
- 32) K. Kryl ml. uváděl r. 1945, že podnik byl z rozkazu Němců uzavřen už 27. 9. 1938. Viz OVM NJ, f. OFKK, i. č. 263/89/1. Byl to zřejmě omyl, neboť r. 1947 uváděl též K. K. Kryl ml., že z Nového Jičína byl vyhnán v říjnu 1938, „... jelikož jsem byl u místních Němců na indexu.“ Tamtéž, i. č. 263/89/3.
- 33) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 292/89/1, i. č. 251/89/1–5, i. č. 263/89/1.
- 34) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 180/89/2, 175/89/3.
- 35) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 192/89/7. Citovaný dopis pochází z r. 1942. J. Kryl byl tehdy už zaměstnán jako sazeč v tiskárně Hejda a Zbroj v Mladé Boleslavi.
- 36) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 196/89, i. č. 192/89/2, 3.
- 37) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 301/89.
- 38) Za celý rok 1943 jsem zjistil jen 9 knižních titulů, vytištěných u K. Kryla. Celkový obrát firmy činil v tomto roce 274 tisíc K, tedy ještě o 105 tisíc K méně než ve zlém roce 1942. Roku 1944 zůstal celkový obrát přibližně na úrovni roku 1943 (293,5 tis. K). Viz OVM NJ, f. OFKK, i. č. 261/89/9–11, 17. Od poloviny roku 1941 do poloviny roku 1943 klesl počet zaměstnanců firmy ze 14 na 9, na této úrovni pak zůstal do konce války. (nejsou započtení K. Kryl ml. a jeho manželka). Viz OVM NJ, f. OFKK, i. č. 249/89.
- 39) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 252/89/1.

- 40) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 309/89/4
 41) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 252/89/1-3, i. č. 319/89/3-4.
 42) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 300/89/19, i. č. 263/89/4.
 43) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 319/89/6.
 44) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 254/89 Koncesní listina č. VI-8000/1947 z 10. 6. 1947. Soupis knih Varietas (kromě Řezníčkova Ztlumeného hlasu) v i. č. 256/89/2. K. Kryl ml. je jako vydavatel uveden mj. u Komenského Kšaftu z r. 1946 (2. svazek edice Kšaft) a u Menhartových Večerních hovorů knihomila Rubricia a starotiskaře Tympána (1. sv. edice Donatus, 1947).
 45) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 253/89/1-4.
 46) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 263/89/1. Celkově vyčísлил K. Kryl ml. válečné škody svého podniku částkou 581 240 K s tím, že ztráty ze zabavených dokladů o válečných škodách nelze zatím vyčíslit.
 47) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 269/89/22, 24, 27. Pro rok 1945 se příslušné daňové příznání nedochovalo.
 48) Nevylučují, že tento dojem by se mohl pozměnit po sestavení úplného soupisu tisků Krylovy tiskárny.
 49) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 318/88/19
 50) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 319/89/20.
 51) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 255/89/1-7. Řekl bych, že pro nové poměry byl typický případ Fr. Kytlicí. Kytlica se stal 30. 3. 1948 zaměstnancem znárodněné Krylovy tiskárny. Důvěrník zaměstnanců tiskárny hned oznámil Krajské odborové radě, že proti Kytlicovi má námitky pracovník OV odborového svazu tiskařských a knihařských zaměstnanců Fr. Ruský. Ten ve svém „hodnocení“ Kytlicí nešetřil invektivami: „nástroj reakčníků“, „redaktor různých plátek“, „... my u nás v Přerově jsme měli také takového v osobě p. Jadrníčka, s kterým jsme si to ovšem již vyřídili podle zásluhy. Je nyní na tobě (míněn odborový tajemník J. Kozák) a na soudruzích z Kroměříže, aby se postarali o to, aby osoba p. Františka Kytlicí se nemohla povalovati po tiskárnách.“ Verdikt KOR byl pak jednoznačný: „... zařídte, aby jmenovaný nemohl být zaměstnán v kterékoliv tiskárně v Kroměříži ... jeho zaměstnání v kterékoliv tiskárně jest nežádoucí...“ Viz OVM NJ, f. OFKK, i. č. 324/89/1-4.
 52) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 269/89. Pochybuji, že do zániku tiskárny ještě nějaké povolení obdržel.
 53) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 274/89/1.
 54) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 280/89/3, i. č. 256/89/1-11, i. č. 326/89/1-2.
 55) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 249/89.
 56) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 280/89/3.
 57) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 270/89, i. č. 319/89/21-22, i. č. 321/89, i. č. 280/89/17, i. č. 306/89/1-11.
 58) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 257/89/8, 10, 11. Rozsah strojního vybavení tiskárny uveden v i. č. 273/89/2.
 59) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 257/89/9.
 60) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 261/89/33.
 61) OVM NJ, f. OFKK, i. č. 183/89. V r. 1960 upravil katalog výstavy obrazů A. Strnadela, vytištěný v novojičínské tiskárně, která byla součástí Moravskoslezských tiskařských závodů.

Příloha č. 1: Majitelé firem „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“ – biografická hesla

Kryl, Karel starší (1878 Litovel – + 1943 Nový Jičín)

Původem z česko-německé rodiny, od 14 let se učil sazečem v tiskárně M. L. Jahody v Litovli, pak prošel tiskárnami v Jihlavě, v Místku, ve Frýdku a v Přívoze. V l. 1899–1902 vojenská služba. V l. 1904–1909 faktor v české tiskárně „Birgus a Riedl“ v Přívoze. Zde se seznámil s F. Scottim, s nímž r. 1909 koupil Vyháňkovu tiskárnu v Novém Jičíně a založil tiskařskou firmu „Kryl a Scotti“. V l. 1914–1918 v armádě. V l. 1919–1936 pracoval ve společné tiskárně a zastával řadu veřejných funkcí (mj. předsedy představenstva okresní záložny, 2. zástupce starosty Sokola, člen stipendijního výboru Akademického klubu Vahalík). R. 1936 odkoupil Scottiho část tiskárny a založil firmu „Karel Kryl“. Po vyhnání z Nového Jičína po mnichovské kapitulaci přemístil tiskárnu do Kroměříže, počátkem 40. let předal pro svůj věk a zdravotní problémy správu podniku synům. Zemřel r. 1943. Manželka Albína, synové Josef a Karel.

Scotti, Ferdinand (1882 Krásno – + ?)

Z rodiny počestných italských přistěhovalců. Tiskařem se vyučil u bratří Chrastrinů ve Valašském Meziříčí. Pak pracoval v Ružomberku a v Ostravě. R. 1908 žádal o udělení knihtiskařské koncese ve Valašském Meziříčí. S K. Krylem starším, kterého poznal snad r. 1907, založil tiskařskou firmu „Kryl a Scotti“, kterou vedl samostatně v l. 1914–1915. Pak mobilizován. Po propuštění z armády r. 1917 zaměstnán jako dělník v tiskárně Hosch a Schleif v Novém Jičíně. V l. 1919–1936 opět pracoval ve společné firmě. Po jejím zániku se přestěhoval do Jičiny a pracoval jako tiskařský dělník snad ve Valašském Meziříčí. Synové Jan a Vladislav.

Kryl, Karel mladší (1910 Nový Jičín – + 1971 Nový Jičín)

Po absolvování gymnázia se vyučil obsluze tiskařských strojů, v r. 1929 mj. zaměstnán v Průmyslové tiskárně. Ve 30. letech zaměstnanec firmy „Kryl a Scotti“, od r. 1936 zaměstnanec firmy „Karel Kryl“. Podílel se na převozu tiskárny do Kroměříže, zde ji počátkem 40. let řídil, nejdříve ve spolupráci s bratrem Josefem, od r. 1941 samostatně. Na základě dohody s ostatními dědici po K. Krylovi starším se r. 1943 stal majitelem tiskárny firmy „Karel Kryl“. V l. 1945–1948 vydával v Kroměříži edici Varietas. R. 1950 byla jeho tiskárna znárodněna a zničena. Po krátkodobém zaměstnání v Narpě pracoval v prádelně v Kroměříži a pak v Novém Jičíně, r. 1959 nebo 1960 krátce zaměstnán v tiskárně v Novém Jičíně. Od r. 1960 v invalidním důchodu, zemřel r. 1971. Před válkou skaut, člen Sokola, přívrženec (nebo člen?) národnědemokratické strany. Manželka Marie, synové Karel a Josef, dcera Marie.

Příloha: Statistika knižních tisků firem „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“

Rok	Vytištěno	Rok	Vytištěno
1909	5	1934	31
1910	5	1935	30
1911	8	1936	25
1912	14	1937	44
1913	12	1938	37
1914	14	1939	17
1915	4	1940	39
1919	23	1941	33
1920	36	1942	12
1921	32	1943	9
1922	40	1944	8
1923	30	1945	8
1924	38	1946	18
1925	54	1947	16
1926	49	1948	14
1927	53	1949	3
1928	60	1950	3
1929	73		
1930	53		
1931	51		
1932	29		
1933	27		

Poznámka: Jako samostatný titul jsou započítány i druhá a další vydání téže knihy. Statistika nepodchycuje časopisy a revue, tištěné u těchto firem.

Několik blahopřejných dopisů z Valašska k Masarykovým šedesátinám.

Ctibor Nečas

V předvečer první světové války vyvíjel T. G. Masaryk bohatou činnost pedagogickou, vědeckou a politickou. Pokračoval v přednáškách na Univerzitě Karlově a připravoval rozsáhlou monografii Rusko a Evropa, ve které hodnotil ruskou filozofii v duchu tradic slavjanofilství a F. M. Dostojevského. Byl redaktorem významné české kulturně politické revue Naše doba a hlavním spolupracovníkem politického a kulturního listu Čas. Stál v trvalé opozici vůči vídeňské vládě a kritizoval zvláště její agresivní zahraniční politiku na Balkáně. Vedl Českou stranu pokrokovou (Realistickou), za níž byl v letech 1907–1914 poslancem říšské rady.

Poslanecký mandát získal ve volbách r. 1907 a pak opět r. 1911 za 4. volební okres českých měst na Moravě, který býval stručně a ne zcela přesně označován jako Valašsko. Okres tvořila města, městyse a obce Bojkovice, Bystřice p. Host., Kopřivnice, Krásno n. Bečvou, Nový Jičín, Příbor, Rožnov p. Radh., Štamberk, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Vizovice, Vsetín, a Zlín.

Uprostřed pilné práce oslavil T. G. Masaryk r. 1910 své šedesáté narozeniny, které se staly příležitostí k určitému bilancování. Obdržel tehdy od institucí i od jednotlivců nepřehledné množství gratulací, z nichž vybíráme několik blahopřejných dopisů z jeho volebního okresu. Jde tu o neznámý pramenný materiál z bývalého Masarykova archivu (MA), který byl donedávna a bez jakéhokoliv oprávnění součástí Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ a v současné době se jedná o jeho zařazení do zřizovaného Ústavu T. G. Masaryka.

Vybrané dopisy jsou zajímavým dokladem blízkého a vděčného vztahu voličů ke svému poslanci a mnohé z jejich pasáží si uchovaly aktuálnost až do dnešních dnů.

a) Instituce

1. Česká beseda, Nový Jičín, 5. 3. 1910

Slovutný, vysoce ctěný pane profesore a poslanče náš!

Dosáhnuv 60. roku věku svého, stanul jste, slovutný pane, na své životní dráze u mezníku, od kterého otvírá se pohled na širé pole, zárodně Vaší usilovnou práci, ba již na bohatou, požehnanou žeň.

„Poznejte pravdu a pravda vysvobodí vás!“

Toť heslem života Vašeho! Hledat, poznávat, hlásat pravdu jest jediným obsahem Vaší vznešené činnosti, ať že ji rozvíjete v síních vysokého učení, ať na kolbišti parlamentu, ať v shromážděních lidu, ať v sni soudní.

Hrdostí naplňuje naše Valašsko, že muže takové povahy, takového významu, takových zásluh zváti může svým, jenž jest jedním z nejšlechtetnějších zrozců jeho.

V mohutný hlas, jímž rozezvučí se v den 7. března 1910 v den to Vašich 60. narozenin, kraje české, kdy v celém národě zavzní nespočetný ohlas úcty a lásky k osobě Vaší, míší se tolikéž radostný projev naší skrovné obce, ve spol-

ku České besedy novojičínské shromážděné, a z hloubí srdcí svých vysíláme přání, aby na dlouhá léta neztenčeným zachován zůstal.

Nový Jičín, dne 5. března 1910.

Za Českou besedu

B. Čiha, t. č. Jednatel

Dr. F. Derka, t. č. starosta

(Dopis, MA Kor-I-62-1910).

2. Kroužek českých studujících, Bystřice p. Host., 7. 3. 1910

Panu T. G. Masarykovi v Praze.

Přijměte od nás, v den Vašich šedesátin, úspěšný dík a projev sympatie s velkou a poctivou prací, kterou jste vykonal. Víme sice, že hlas náš zanikne v moři jiných, než přece dovolte, abychom Vám dnes stiskli obě ruce a přáli Vám a celému národu, ba celému lidstvu, aby Váš život a Vaše práce neměla konce.

Našemu ubohému valašskému kraji zůstaňte, prosíme, navždy dobrým otcem-poslancem, jakým jste mu byl.

Kroužek českých studujících v Bystřici p. Host.

Přikryl Bohuš

Vala Bedřich

V Bystřici p. Host. 7. března 1910

(Dopis, MA Kor-I-60-1910).

3. Sokolská župa Palackého, Valašské Meziříčí, b. d.

Jménem vlastním a z naložení veškerého členstva: bratři a sester celé naší již 13 jednot čítající Sokolské župy Palackého, kraje to valašského, Vašeho to volebního okresu, vyslovujeme Vám, sloutný pane, ku kterému vzhlížíme jako vzoru našeho nejideálnějšího pravého a věrného Sokola českého, naše nejupřímnější a nejsrdečnější blahopřání k Vaším 60 ročním narozeninám. Dalšímu Vašemu blahodárnému pravému působení na národa roli dědičné, Vašemu učení nás pravým cnostem národního sebevědomého vlastnictví spojeného s všelidskou humánností, vznešený sloutný náš učiteli, voláme z plných, Vám upřímně oddaných srdcí naše rodácké Bůh pomozí! a sokolské iskrné Nazdar!

Za Sokolskou župu Palackého:

Arch. Michal Urbánek,

starosta župy

(Telegram, MA Kor-I-62-1910)

Karel Blahoňovský,

jednatel župy

4. Starosta města Valašského Meziříčí F. Chrastina, Valašské Meziříčí, 20. 5. 1910

Slovutný pane!

S horlivostí bezpříkladnou hájíte jako poslanec zájmy našeho města.

Aby skrovný důkaz podán byl o tom, s jakou vážností město naše k Vám lne a veškeré šlechtěné úsilí Vaše o zvelebení obce oceňuje, jmenoval Vás, slovutný pane, obecní výbor ve svém sezení dne 10. května r. t. s nadšeným souhlasem čestným měšťanem staroslavného města našeho.

Račte, slovutný pane, přijati toto jmenování s touž láskou, s jakou bylo učiněno a buďte ubezpečen, že vzácné jméno Vaše i paměť slavných činů Vašich nikdy ze srdcí obyvatelstva obce naší nevymizí.

Valašské Meziříčí, 20. května 1910.

(Dopis, MA Kor-I-62-1910).

Starosta Fr. Chrastina.

5. Učitelská jednota, Rožnov p. Radh., 15. 4. 1910

Vážený pane!

Učitelstvo okresu Rožnovského, shromážděné dne 7. dubna 1910, vzpomínalo Vašich zásluh o školu a o rozvoj našeho národa a uložilo mi milou povinnost,

abych k Vaším 60. narozeninám Vám přál, byste ještě dlouhá léta ve zdraví a síle pracovali mohl k prospěchu našeho národa a tím i našeho kraje.

Za jednotu Učitelskou

Ad. Palkovský,
t. č. předseda.

V Hutisku 15. dubna 1910
(Dopis, MA Kor-I-62-1910).

6. Ženský vzdělávací spolek Světla, Příbor, 6. 3. 1910
Sloutný pane profesore!

U příležitosti Vašich šedesátých narozenin dovolujeme si projeviti Vám svou nehlubší úctu s přáním mnoha zdaru a zdraví po řadu let dalších.

Za ženský vzdělávací spolek Světla v Příboře
Žofie Křižanová, Josefa Richtrová,
t. č. jednatelka předsedkyně

Příbor 6. 3. 1910.
(Telegram, MA Kor-I-62-1910)

b) Jednotlivci.

1. Karel Bedřich Čiha, Jasénka, 5. 3. 1910

Vážený pane profesore!

Dovoľte i mně v tyto dny vstoupiti v řady těch, kteří vyslovují vám své sympatie. Jistě bude to řada veliká a jeden hlas, hlas to venkovského učitele ze vzdáleného zákoutí, snadno mezi tou směsicí zanikne. Ale přesto vyslovuji Vám v tento památný pro Vás den své nehlubší blahopřání. Vždyť těch šedesát let Vašich jsme užili, pro nás jste je prožil, nám jste věnoval celou práci svého života, my tedy máme z nich nejvíce. Pravím tak nejen co učitel, ale i jako člověk, zúčastňující se veřejného života, jako součástka národa, který jste nám v pravém světle ukázal, pro něj pracovali učil, jako citící se Slovanem, k čemuž jste Vy dal mnoho krásných příkladů. Ano, dnes blažiti Vás může jedno pomýšlení: nežil jsem nadarmo, nezapadnu, jako mnoho jiných přede mnou. A v tomto vědomí Vašeho významu, přeji Vám, abyste i nadále byl nám povzbuzovačem, vůdcem ku práci, a třeba šedesátka již tíživá v životě mnohého, aby Vám nepřekážela a mohl ještě mnoho pro dobro naše vykonati.

Poručuje se do vzácné přízně Vaši, znamenám se v nejoddanější úctě
Karel Bedřich Čiha, učitel.

Jasénka u Vsetína, 5. 3. 1910
(Dopis, MA Kor-53-1910).

2. JUDr. Josef Dorazil, Valašské Meziříčí, 27. 5. 1910

Velectěný pane profesore!

Mrzí mne velice, že jsem Vám již dávno nepoděkoval za Vaši vzpomínku k mým šedesátinám. Napřed jsem to odkládal pro Vaši nepřítomnost zde — cestou na Rus — a pak mi zase došly jiné starosti, které mne zdržely. Toto mé omeškání mrzí mne tím více, poněvadž mne Váš list opravdu dojal.

Nemohu si odepřít, abych Vám, velectěný pane profesore, při této mi dané příležitosti nevyslovil svůj vděk a obdiv svůj za Vaše podniknutí a vystoupení ve

sporech Záhřebském a Vídeňském, jichž - jako právník cením to vysoce, a tím více v zájmech humanity a pravdy — výsledky a to nezměrně dalekosáhlé jsou Vaší zásluhou.

Přeji Vám ze srdce zachování všech sil duševních vybudovaných neúnavnou prací ducha — aspoň do toho osmdesátého roku.

Vyprošuji sobě vyřízení Vaší milostivé paní moji hluboké úcty a zůstávám Váš oddaný

Dr. Dorazil.

(Dopis, MA Kor-I-62-1910)

3. A. Dresler, Štramberk, 13. 3. 1910

Sedím nad tímto dopisem už chvíli a přemítám. Mám toho tolik na srdci — a nerad bych psal nějaké fráze při takových příležitostech obvyklé. Raději povím to zkrátka a snad dobře: Děkuji Vám dnes za svou osobu za to, čemu jsem se z Vašich spisů a přednášek naučil. Děkuji dále za svůj rodný kraj, že jste v době volební a posud nám jej pomáhal a pomáháte osvěcovati. Je to práce málo vděčná, ale Vám vedle kruté nenávisti přinesla u nás i vřelou lásku. Přeju Vám z duše, byste nejen dlouhá léta ale navždy žil a s klidem a železnou vytrvalostí dále pracoval. Bude to přání asi všech Vašich přátel, ale odpustíte, že bychom snad navždy chtěli, abyste byl pořád zapřažen. Odpočinu Vám nesmíme přát. V poslední době napadá mi pořád, že byste měl jednou dostati název: český revizor — a zas mám přání, abyste vychovával dále a dále řadu podobných, abychom ten celý náš život dobře zrevidovali a pak na čistém a lidovém podkladě stavěli. Ale nesmím už Vás trápit a zdravím Vás v dnešní den srdečně.
(Dopis v rubrice 60. narozeniny T. G. Masaryka, Čas 13. 3. 1910).

A. Dresler

4. Manželé Judovi, Příbor, 2. 3. 1910

Sloutný pane profesore!

K svátečnímu dni 7. března 1910 shrnujeme všechna svá nejpřímnější blahopřání, jimiž i jinak vždycky, i ve dni všední, život a působení Vaše provázíme, v jedinou větu: abyste se k plnému radostnému dovršení svého blahodárného života dočkal téhle poslední radosti, jež bude nejslavnější apoteózou Vašeho díla: ve všech českých lebkách aspoň po jedné svíčke poznání, ve všech českých srdcích aspoň po paprsku lásky k pravdě.

V Příboře 2. 3. 1910

Karel Juda, Berta Judová.

(Dopis, MA Kor-I-63-1910).

5. Manželé Kraiczovi, Valašské Meziříčí, 6. 2. 1910

Milý pane profesore,

k dnešnímu Vám památnému dni přejeme Vám i paní Masarykové především pevného zdraví a potřebné duševní svěžesti k velké učitelské a buditelské práci Vaši v našem národě. Po tolikých bojích a protivenstvích, která jste zakusili, stáváte se svědky, jak slova zasetá klíči a myšlenky Vaše nabývají hojně půdy i přivrženců. A to je — myslím — největší a nejtrvalejší Vaši odměnou.

S vděčností vzpomínáme při této příležitosti, jak přátelsky jste nás kdysi přijali v rodinný svůj kruh, jak přímo otcovsky jste nám radili a o nás se starali. Vaším i paní Masarykové vlivem upevnil se směr mého života a já podnes čerpám občerstvení a posilu z Vašeho příkladu a z Vašich rad. Přijměte od nás všech za všechnu Vaši laskavost a péči o nás naše srdečné díky.

Jsme v upřímné úctě a s přátelskými pozdravy Vám zcela oddaní

Kraiczovi.

Ve Valaš. Meziříčí, dne 6. března 1910.

(Dopis, MA Kor-I-62-1910).

6. Manželé Písečtí, Příbor, 5. 3. 1910
V Příboře 5. 3. 1910.

Slovutný pane profesore!

Raďte přijmout i od nás nejpřímnější přání, byste ještě dlouho žil v plné síle k radosti všech dobrých lidí a k prospěchu národa. Bůh dejž Vám dočkati se vítězství pravdy, aby Vaše velká práce byla odměněna vědomím úplného vítězství.

Vám z celého srdce nejoddanější

Ferdinand a Mařka Píseckých.

(Dopis, MA Kor-I-55-1910)

Literatura:

- Bubela, K.: Masaryk, poslanec Valašska, Naše Valašsko 1 (1929–1930).
Dědina, V.: Jak jsme volili prof. T. G. Masaryka poslancem za valašská města, Masarykův sborník 3 (1928–1929).
Doležal, J.: Válka o Masarykův valašský mandát, Naše revoluce 7 (1931).
Dresler, A.: Masaryk u nás, Kravaňsko 7 (1937–1938).
Havlíček, J.: T. G. Masaryk a jeho volební kraj u nás, Kravaňsko 9 (1946–1947).
Jandík, S.: Masaryk na Valašsku. Jeho boj o poslancecký mandát, Praha 1936.
Kabeláč, J.: T. G. Masaryk a Nový Jičín, Kravaňsko 5 (1936).
Kopřivnice svému bývalému poslanci Dr. T. G. Masarykovi. Hrst vzpomínek. Upr. F. Duša, Kopřivnice 1928.
Kučera, B.: O spojenectví sociální demokracie s Masarykem při říšských volbách v r. 1907, Časopis Matice moravské 74 (1955).
Masaryková, A.: Moje vzpomínky na Valašsko, Naše Valašsko 10 (1947).
Peroutka, B.: Kandidatura T. G. Masaryka ve volbách do říšské rady v r. 1907, Valašsko 12 (1968).
Prezident T. G. Masaryk na Valašsku. Hrst vzpomínek, tužeb a přání. Uspoř. B. Brosmann, Valašské Meziříčí 1928.
TGM. Hrst vzpomínek na dobu poslancecké činnosti T. G. Masaryka na Valašsku. Valašské Meziříčí 1935.
Trapl, M.: Morava v životě a díle T. G. Masaryka 1850–1914, Časopis Matice moravské 62 (1938).
Werner, A.: Jak jsem poznal Masaryka, Kravaňsko 1 (1932).

Zajímavosti z květeny okolí Nového Jičína

Olga Mlčochová

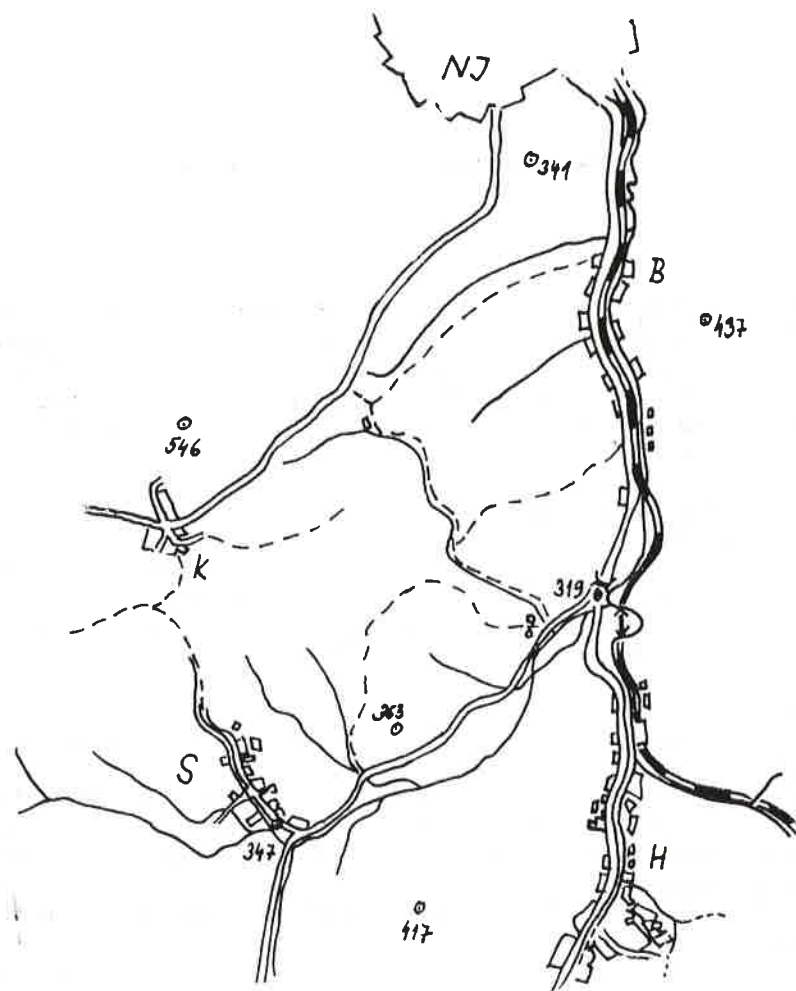
V roce 1989 byl na území okresu Nový Jičín prováděn floristický průzkum, na jehož základě byla vypracována bližší charakteristika vegetace území zachycující současný stav květeny jižně od Nového Jičína (Mlčochová 1990). Tento průzkum vegetačního krytu se opíral o floristické údaje, které se zabývaly výskytem některých druhů rostlin v okolí Nového Jičína. Byly to údaje uváděné ve starších pracích Flora von Neutitschein (Sapetza 1865), Úvod ku květeně na Československém Poodří (Podpěra 1921), Poznámky ke květeně v okolí Nového Jičína (Vicherek 1975), z novějších potom Vegetace Veřovických vrchů a jejich podhůří (Sedláčková 1978).

Nové údaje a poznatky zpracované na základě pozorování v terénu se vztahují na území o rozloze 10 km², které se nachází jižně od města Nového Jičína. Na východě je ohraničeno hlavní silnicí Nový Jičín – Valašské Meziříčí, jež prochází obcí Bludovice (souběžně s ní sleduje východní hranici území tok říčky Zrzávky), nejjihnějším místem je obec Straník. Na západě tvoří hranici hlavní silnice Nový Jičín-Kojetín, a to v části Nový Jičín-kóta 407, pokračováním je vrstevnice 480 na SZ zalesněných svazích Svince. Severní hranice je dána zástavbou města Nový Jičín.

Území je součástí povodí řeky Odry, z hlediska geologie pak vnějšího flyšového pásma slezské jednotky Západních Karpat. Podloží budované převážně těšínsko-hradištským souvrstvím (jílovce, pískovce) je prostoupeno třetihorními vyvřelinami. Geomorfologicky spadá území do soustavy Vnějších západních Karpat a je částí Beskydského oblouku. Fotograficky náleží do Moravské brány vlastní. Řadí se do mírně teplé oblasti.

Území, jemuž byla věnována pozornost, je krajinářsky velmi zajímavé, s pestrou vegetací a střídáním různorodých rostlinných společenstev, a to jak přirozených, tak v menší či větší míře ovlivněných činností člověka. Přirozená vegetace reprezentuje společenstva listnatých lesů (SZ svahy Stranického kopce), původních pastvin (vrcholové partie Svince), remízků v polních kulturách (V svahy nad Bludovicemi), okolí prameništ (podmáčená prameništní louka pod Skalkami). Botanicky pozoruhodné je i floristické složení mírně teplomilných společenstev mezi (většinou J nebo JV expozice) a lemů lesa. Význam přirozených rostlinných společenstev v krajině však není doceněn. Jsou prováděny ekologicky nežádoucí meliorace, zalesňování smrky obecní (Picea abies (L.) Karsten) a jiné zásahy člověka do přírody, což má za následek ústup, popř. vymizení původních druhů rostlin a postupně i živočichů a rozšíření rekultivovaných porostů, tzn. druhotných pastvin (JV svahy Svince, asi 430 až 500 m n. m.) i druhotně založených lesů – smrkových monokultur (rekreační areál Skalky). S rostoucími požadavky lidské společnosti souvisí i vzrůstající velkoplošné pěstování polních kultur (pole v blízkosti obcí).

Ve studovaném území jsou zastoupena lesní i nelesní společenstva rostlin, z lesních jsou to společenstva lužních lesů, habrových doubrav, květnatých bučin, suťových lesů a smrkových monokultur, z nelesních potom společenstva rumišť,

LEGENDA: NJ - NOVÝ JIČÍN
 B - BLUDOVICE
 H - HOB SLAVICE
 S - STRANÍK
 K - KOJETÍN

druhotných pastvin, polí, mezí, lemů lesa, přirozených pastvin a v neposlední řadě společenstvo mokřadní louky.

V dnešní době, kdy rychlým tempem postupuje urbanizace a výskyt rostlin na jejich původních stanovištích ovlivňuje značná chemizace, kdy vlivem zemědělského hospodaření v krajině dochází ke změnám stanovišť (biotopů), popř. k jejich likvidaci a většina druhů rostlin je ohrožena zhoršujícím se stavem životního prostředí, je třeba si veškeré vegetace vážít, neboť je to právě ona, která

Cephalauthera damasonim
 (Mill) Drnce - CH, C. III.

Daphne mezereum L.
 týkovec jedovatý - CH, C. III.

je producentem kyslíku důležitého pro život heterotrofních organismů, mj. i člověka. Zeleň zachycuje nečistoty, prach, tlumí hluk, udržuje půdní i vzdušnou vlhkost, má estetickou funkci. V současnosti však již nestačí přírody si jen vážít, je nutná i její ochrana.

Floristickým průzkumem byla zjištěna řada lokalit chráněných a ohrožených druhů rostlin. Byl podán návrh na vyhlášení chráněných nalezišť na dvou nejvýznamnějších lokalitách. Jsou to:

1) **vrcholové partie Svince** (546 m n. m.), tj. plocha asi 1 km². Na SZ svazích (510 - 546 m n. m.), které jsou pokryty křovinatým porostem, byly nalezeny taxony chráněné vyhláškou MŠK č. 54/1958 Sb. - vstavač bledý (*Orchis pallens* L.), vstavač mužský (*Orchis mascula* L.), prvosenka jarní (*Primula veris* L.), prvosenka vyšší (*Primula elatior* (L.) Hill). Na přirozených pastvinách JV svahů se nacházejí lokality trličníku brvitého (*Gentianopsis ciliata* (L.) Ma), prostřelence křížatého (*Tretorhiza cruciata* (L.) Delarbre) a dalších v území vzácných teplomilných druhů rostlin. Křovinaté společenstvo meze na JV svahu (540 m n. m.) vytváří biotop chráněnému, silně ohroženému rostlinnému druhu modravci chocholatému (*Comus comosus* (L.) Dostál).

2) **podmáčená prameništění louka**, která se rozprostírá na mírném svahu JV expozice (sklon asi 10°) v nadmořské výšce 310-330 m n. m. přibližně 200 m jižně od „přírodního divadla“ pod Skalkami, 600 m severozápadně od bludovického fotbalového hřiště, zaujímá plochu asi 500 m². Tato lokalita mokřadního společenstva je nalezištěm chráněného a ohroženého prstnatce májového (*Dactylorhiza*

majalis (Reichenb.) Hunt et Summerhayes), vzácného bradášku vejčitého (*Listera ovata* (L.) R. Brown) a suchopýru úzkolistého (*Eriophorum angustifolium* Honck.). Ve výše uváděných příkladech jde o lokality, na nichž bylo nalezeno nejen největší množství chráněných a ohrožených rostlinných druhů, ale zároveň představují stanoviště v současné době již vzácných společenstev. Aby byly tyto nevyčísitelné hodnoty zachovány i do budoucna, není vhodné podmínky na daných lokalitách měnit.

Protože dosud byla věnována pozornost pouze dvěma lokalitám, mohlo by se zdát, že jsou jediné. To zdaleka není pravda, jsou jen největší a nejnavštěvovanější. Okolí Nového Jičína je floristicky poměrně bohaté. Přesvědčivým důkazem mohou být naleziště jiných chráněných a ohrožených druhů rostlin v území jižně od Nového Jičína.

Velmi hojně se v území vyskytuje asi 50 cm vysoká, růžově kvetoucí a příjemně vonící rostlina — **měsíčnice vytrvalá** (*Lunaria rediviva*) — CH*, C. IV, která místy tvoří i souvislé porosty, zvláště na SZ svazích Stranického kopce a Strážnického nebo v erozní rýze, jež je rovnoběžná s údolím směřujícím k přehradě „Čerták“ či na V svazích Čertova vrchu. Málakdo však ví, že je tento rostlinný druh chráněný zákonem, tak jako **prvosěnka vyšší** (*Primula elatior* (L.) Hill), s níž se setkáváme téměř na každém kroku. Ji přibuzná **prvosěnka jarní** (*Primula veris* L.) — CH, C. III. je přece jen vzácnější, vyskytuje se na sušších loukách a na okrajích křovitých porostů. Byla nalezena na JV svazích pahorku Požaha (SZ od obce Kojetín), na JV svahu pod Kojetínem, nejbohatší lokalitou je SZ svah Svince.

Brzy na jaře můžeme spatřit v listnatých lesích (pravý břeh Kojetínského potoka — v „Tropickém údolí“, při vrcholu Palackého vrchu, na vrcholu pahorku mezi Palackého vrchem a kótou 441, Z svah pod kótou 441, na SZ svazích Stranického kopce) krásně kvetoucí a omamně vonící **lýkovec jedovatý** (*Dophne mezereum* L.) — CH, C. III. Na podobných stanovištích byla nalezena **lilie zlatohlávek** (*Lilium martagon* L.) — CH, C. III. Konkrétně byla zaznamenána na SZ svahu Stranického kopce v bukovém lese, vpravo od cesty směřující k přehradě „Čerták“; při okraji smíšeného lesa „za ohradou“ (asi 350 m JJV od pramene u silnice NJ — Kojetín; na obou březích potoka pramenícího na V svahu pod autobusovou zastávkou „Čerták“; na prudších JV svazích u silnice Kojetín — Starý Jičín v teplomilném suťovém lese. Na vlhkých, teplých stanovištích s množstvím živin (pod Skalkami, v suťovém lese u „přírodního divadla“; prudké Z svahy pahorku „kóta 441“; S svahy pahorku mezi Palackého vrchem a kótou 441; prudké JV svahy vpravo, od silnice Kojetín — Starý Jičín; hojně na pravém břehu Kojetínského potoka v „Tropickém údolí“) můžeme nalézt **áron plamatý** (*Arum maculatum* L.) — C. IV. Obdobné požadavky na životní podmínky jako áron plamatý má **orlíček obecný** (*Aquilegia vulgaris* L.) — CH — často pěstovaný v zahradách, ve volné přírodě však chráněný. Jeho nalezištěm je křovinatý porost na SZ svazích Svince, V okraj dubohabrového lesa Palackého vrchu atd.

*) Významnost druhu je charakterizována pomocí užitých zkratk:

CH — taxon úředně chráněný vyhláškou MŠK č. 54/1958 Sb. C. I — taxon kriticky ohrožený; C. II — taxon silně ohrožený; C. III — taxon ohrožený; C. IV — vzácnější taxon vyžadující pozornost. (Procházka, Čeřovský, Holub 1983).

Budeme-li se v červenci procházet po výslunných křovinatých stráních (Svinec — J, JZ, SZ svahy pod „Křížkem“) a pozorně se dívat kolem sebe, můžeme zahlédnout **zvonek klubkatý** (*Campanula glomerata* L.) — CH. V téže době, taktéž v oblasti „Křížku“ (SZ a Z svahy) na přirozených pastvinách, při okrajích lesů a křovin kvete **zeměžluč hořká** (*Centaureum erythraea* Rafn.) — C. III.

Všeobecně je známo, že všechny druhy vstavačovitých u nás jsou zákonem chráněny. V území byl z této čeledi nejhojněji zastoupen **prstnatec májový pravý** (*Dactylorhiza majalis* subsp. *majalis* (Reichenb.) Hunt et Summerhayes) — CH, C. III, a to v počtu asi 500 ks, avšak pouze na jedné lokalitě — podmáčené prameništěni louce pod Skalkami. Nejčastějšími druhy vstavačovitých v území jsou také **vstavač mužský** (*Orchis mascula* L.) — CH, C. II a **vstavač bílý** (*Orchis pallens* L.) — CH, C. II. Oba druhy vstavače se vyskytují v křovinatých porostech (hojně SZ svah Svince; Z svah pahorku kóta 441), vstavač mužský také ve světlínách dubohabrových lesů (J a V svahy Homole; při vrcholu Palackého vrchu; S svah nad lyžařským vlekem Bludovice; pod vrcholem pahorku mezi Palackého vrchem a kótou 441; u turistické stezky na J svahu Strážnického vrchu). Stanoviště ve světlých, vlhkých listnatých lesích, hlavně v bučinách vyhledává **okrotice bílá** (*Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce) — CH, C. III — nalezena na V výběžku bukového lesa na Holečkách nad Bludovicemi; ve vlhkém dubohabrovém lese na pahorku mezi Palackého vrchem a kótou 441; v bukovém lese na Z svahu těsně pod kótou 441. Podobné požadavky na stanoviště má **krustík širolistý** (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz) — CH — nachází se rovněž na V výběžku bukového lesa na Holečkách; na Z podvrcholovém svahu pahorku kóta 441 a na prudkých S svazích pahorku mezi Palackého vrchem a kótou 441, dále pak v dubohabrovém lese nad lyžařským vlekem na S a JZ svazích Palackého vrchu. Jediná lokalita **vemeníku dvoulístého** (*Platanthera bifolia* (L.) L. C. Rich.) — CH, C. III — byla nalezena na lesní světlině květnaté bučiny na JV strmém svahu pahorku SV od Stranického kopce. K poměrně častým druhům vstavačovitých v území patří **bradáček vejčitý** (*Listera ovata* (L.) R. Brown) a **hlísník hnězdák** (*Neottia nidus-avis* (L.) L. C. Rich.).

Z chráněných a ohrožených druhů, které se vyskytují v území jen na jedné lokalitě to jsou **modravec chocholatý** (*Comus comosus* (L.) Dostál) — CH, C. II, jenž roste na křovinaté mezi na JV slunných svazích Svince pod „Křížkem“; **trilichník brvitý** (*Gentianopsis ciliata* (L.) Ma) a **prostielenec křížatý** (*Tretorhiza cruciata* (L.) Delarbre) — oba CH, C. III, vyskytují se na vrcholových partiích Svince (hojně.) U plotu areálu VOZ (Straník) vyrůstá chráněný barvínek menší, tzv. „brčál“ (*Vinca minor* L.).

Po představení výše uvedených lokalit chráněných a ohrožených rostlinných druhů si uvědomíme, že okolí Nového Jičína je floristicky velmi bohaté. Tam, kde je nejvíce ohrožen dosud zachovaný přírodní ráz krajiny (jižně od Nového Jičína je to okolí vrcholu Svinec a prameništěni louka pod Skalkami), je navrženo zřízení chráněných nalezišť jako maloplošných ChŮ. Věříme, že nezůstane pouze u návrhu.

Budme na krásy kolem nás a na rozmanitost přírody pyšni, važme si jich, dívejme se kolem sebe, neničme, chraňme!

Poznámka: Latinská botanická nomenklatura i české názvosloví je uvedeno podle publikace Seznam cévnatých rostlin květeny československé (Dostál 1982).

Literatura:

- Dostál J. (1982): Seznam cévnatých rostlin květeny československé. — Pražská botanická zahrada Praha — Troja: stran 408.
Mlčochová O. (1990): Floristický průzkum vyšších rostlin na území jižně od Nového Jičína (se zaměřením na chráněné druhy). — Práce SOČ, gymnázium, Nový Jičín: stran 31 + přílohy (4 mapy, floristický seznam).
Podpěra J. (1921): Úvod ku květeně na Československém Poodří. — Sborník přírodovědné společnosti, Mor. Ostrava, I: 1—71.
Procházka F., Čeřovský J., Holub J. (1983): Chráněné a ohrožené druhy květeny ČSR. — ÚDPM JF, Praha: 103 stran.

- Sapetza J. (1865): Flora von Neutitschein. — Abh. Naturforsch. Ges., Görlitz.
 Sedláčková M. (1978): Vegetace Veřovických vrchů a jejich podhůří. — Přírodovědecká fak., UJEP, Brno: stran 184 a přílohy.
 Vicherek J. (1957): Poznámky ke květeně okolí Nového Jičína. — Přírodovědný sborník ostravského kraje, Opava.

LITERATURA

Selské bouře na Spálovsku 1680—1749

Antonín Brňák

Rukopis z roku 1948 k vydání připravil František Šustek. Vydalo Jednotné zemědělské družstvo Průkopník ve Spálově roku 1990. Stran 142 + 16 stran obrazových příloh na křídě. 800 brožovaných výtisků, cena neudána.

Někdejší panství Spálov, sice převahou české, ale od českých kulturních center velmi odlehlé, vytvořilo od sklonku minulého století malý vlastivědný a kulturní region příčiněním místních pracovníků. Jeden ze zakladatelů zdejšího vlastivědného kroužku, Antonín Brňák, rodopisec, obecní kronikář a kulturní pracovník, povoláním rolník, byl autorem této recenzované práce, která měla vyjít k oslavám 100. výročí zrušení roboty a poddanství na Spálovsku roku 1948, při nichž byl odhalen pomník selských rebelů na zámecké zahradě ve Spálově. Avšak poměry za totality nebyly příznivé pro vydání Brňákovy knihy, přesto, že se o její edici několikrát usilovalo a že byla k vydání doporučena. Ostravským vydavatelským mocipánům především nevyhovovalo pojetí díla, které se neodrželo předepsaného marxisticko-leninského klíče. Autor po stránce heuristické vyčerpá snad všechny dostupné zprávy z archivů v Brně, Opavě, Olomouci a Spálově (dnes v Okresním archivu Nový Jičín), zůstal mu nedostupný jedině archivní materiál vídeňský. Paradoxem je, že odmítavé posudky vyžítaly Brňákovy přílišné lpění na pramenech, ale přitom některé z nich klidně doporučovaly k vydání práce s nedokonalou heuristikou. Tito recenzenti si neuvědomili nebo

nepochopili, že autorovi šlo především o podrobné vylíčení hospodářských a sociálních poměrů v 17. a 18. století v jeho rodném kraji a že přitom shrnul na rozdíl od starší literatury mnoho nových dat o dějinách spálovského velkostatku a jeho majitelůch v období let cca 1620—1750. Bystře vyzvedl otázku národnosti, často nyní opomíjenou v historických pracích. Vždyť většina majitelů statku i jejich zaměstnanců byli Němci, kteří do jisté míry nadržovali „hodné“ německé dědině Barnov proti rebelantským českým vsím Spálovu a Luboměř. Všiml si skladby obyvatelstva v roce 1717 nově založeném Heltinově. (Scherzdorf). Tu by možná bylo vhodné porovnat poddanské poměry v době vlády rodiny Scherzů na jejich dalších statech v Deštném a Mladecku na blízkém Opavsku v letech 1669—1723.

Poddanské nepokoje na Spálovsku probíhaly v několika fázích. O prvních slyšíme už roku 1667, kdy se poddaní vzpírali obdělávat pro vrchnost několik zpustlých gruntů. Také velké celozemské povstání poddaných roku 1680 mělo zde ohlas. Roku 1681 se dovídáme o trestání zdejších poddaných nucenými pracemi na šancích v Olomouci. Také renitence v širším okolí v roce 1718 pro nejasnosti v robotních patentech se tu projevil, neboť postavení poddaných se zhoršovalo. Po nástupu nové vrchnosti Jana Antonína Zenona z Dannhausen došlo v letech 1726—1732 k novým sporům a bouřím zejména pro nové poplatky pro vrchnost, o právo na společnou pastvu a rybolov, využívání lesů a pro nepořádky při vybírání státních daní, ale také pro zvyšování roboty. Tu bych dodal, že Zeno na svém druhém panství Starém Jičíně byl vrchností snesitelnou stejně jako jeho zeť Fragštejn, krátkodobý držitel Spálova. Avšak prudké zhoršení nastalo po převzetí statku rodem Závířů z Osenice (1743—1749), kteří zde sídlili až do konce feudalis-

mu. Poddaní byli trestáni dlouhodobým vězením na různých místech, také i na Špiiberku, kde někteří zemřeli, těžkými pracemi na vojenských opevněních, konfiskacemi majetku, vypovídáním se z rodných obcí apod.

Doslov Brňákova přítele a spolupracovníka Fr. Šustka poučuje čtenáře o historii vydání této knihy a seznamuje ho s bibliografií Brňákových prací. Vkusný výběr obrazového materiálu, fotografií, kreseb pečeti a mapa uzavírají tuto knihu, která se zařadila mezi nejlepší monografické práce našeho širšího regionu.

Dr. Adolf Turek

Historie samosprávy města Frenštátu pod Radhoštěm

katalog k výstavě vydali pobočka okresního archivu a Městské muzeum ve Frenštátě pod Radhoštěm pro Městský úřad ve Frenštátě pod Radhoštěm v roce 1991, 37 stran.

Okresní archiv v Novém Jičíně se po celou dobu své existence nevyhýbá spolupráci s ostatními kulturními institucemi svého regionu, v mnohých případech tuto spolupráci iniciuje. Mezi okresními archivy zaujímá v tomto směru vždy přední místo. K této tradici se hlásí i v současnosti. To byla prvá myšlenka, která mne napadla, když jsem dostal do ruky katalog výstavy dokumentů při příležitosti 100. výročí předání budovy frenštátské radnice veřejnosti, která proběhla ve výstavní síni Městského muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm od 11. listopadu 1991 do 16. února 1992. Frenštátští sice tehdy radnici v roce 1891 otevřeli již v květnu, ale pokud vím, ve Frenštátě se do muzea chodí jak v zimě, tak v létě a návštěvníci do Frenštátu přicházejí rovněž v každém ročním období.

Úvodní slovo v katalogu k této výstavě využil první starosta města po 45. letech působení národního výboru ing. Karel Míček a sympaticky v něm mj. představuje plány činnosti nového městského úřadu. Na 9 stranách následuje studie ředitele Okresního archivu v Novém Jičíně PhDr. Karla Chobota z dějin správy města Frenštátu pod Radhoštěm a autor ji zaměřil především na sledování samosprávných prvků ve vývoji města. Práce je to poutavá, sleduje postupně etapy ve vývoji správy a samosprávy, před-

stavuje i správní orgány, které ve městě působily, a vyšší správní orgány, k nimž město patřilo. Těch 9 stran, které měl k dispozici, autor využil úsporně a přehledně. Postrádám jen výslovné konstatování, že radnice otevřená před 100 lety byla vlastně třetí budovou, v níž vedení města sídlilo. Ale pozorný čtenář a vnímavý návštěvník výstavy si tuto skutečnost jistě dovodil. Jistě je i působivé konstatování prozatímního obecního zřízení z roku 1849, že „základ svobodného státu je svobodná obec“, která celý katalog na předsádce uvazuje jako motto. Celou stať ukončuje výčet představitelů města od roku 1796 a výčet literatury a použitých pramenů. Obrazová část, jež následuje, podává na 26 stranách ukázky nejzajímavějších a nejcennějších výstavních expozic.

Výstava skončila, ale katalog jako její trvalá připomínka nám zůstal k dispozici, aby dokumentoval zájem vedení města o dějiny svého města a dobrou práci frenštátské pobočky okresního archivu a městského muzea. Nebyla to spolupráce první ani jistě poslední.

Antonín Roubicek

Miloš Trapl a kol.: Komenského Fulnek. Stručné dějiny města slovem a obrazem. Praha, Pressfoto 1991, 47 s.

Čtyřicet let narození Jana Ámose Komenského se stalo podnětem k vydání anotované publikace, k jejímuž sepsání se sešel poměrně početný autorský kolektiv tvořený pedagogy katedry historie filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a zkušenými regionálními historiky. Adolf Turek, autor nad jiné povolaný, pojednal o dějinách Fulneka až do třicetileté války a zvláštní kapitolku věnoval působení J. Á. Komenského v tomto severomoravském městě, v níž uvádí na pravou míru řadu tradovaných legend. Karel Chobot vylíčil dále děje města do roku 1848 a spolu s Milošem Traplem dovádí pak historický přehled až k roku 1918. M. Trapl sám podrobně popisuje zvláště politický vývoj ve Fulneku za první republiky a obdobně Josef Bartoš období let 1938—1945, kdy se stal Fulnek součástí sudetské župy Třetí říše. Autory pojednání o nejnovějších dějinách

města po 2. světové válce jsou František Kraváček a Arnošt Skoupý. Textovou část uzavírá popis dochovaných fulneckých umělecko-historických památek od zámku a kostela Nejsvětější Trojice až po volné plastiky velikánů našich dějin z tohoto století z pera Tomáše Boudy. Připojeno je anglické, francouzské, německé a ruské resumé. Významnou součástí publikace je velmi kvalitní barevná fotografická dokumentace, ať již jde o reprodukce četných archiválií a dobových pohlednic, či o záběry exteriérů a interiérů význačných fulneckých budov. Přes některé textové chyby, které lze snad vytknout tiskárně (např. s. 6 – energetický prbošt), nejednotnosti kolísání psaní příjmení Kletenský a Klezenský, nesprávné označování Nejsvětější Trojice jako sv. Trojice) a absenci alespoň základních údajů o užitých pramenech a literatuře (v případě pramenů uváděno alespoň orientačně u fotografií), lze anotovanou publikaci označit za zdařilý počín. Počin, který by však měl být pouze krokem na cestě ku zpracování a vydání skutečných „velkých“ dějin Fulneka, jež si toto město rozhodně zaslouží.

Karel Müller

K dějinám Tatro Kopřivnice. Sborník příspěvků IV.

Uspořádali Karel Rosenkranz a Jan Kozlovský, NADAS 1990, 5000 výtisků, stran 245, cena neudána.

Od vydání III. dílu Sborníku uplynula řádka let. Karlu Rosenkranzovi a Janu Kozlovskému mohou čtenáři poděkovat za jejich snahu a obětavost přiblížit méně i více zasvěceným další zajímavosti, jež jsou spojeny s největší automobilkou našeho regionu.

Příspěvky, přestože je jich méně než obvykle, doplňují vhodně předešlá vydání a může zde platit, že někdy méně znamená více.

Úvodní studie je dílem Karla Choboty, v níž nám přibližuje Kopřivnici v letech jejího rozkvětu – na přelomu 19. a 20. století. Nezůstává jen u správného vývoje, který aplikuje na místní poměry, ale rozšiřuje přehled dějinami kopřivnického školství, zdůrazňuje rozvoj a důležitost spolkového života, který neodmyslitelně patří do tohoto

období. Zajímavým doplněním je retrospektivní ohlédnutí, které zcela názorně ukazuje, jak růst průmyslu změnil tvářnost kdysi nepatrné vsi.

Ne každý ví, že se Kopřivnická vagonka, tedy později Tatra, úspěšně zařadila i mezi dodavatele armády. Již za 1. světové války dodala 800 motorových vozidel. A v období první republiky se orientovala na výrobu obrněných automobilů, které s úspěšností čelily srážkám v pohraničí v pohnuté době třicátých let. Tomáš Pavlica, autor této stati, popisuje vývoj výroby se všemi nesnázemi i nezdary a nechává nahlédnout do problematiky naší obrany v meziválečném období.

Pro příznivce automobilového sportu je jistě zajímavým příspěvek Karla Rosenkranze „Autokros se značkou Tatra“. V něm nás autor zavádí do světa motokrosového sportu, kde vůz Tatra sehrál svou roli především zásluhou Aloise Havla. Je to průřez závodů na našich i evropských tratích v průběhu uplynulých 20 let, při nichž získali naši jezdci ne jeden vavřín.

Kdo byl Ignác Šustala? Tuto otázku si položil Jan Kozlovský, aby v následujících řádcích přiblížil člověka, bez něhož by dnes asi Kopřivnice patřila jen k větším obcím okresu. Popisuje jeho životní pouť od dětství, ne příliš šťastného, léta učení a sbírání zkušeností, přes podnikatelské počátky až po rozmach výroby jeho továrny, jež se mohla pochlubit dobrými výsledky a umístěními na mezinárodních výstavách. Stručně se zmiňuje o jeho rodině a blízkých spolupracovnících. Představuje nám ho jako člověka pracovitého a podnikavého, s velkým smyslem pro šetrnost, kterou zakusil především jeho zaměstnanci.

Z doby páně Šustalovy nás do současnosti vrací Milan Burget svým přehledem vývoje a činnosti Závodního klubu ROH Tatra v letech 1950–1987. Seznamuje nás s jednotlivými odbory kulturní a výchovné činnosti, připomíná jejich úspěchy doma i v zahraničí a neopomíná uvést řadu uměleckých osobností, jež hostovala v Kopřivnici právě prostřednictvím ZK.

Závěrečná část je ryze technická a Svatopluk Ostrý v ní v rámci své disertační práce zpracovává téma Životnost hlavy válce vznětového vzduchem chlazeného motoru se vším, co podobné práce obnášejí.

Sborník jako takový je vhodně doplněn fotografiemi, jež ovšem nemají z důvodu svého stáří vždy patřičnou kvalitu. Nedostatkem je poměrně dost

tiskařských chyb, které například v uvedeném letopočtu působí až příliš výzývavě. Čtyřjazyčné resumé dává sborníku punc odbornosti a možnosti přiblížit jeho obsah i cizincům, což není v současné době zanedbatelné. . .

Jarmila Rozholdová

Adolf Turek: Nová fakta o první choti J. A. Komenského

V rámci velkolepě pojatého 400. výročí narození tohoto významného Evropana by zmíněná útlá brožurka mohla snadno zapadnout. Ukazuje nám však názorně, že historická věda nezná malé a velké problémy či události. Co víc; brilantní heuristickou prací v okresních archivech (Třebíč, Šumperk) nám dává nahlédnout do soukromí Komenského a jeho první manželky, „paní Mandičky“, mladé vdovy po čle- nu jednoty Jiříku Loubském z Třebíče.

V případě velikána, kterého generace žáků a studentů vnímaly díky „zavedené“ interpretaci jako neživý symbol, je to jistě sympatický výsledek. A protože autorem stati je historik tradičně poctivý a v práci důkladný, uvádí na pravou míru i dosud opakovaný omyl v předčasné dataci Komenského působení ve Fulneku, tedy snahu časově co nejvíce fulnecké období Komenského života prodloužit. V tomto případě však kvalita vítězí nad kvantitou a logická interpretace dochovaných pramenů nad ničím nepodloženými konstrukcemi.

Nezbývá než dodat, že brožuru v rozsahu 23 stran s německým i anglickým resumé vydalo s úvodním slovem PhDr. Frant. Hýbla Muzeum Komenského v Přerově a vytisklo nakladatelství STUDIO 2H-Hranice.

Jiří Stibor

Holy Rosary Catholic Church. Frenstat, Tx 1989, 24 str.

Drobná nestránkovaná brožurka připomíná sto let od postavení prvního katolického kostela Panny Marie Růžencové v městečku Frenštát v severoamerickém státě Texas. Jde o místo ležící v okrese Burleson nedaleko města Caldwell. K jeho založení dali podnět v roce 1884 zde usedlí čeští přistěhovalci, bratři Kněžkové, k nimž se o rok později přidali bratři Po-

lanští a Antonín Bordovský, všichni rodem z Frenštátu pod Radhoštěm. V roce 1886 nově zřízená osada dostala na návrh jednoho z bratrů Polanských jméno Frenštát. Můžeme tedy říci, že tato drobná práce nejenom připomíná jubileum frenštátského kostela, ale i jubileum samotného texaského Frenštátu. V textové části je však tato práce velmi skromná a zdaléka se nevyrovná obdobné práci vydané v roce 1939 J. Matlem, Památník zlatého jubilea osady Panny Marie Růžencové ve Frenštát, Texas. Nová publikace je v podstatě zaměřena jen na několik momentů z historie texaského Frenštátu a jeho katolického kostela. Naprostá část je zaplněna barevnými fotografiemi členů spolku Panny Marie Růžencové.

Škoda, že výročí založení sesterské obce nenašlo v minulosti patřičnou odezvu a nebyly navázány partnerské kontakty mezi moravským Frenštátem a Frenštátem v Texase.

Erich Šefčík

The Czech Catholic Union of Texas. Centennial 1889–1989. La Grande, Tx 1989, nestránkováno, anglicky a česky.

Sto let Katolické jednoty Texaské (K. J. T.) bylo důvodem k vydání této publikace, která si dala za úkol představit tuto podpůrnou a hospodářskou organizaci texaských Čechů. Autoři Kevin Hannan a John J. Karas připravili výpravnou knihu s množstvím fotografií, textem různé hodnoty a nezbytnými reklamami a vzpomínkovými inzeráty, které ostatně zabírají více než sto stran a polovinu publikace samotné. Kniha seznamuje s historií a současností této velmi významné texaské instituce se sídlem v La Grande a navazuje tak na obdobnou práci vydanou v roce 1927 Bohdanem Kallusem pod názvem Dějiny Katolické jednoty Texaské. Netřeba snad ani zdůraznit, že mezi prvými 150 zakladateli byli v převážné míře Laši a Valaši. Ostatně první prezident Josef Pšenčík se narodil ve Vizovicích roku 1847 a druhým duchovním správcem jednoty byl P. Josef Chromčík, narozený roku 1845 v Olomouci-Řepčíně, působící v letech 1869–1872 v Lichnově, odkud v témže roce odešel za svými lichnovskými krajaný do Texasu. Byl vlastně prvním

českým katolickým knězem v této části USA a v roce 1932 mu vděční krajané postavili pomník ve Fayetteville, v městě jeho působení a smrti († 1910). Jej také publikace Hannana a Karase představuje, ale nejenom jej, ale i Aloise Polanského, rodáka z Frenštátu a jednoho z prvních předsedů jednoty a spoluzakladatele texaského Frenštátu. Autoři samozřejmě neopomenuli ani provést historii katolické jednoty, přinést seznamy úředníků, jednotlivých lódií, povšimnout si finanční stránky hospodaření. Historie a současnost Katolické jednoty texaské je doplněna Kalendářem českého nebe, v němž jsou představeni čeští katoličtí světcí, anglicko-českou verzí Hostýn na Moravě a Hostýn v Texasu, prací Customs and Traditions of Our Ancestors a dalšími drobnými příspěvky, vesměs z pera J. Karase.

Jubilejní sborník The Czech Catholic Union of Texas, který má vztah k našemu regionu, je doplněn řadou fotografií, které přibližují minulý i současný život českých krajanů a jejich potomků v Texase.

Erich Šefčík

František Palacký o Janu Ámosu Komenském

Před sto šedesátí roky vydal František Palacký (1798–1876) prvou českou studii o učiteli národů J. Á. Komenském (1592–1670), jež je po krátkém jeho ocenění Bohuslavem Balbínem (1621–1688) ve spisu Bohemia docta (II, 314 vyšel až v roce 1780), po vládných vzájemných slovech o něm v korespondenci mezi Komenského vnukem D. E. Jablonským 1660 až 1741) a G. W. Leibnizem (1646 až 1716) a po zhodnocení jeho odkazu J. G. Herderem (1744–1803) v Briefe zur Beförderung der Humanität (Riga 1795, s. 31–51 – Myšlenky k filozofii dějin lidstva) prvním souborným pohledem na Komenského život a na jeho literární tvorbu. Palackého studie Život J. Á. Komenského vyšla v Časopise Společnosti vlasteneckého Museum v roce 1829 v jeho třetím ročníku a třetím svazku (s. 19–55), ve stejném sešitě bylo ještě zveřejněno Poznámání všech spisů J. Á. Komenského podle času jich skládání (s. 113–120), kterých znal Palacký celkem 92, i když o mnohých měl in-

formace jen z cizích odkazů v literatuře a věděl, že se nedochoval již žádný jejich exemplář. Tento soupis je také prvou bibliografií J. Á. Komenského.

Palacký zařazuje Komenského mezi „nejpamětelnější muže všech věků a národů (s. 19)“, za jeho rodiště považuje Nivnici, správně uvádí jeho datum narození 28. 3. 1592, ale mylně rok jeho smrti (píše 15. 11. 1671 Amsterodam; s. 50). Jeho život charakterizuje, že „podobá se plavbě po moři bouřlivém, kteréžto ztroskotajíc každý koráb, na který se mu bylo uteci, posléze teprv v západních světa končinách ve hrobě jemu pokoje dopřálo“ (s. 20). Jeho vzdělání podle Palackého „vydařilo se později k neočekávanému dobrému jejímu“ (s. 21); zdůrazňuje jeho vztah ke Karlu st. ze Žerotína a zmiňuje se o jeho pobytu ve Fulneku, o jeho podílu na zvelebení „zboru fulneckého, hlavního a nejstaršího sídla bratří českých v Moravě“ (s. 22) a o jeho blahodárném působení – o jeho tamním odkazu uvádí F. Palacký doslovně toto významné svědectví:

„Za pacholetství mého, když sem ve Fulneku byl, od obyvatel tamějších ještě ukazovány mi někdejší zbor bratrský, a místo, kde Komenský bydlil; vypravovány také, ze starého podání, mnohé povídky o životě jeho domácím ve Fulneku, kterýchž ale již dosti nepamatují. Jen to mi ještě vědomo, že prý včelařstvím rád se obíral, že byl velice nábožný a přívětivý, a že u lidí velikou vážnost měl“ (s. 22). I tento zápis je vlastně nepřímým důkazem, proč právě z tohoto kraje ještě sto let po Komenském odcházeli tajní bratři do Herrhutu.

Vpád španělského vojska v roce 1621 do Fulneku považuje Palacký za počátek Komenského životních strastí, hodnotí Žerotínovu podporu bratřím v oné době a zvláště Komenského a současně i jeho Labyrint (s. 23 a 24), „alegorický obraz života lidského“ a konstatuje, že „my posavad v řeči své knihy utěšenější a jadrnější prosou psané nad tento Labyrint světa nemáme“. Oceňuje pak Komenského Hlubinu bezpečnosti, jiné však jeho útěšné spisy tu nejmenuje, vyzdvihuje dále Komenského oestu do Polska v roce 1626, pobyt u Jiřího Sádovského ze Sloupna a příchod bratří přes Slezsko do Lešna i počátky jeho tamní práce pedagogické i literární, zejména tvorby didaktické. Zhodnotil jeho „Janua linguarum

reserata“ a její mezinárodní ohlas, zájem o Komenského práce v Anglii i ve Švédsku, jeho pobyt v Londýně, přátelské konexe s Ludvíkem z Geeru (I sic Palacký, s. 35), kontaktem se švédským kancléřem Oxenstiernou a jeho další díla Vestibulum linguae latinae, novou Janua linguarum, Methodus linguarum novissima, Lexikon Januale Latino-Germanicum i Atrium linguae latinae (s. 38) a konečně historické události kolem roku 1648, načež zaznamenal jeho působení v Šaryšském Potoku, návrat do Lešna a požár města v roce 1656 i jeho důsledky pro jednotu i pro Komenského.

Dále připomíná Komenského činnost v Amsterodamu, jeho tamní společenské kontakty a edice jeho děl, jeho starostlivost o jednotu, vyzdvihuje jeho Manuálník, Kancionál český a zejména Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře (1660), načež přináší nejvýznamnější citáty z Komenského práce Jednoho potřebného (Unum necessarium), vztahující se k jeho myšlenkovému odkazu českému národu. Palackého obraz Komenského založený na pramenném poznání jeho děl je na svoji dobu vynikající.

Poznámky:

O Komenského včelaření ve Fulneku k roku 1617 zaznamenává Felix Jaschke ve své kronice Sammelchronik oder Quodlibet (rkp. SOAr Brno G 13, sign. 47a, s. 285–287 na základě starších prací toto): „Jakkoli mnoho tento pastýř beránků v našem pokojném městě Fulneku zle způsobil, zanechal práce ve Fulneku a v celém kraji něco dobrého. V krajině včely úplně neznámé. Komenský dal jedné zimě na saních z království uherského dovézt více úlů a včel do Fulneku a postavil je v zahradě za zvonicí a vyučil více svých přívrženců včelařství. Tímto uměním byl k němu přiváben perníkář Wisgrill, jenž měl ve Fulneku větší vážnost.“ Za upozornění na tuto zprávu vděčím dr. Vladimíru Beránkovi. – Palacký převzal asi mutatis mutandis ústní informace právě podle tohoto pramene, které ve své stati zaznamenal.

Jan Skutil

ZPRÁVY

Za panem Josefem Lankočím

Zákony přírody jsou neúprosné. V úterý 27. srpna 1991 se v novojičínské smuteční síni rozloučila veřejnost s panem Josefem Lankočím. Učitel, archivář, vlastivědný pracovník, milovník hudby a psaného slova, sběratel knih, starých tisků a v neposlední řadě celá léta aktivní hudebník. Zásadový člověk, kterého jsme si velmi vážili a jehož jsme pro jeho houževnatost, plli a kultivovanost obdivovali a měli rádi.

Připomeňme si, že se narodil 17. února 1911 v Příboře, vystudoval tamější gymnázium a učitelský ústav. Jak známo, Příboru a okolí zůstal věrný jako učitel i archivář. V době okupace byl pro odbojovou činnost proti Němcům jako člen Obrany národa zatčen, odsouzen a v letech 1941 až 1945 vězněn. Po ukončení války začal působit od 1. září 1945 jako definitivní učitel na školách v Novém Jičíně.

Zájem o historii a dávné přátelství s prvním ředitelem novojičínské okresního archivu panem Jaroslavem Štindlem ho přivedlo k archivnictví. Spolu od roku 1945, v pozdějších letech s paní učitelkou Helenou Kývalovou, sbírali po obcích staré pergameny a chránili je před zkázou. Bez ohledu na nepříznivé podmínky tak zachraňovali písemné dědictví našich předků. Po vzniku okresního archivu se Josef Lankočí stal od 1. března 1954 na částečný úvazek archivářem. To už se osobně znal s PhDr. Adolfem Turkem, tenkrát pracovníkem Slezského zemského archivu v Opavě, který jako odborný garant jezdil od roku 1946 do našeho okresu a byl nápomocný při ochraně písemností před vandalským a zničením, pomáhal bojovat s malostí, demagogií a hloupostí, zvláště v padesátých letech.

Josef Lankočí netušil, že se mu záhy jeho archivářská záliba stane jedinou profesí, když z vyšší úřední moci mu nebude dovoleno vykonávat učitelské poslání. Pro svou zásadovost to neměl v životě nikdy lehké. Dvakrát

byl propuštěn ze školské služby: poprvé za okupace, podruhé v roce 1957, kdy se nechtěl vzdát svého náboženského přesvědčení. Zůstat mohl alespoň v archivu, ale i tak protrpěl tři roky různých zaměstnání, než se stal od 1. října 1960 archivářem na celý úvazek. V okresním archivu takto setrval až k 1. srpnu 1968, kdy opět nastoupil do školské služby. Až do důchodu v roce 1971 stále zůstával věrný archivnictví částečným úvazkem, který si jako důchodce zvětšil a takto pomáhal archivu s krátkou přestávkou v podstatě až do roku 1986.

O odborných archivářských počínech pana Lankočího jsem psal již ve Vlastivědném sborníku č. 27 a 37. Svou povětivou prací, houževnatostí a opravdovostí se navždy zapsal do dějin českého archivnictví a do historie novojičínského okresního archivu. Badatelé ve Frenštátě p. R., Novém Jičíně a především Příboře s vděčností na něho vzpomínají právě kvůli vědomostem, šíří přehledu a ochotě, s níž jim pomáhal, podobně jako pomáhal nám, začínajícím archivářům. Veřejnosti dodnes dobře slouží jeho inventáře, především Archiv města Příbora 1389–1945, který vyhotovoval s velkým zaujetím, nadšením a plní. Konečně, rodné město Příbor, to byla jeho velká celoživotní láska.

Veřejnost znala pana Lankočího nejen ze studoven archivu a přednášek, které proslavil jako člen Československé strany lidové. Setkávali jsme se s ním na výstavách a koncertech. V letech 1948–1951 vedl ženský pěvecký sbor Palackého vyšší školy lidové v Novém Jičíně, později řídil učitelský pěvecký sbor. Jako violista byl členem nezapomenutelného novojičínského symfonického orchestru s dirigentem Jaroslavem Štindlem. Řadu let vedl Josef Lankočí novojičínský chrámový pěvecký sbor. Kultura, kulturnost a kultivovanost, vzdělanost a touha po vědomostech mu byly vrozené a přirozené – také v tom nám všem bude dlouho vzorem.

Josef Lankočí si tento příspěvek, koncipovaný původně k oslavám osmdesátých narozenin a určený pro Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 47, již nepřečte. Dne 21. srpna 1991 zemřel. Jeho dílo zůstává. V našich srdcích a vzpomínkách bude žít dále.

Karel Chobot

Stanislav Horák, slavný muzikant z Veřovic

Plukovník Stanislav Horák, náčelník hudby hradní stráže, se narodil 6. května 1935 v Zubří, v rodišti své matky, avšak vyrůstal ve Veřovicích, v rodišti svého otce, v nově postaveném domku na farské louce za školou.

Jeho otec Jan Horák byl místním varhaníkem a současně provozoval kartáčnické řemeslo. V mládí byl činným hudebníkem a vedoucím (kapelníkem) veřovického smyčcového orchestru. Stanislav zdědil po otci hudební nadání. Nejdříve se učil na housle shodně se započatím školní docházky, později ho otec začal učit na klavír. Po absolvování měšťanské školy ve Štramberku v roce 1950 vykonal přijímací zkoušky na Vojenskou hudební školu, která byla ve Spišském Podhradí. Byl přijat a školu ukončil v roce 1953 v oboru Housle a tenor. V tomto roce vlastně začíná jeho činnost hudebníka z povolání zařazením k Ústřední hudbě ministerstva vnitra v Praze, kde zpočátku hrál na housle a klavír.

V roce 1960 započal studium na Státní konzervatoři v Praze – obor pozoun, které ukončil ve zkráceném termínu v roce 1964. V hudebním orchestru, který působil od roku 1952 současně ve funkci hudby hradní stráže, Stanislav prošel všemi odbornými funkcemi a 1. 7. 1965 byl jmenován náčelníkem tohoto uměleckého tělesa, což vykonává dodnes.

S tímto orchestrem absolvoval mnoho natáčení pro čs. rozhlas, čs. televizi a gramofonové závody. Zúčastnil se s ním mnoha uměleckých zájezdů: do Spolkové republiky Německo, Maďarska, Bulharska, Sovětského svazu, Polska, Francie, Jugoslávie, Rakouska, Norska, Dánska, Švédska, Švýcarska, Islandu, Belgie, Mongolska a Japonska.

Když Stanislav vyšel základní školu a otec jej přihlašoval na Vojenskou hudební školu, sotva mohl tušit, že syn bude spolupracovat s takovými umělci jako jsou Václav Smetáček, Eduard Haken, Beno Blachut a jiní. Ani ve snu ho nenapadlo, že bude českou muziku reprezentovat v mnoha evropských a asijských zemích. Za jeho působení hudba hradní stráže vzkvétala a zařazovala do svého reperto-

ru mnoho transkripce klasických děl přes původní skladby komponované přímo pro orchestr i pro instrumentální sóla. Vždy se snažil, aby hudba byla na interpretačním i dramaturgickém vrcholu české dechovky.

Za tyto zásluhy přijal 9. května 1985 ve svých 50. letech v Rytířském sále Valdštejnského paláce z rukou ministra kultury titul zasloužilý umělec. Jistě si přitom vzpomněl na svého otce, který se toho nedočkal, jak mu vložil do rukou housle a učil ho poznávat první noty a tóny. Ani na své Veřovice nezapomínal, už dvakrát přišel do kulturního domu se svou vynikající kapelou koncertovat.

Ladislav Bartoň

Přezimování kolih velkých v Moravské bráně

V zimě 1979/80 došlo k pokusu o přezimování kolihy velké, *Numenius arquata* (Linnaeus, 1758), v oblasti Moravské brány. Zdržovaly se na rybnících u Jistebníku, okres Nový Jičín, a to v těchto dnech:

9. 12. 1979 2 ex. (M. Rohel, ústně),
23. 12. 1979 2 ex. (J. Vágner, ústně),
28. 12. 1979 2 ex. (J. Vágner, ústně),
30. 12. 1979 2 ex. (R. Boucný, ústně),
1. 1. 1980 2 ex. (J. Vágner, ústně),
4. 1. 1980 2 ex. (J. Vágner, ústně),
18. 1. 1980 2 ex. (J. Vágner, ústně),
29. 1. 1980 nezjištěny

V Československu přezimují kolihy velké jen vzácně. Hudec et al. (1966) neznají z čs. Slezska žádné zprávy o jejich přezimování. Z polského Slezska uvedl přezimování 31 ex. v r. 1983 a 1 ex. v r. 1989 Czapulak (1990), v Polsku přezimuje ale jen sporadicky (Tomiałojć 1990).

Literatura:

Czapulak A., 1990:

Awifauna Śląska – staw zbadania i perspektywy. Přednáška na ornitol. konferenci v České Skalici, 5.–7. 10. 1990.

Hudec K., Kondřilka D., Novotný I., 1966: Ptactvo Slezska. Opava. Tomiałojć L., 1990: Ptaki Polski rozmieszczenie i liczebność. Warszawa.

Jiří Hudeček

K stému výročí železniční tratě Bílavec-Studénka

Město Bílavec bylo na konci minulého století politickým a hospodářským centrem na jižním okraji Slezska. Dalšímu rozvoji bránilo spojení se světem, především železniční. Bílovečtí továrníci potřebovali spojení se Severní dráhou. První projekt byl již roku 1882 dohodnut s Klimkovci tak, že by železnice směřovala ze Svinova přes Porubu a Klimkovic do Bílovce. Plán ztroskotal na nezájmu Svinova a Poruby. V té době byly již postaveny přípojky ze Svinova do Opavy (1855), ze Suchdolu do Nového Jičína (1880) a ze Studénky do Štramberka (1881). Přípravovalo se již spojení Suchdola s Odrami a Fulnekem. Bílovečtí nechtěli dále ztrácet čas, a proto se rozhodli postavit soukromou trať z Bílovce do Studénky, což již umožňoval císařský výnos z roku 1854 o soukromém podnikání v železniční dopravě. Roku 1889 se v Bílovci utvořilo stavební konsorcium, které tvořili místní továrníci společně s městskou správou. 23. června 1889 byla stavba trati povolena ministerstvem obchodu, které tehdy řídilo železniční dopravu, a ještě téhož roku se začalo se stavbou. V roce 1890 v souvislosti s prvními prvomájovými stávkami byly práce na kratší dobu přerušeny, neboť špatně placení dělníci se přidali k 1300 bíloveckým dělníkům. Stávky se tehdy rozšířily i do Fulneku, Budišova, Oder a Nového Jičína, ale byly potlačeny vojskem.

Trať Bílavec-Studénka byla původně trasována z Bílovce přes Velké Albrechtice a obec Studénku na nádraží ve Studénce s tím, že budou zřízeny zastávky ve Velkých Albrechticích a Studénce, která byla tehdy ještě tři kilometry vzdálena od nádraží. Stavební konsorcium se asi z finančních důvodů se Studénkou nedohodlo, a tak byla trasa změněna do nynější podoby. Velké Albrechtice však zastávku získaly, i když v méně výhodné poloze na okraji obce. V Bílovci bylo postaveno nádraží s výtopnou a ve Studénce na protější straně hlavního nádraží bylo zbudováno nástupiště s budovou.

Spojení přes hlavní trať bylo zajištěno železnou lávkou. Trať v délce necelých osm kilometrů byla dokončena k 1. říjnu 1890, kdy po ní projel první slavnostně vyzdobený vlak s bíloveckou honorací a pozvanými hosty.

Jako vše, tak i stoletá dráha Bílovec-Studénka, má svou historii. Za sto let po ní byly přepraveny tisíce tun zboží a statisíce lidí v obou směrech. Změnila své majitele, došlo postupně i k její modernizaci. Vedení dráhy se těžce v roce 1918 smiřovalo s existencí československé republiky, pevně věřilo v existenci podivného útvaru Sudetenland. V negativním postoji k republice setrvalo po celé období jejího trvání, ale s velkým nadšením přivítalo připojení Bílovce k hitlerovskému Německu. V těžkých osvobozovacích bojích o Bílovec 29. dubna a 1. května 1945 bílovecké nádraží vyhořelo a trať

byla páškozena. Po osvobození byla železniční trať z Bílovce do Studénky zestátněna, v Bílovci bylo postaveno pěkné nádraží s nástupišti, vybudována přídatná zařízení a provedena generální oprava kolejí. Postupně však železniční dopravě narůstala konkurence v silniční dopravě, nákladní i osobní. Továrny si budovaly vlastní nákladní dopravu, po roce 1960, po zřízení nového okresu, značně vzrostla autobusová doprava. Železniční spojení mezi Bílovcem a Studénkou začalo být nerentabilní a uvažovalo se o jeho zrušení. Nedošlo k tomu tím, že se provedla úsporná opatření. Zavedením motorových vládků byly na bílovecké trati zrušeny strojní a vlakové čety, snížil se staniční personál o bíloveckého náčelníka, směnové výpravčí a další zaměstnanci, jejichž práci převzala železniční stanice Studénka.

Ladislav Bártoš

OBSAH

Jan Hanák	K šedesátému výročí vlastivědného sborníku Kravařsko	1
Milan Palák	Přátelství štramberského lékaře Adolfa Hrstky s Petrem Bezručem a Leošem Janáčkem	6
Karel Chobot	K oslavám 400. výročí narození Jana Amose Komenského v novojičínském regionu	12
Jaroslav Vencálek Magdalena Kecová	Rozmístění a využití tradiční lidové architektury v novojičínském okrese	16
Jan Skutil	Výklad místních jmen městského areálu Fulneku	25
Jiří Tichánek	Kaple s hrobkou rodiny Šustalovy v Kopřivnici	30
Jaromír Peterek	Mikuláš Albrecht z Kaménka	35
Radek Fukala	Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína	45
Michal Mocek	K dějinám tiskařských firem „Kryl a Scotti“ a „Karel Kryl“ (1909–1950)	55
Otíbor Nečas	Několik blahopřejných dopisů z Valaška k Masarykovým šedesátinám	68
Olga Mičochová	Zajímavosti z květeny okolí Nového Jičína	73
Literatura:	Antonín Brňák, Selské bouře na Spálovsku 1680–1749 – Historie samosprávy města Frenštátu pod Radhoštěm – Miloš Trapl a kol., Komenského Fulnek. Stručné dějiny města slovem a obrazem – Karel Rosenkranz, Jan Kozlovský, K dějinám Tatry Kopřivnice – Adolf Turek, Nová fakta o první choti J. A. Komenského – Holy Rosary Catholic Church – The Czech Catholic Union of Texas. Centennial 1889–1989 František Palacký o Janu Ámosu Komenském	78
Zprávy:	Za panem Josefem Lankočím – Stanislav Horák, slavný muzikant z Veřovic – Přezimování kolih velkých v Moravské bráně – K stému výročí železniční tratě Bílovec-Studénka	83

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 49 vyšel v roce 1992

Lektoři PhDr. Adolf Turek a PhDr. Karel Chobot

Jazyková úprava: Ivan Mynář

Grafická úprava: Otakar Zelenka

Fotografie pro tisk upravil: Jan Číp

Registrováno SMKNV v Ostravě ze dne 28. června 1967

Vytiskly Ostravské tiskárny, státní podnik, provoz 22 Nový Jičín
Z. č. 8552

Na zadní straně obálky:

Nahoře:

Frenštát p. R. — Suširna na ovoce

Dole:

Hodslavice — větrný mlýn
holandského typu

